145462

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP
TARİHİ ENSTİTÜSÜ

ASKERİ VE STRATEJİK AÇIDAN BÜYÜK TAARRUZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

M. Erhan TÜRKSOY

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ahmet MEHMETEFENDİOĞLU

145462

İZMİR / 2004

ÖNSÖZ

Bu tez, Türk İstiklal Savaşımız`in son evresini oluşturan Büyük Taarruz'un stratejik ve askeri taktik bakımından değerlendirilmesini yapmak amacıyla hazırlanmıştır.

Büyük Taarruz, Türk İstiklal Harbi'nin birinci safhasının biterek, ikinci safhasının başlangıç tarihi olması nedeniyle Türk Milleti için tarihi bir dönüm noktasıdır.

Bu çalışmamda, çok çetin koşullar altında gerçeklesen bu parlak zaferin özellikle taarruz harekatının icra safhasını, stratejik ve askeri taktik bakımdan önemini irdelememin nedenini Büyük komutan Mustafa Kemal Atatürk`ün şu sözleriyle belirtmek isterim: "Ülkemizin en mamur, en latif, en güzel yerlerini üç buçuk sene kirli ayaklarıyla çiğneyen düşmanı mağlup eden zaferin sırrı nerededir bilir misiniz? Orduların sevk ve idaresinde ilim ve fen düsturlarını rehber ittihaz etmektedir..."

Gerçekten de dünya savaşlar tarihine yeni taktikler kazandıran muharebeler bütünü, uygulandığı zaman ve mekan düşünüldüğünde, ortaya konulan taktiklerin geçerliliğini hala koruması bakımından da yapılan bu muharebeler ayrı bir önem kazanmaktadır. Her yönüyle çok iyi düşünülmüş ve tasarlanmış olan bu taarruzun uygulanma aşamalarını ve uygulanan taktiklerini bu çalışmamda ortaya koymak istedim

Bana, böyle bir araştırma ve çalışma imkanı sunan başta Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü değerli hocam, **Prof.Dr. Ergün AYBARS'**a ve ayrıca çalışmalarıma yön vermemi sağlayan, sabır ve yardımlarını daima bana sunan değerli hocam **Yard. Doç. Dr. Ahmet MEHMETEFENDİOĞLU**'na teşekkürlerimi sunarım.

ABSTRACT

After Sakarya victory the time began to run in favour of Turks. The internal and external political situation of Greece was worsening. During the winter of 1921-1922, political efforts did not bear any fruit. The occupation forces had no intention to abandon the country. To liberate the land there was no other option but to expel the enemy by use of force.

The Turkish High Command decided to launch the attack in August 1922. The Turkish Army began to attack towards Greek Army occupied land which extends from Afyon to Izmir. The cavalry corps did great job which caused a surprise attack during passing narrow gaps between hills.

Battle of The Generalissimo occured in 30th August of 1922. The Supreme Commander Mustafa Kemal Pasha had studied his lesson too much and as a result he gave his historical order to destroy the surrounded forces. In order to speed up operations he himself went to the area of battle. Although all enemy forces could not be destroyed due to some delay, destruction of enemy continued till 9th of September. As a result The Greek Forces were chased into the Mediteranien Sea.

The Greeks were defeated and annihilated in such a manner that they could not recover themselves for a long time.This victory provided the complete release of Turkish land from occupation. Morever, it set an example for Turkish Soldier of today about his capacity to combat when necessary. In addition it corroborated the thought that: "Anatolia can not be conquered"

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....I

ABSTRACT.....II

İÇİNDEKİLER.....III

GİRİŞ.....VI

I. BÜYÜK TAARRUZ'DAN ÖNCE GENEL DURUM

A. SİYASİ DURUM.....1

B. COĞRAFİ DURUM.....11

1. Harekat Bölgesi Etüdü.....11

a. Eskişehir Bölgesi.....12

b. Afyonkarahisar Bölgesi.....13

2. Harekat Bölgesinin Genel Bir Değerlendirilmesi.....14

C. ASKERİ DURUM.....16

1. Iki Taraf Kuvvetlerin Mukayesesi.....16

a.Türk Silahlı Kuvvetleri.....16

b.Yunan Silahlı Kuvvetleri.....18

2. İki Taraf Planların Taktik Açıdan Değerlendirilmesi.....23

II. BÜYÜK TAARRUZA HAZIRLIK

A. YIĞINAK FAALİYETLERİ.....39

B.YUNAN KÜÇÜK ASYA ORDUSUNDA SAVUNMA HAZIRLIKLARI.....44

C. UMULAN YUNAN TAARRUZLARINA KARŞI SAVUNMA PLANLARI VE ALINAN KARŞI TEDBİRLER.....46

D. HAZIRLIK DÖNEMİNDE ASKERİ FAALİYETLER VE CEREYAN EDEN ÖNEMLİ OLAYLAR.....49

E. LOJİSTİK FAALİYETLER.....54

III. TAARRUZUN İCRASI

A. TAARRUZUN BAŞLAMASI.....57

B. MUHAREBELER.....61

C. BAŞKOMUTANLIK MEYDAN MUHAREBESİ.....72

D. TAKİP HAREKATI.....89

IV. **BÜYÜK TAARRUZ'UN TAKTİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

A. YIĞINAKLANMA SAFHASI.....99

B. TAARRUZUN UYGULAMA SAFHASI.....102

C. TAKİP SAFHASI.....119

D. BÜYÜK TAARRUZUN HARP PRENSİPLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....123

V. **BÜYÜK TAARRUZ'UN SONUÇLARI**

A. ASKERİ SONUÇLARI.....135

B.SOSYAL VE SİYASAL SONUCLARI.....138

SONUÇ.....145

EKLER.....151

BİBLİYOGRAFYA.....165

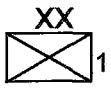
ASKERİ İŞARETLER

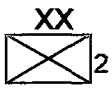
1 nci Türk Ordusu

5 nci Türk Kolordusu

11 nci Türk Tümeni

2 nci Yunan Tümeni

Türk Birliği İlerleme(Taarruz) Mihveri

Yunan Birliği İlerleme(Geri Çekilme) Mihveri

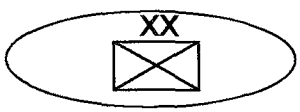
Yunan Birliği Tahkim Edilmiş Mevziler

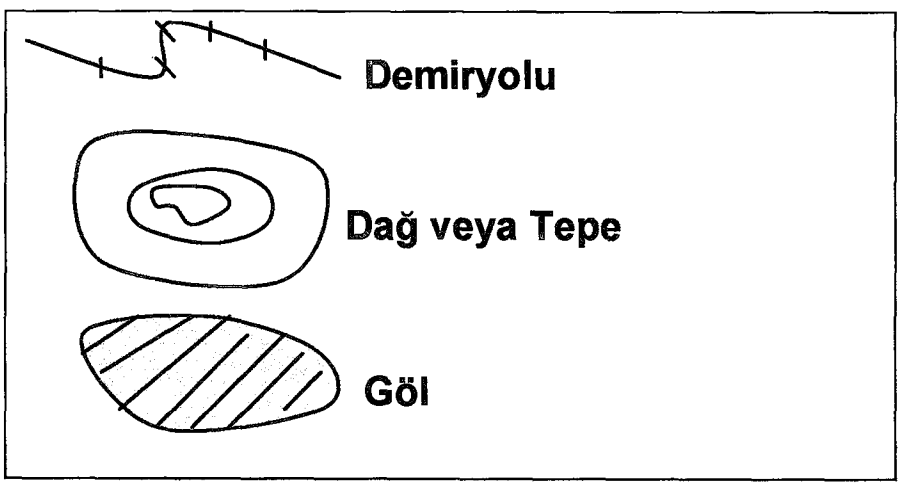
Türk Kolordusu Ara Hattı

Türk Ordusu Ara Hattı

Türk Tümeni Toplanma Bölgesinde

GİRİŞ

Sakarya Meydan Muharebesi'nde yenilgiye uğrayan düşman ordusu, bütün cephe boyunca ileri müfrezelerimizle izlendiği gibi özellikle güneyden, sol kanattan ve piyade ile pekiştirilen süvari tümenleriyle Sivrihisar ve Afyonkarahisar yönlerinde takip edildi. Bu izlemeler sırasında düşmanın yan ve gerilerine yapılan taarruzllarla önemli kayıplar verdirildi. Yunan kuvvetleri bu baskı altında Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar genel çizgisine çekilmiş ve 22 Eylül'den itibaren savunma tertibi alarak buraları tahkim etmeye başlamıştı.[1]

Türk Başkomutanlığının amacı, kesin sonuçlu bir taarruza geçerek düşmanı yerleştiği mevzilerden atmak ve onu yok etmekti. Ancak son darbenin indirilebilmesi için Yunan Ordusu'nun maddi güç yönünden sağladığı üstün durumun ortaya koyduğu dengesizliği gidermek gerekiyordu.

Ordunun silah, araç ve gereç eksiklikleri yanında, Sakarya Savaşı'nda hemen hemen tükenen cephaneye şiddetle ihtiyacı vardı. Bu ihtiyaçların

---

[1] Özden Çalhan, "Büyük Taarruz Öncesi Askeri Faaliyetler ve Taarruz Planının Hazırlanması" , **Büyük Taarruz 70'nci Yıl Armağanı**, ATASE Yayınları, Genelkur. Basım Evi, Ankara, 1992, s.69; taarruz planının ayrıntıları ileri bölümlerde anlatılmıştır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. **Türk İstiklal Harbi ,Batı Cephesi** , C.2, 6. Kısım 1 nci Kitap, **Büyük Taaruza Hazırlık ve Büyük Taaruz**, Genkur. Basımevi, Ankara, 1994.

giderilmesi ve bir taarruz ordusunun kurulabilmesi için savaş döneminde uzun sayılabilecek bir zamana ihtiyaç vardı..

Yurdun kaderini belirleyecek olan kesin sonuçlu taarruz için, ülkenin bütün kaynaklarından yararlanmak ve hiçbir şeyi ihmal etmemek gerekiyordu. Politik gelişmelerin ışığı altında, dışarıda Fransa'dan da maddi destek tedarik etme ortamı sağlanmıştı. Hatta Büyük Taarruz öncesi Fransa devletinin yanısıra kamuoyu da Türk milli hareketine sempati duyar bir tutum içine girmişti.[2] Bu durum İngiltere'nin hiç de hoşuna gitmiyordu. Bunlardan başka Doğu ve Güney Cephelerinde serbest kalan kuvvetler, özellikle Doğu Cephesinden topçu birlikleri ve cephanenin Batıya kaydırılmasına başlandı. Konya ve Ankara'dan doğu cephesine uzanan demiryolu yoktu. Mevcut karayolu da bakımsız ve haraptı. Birliklerin Batı Cephesine ülkenin en uzak yeri olan Doğu Anadolu'dan yaya, cephanenin hayvan sırtında veya kağnılarla Ankara ve Konya istasyonlarına getirilmesi ve buradan da cephaneye ulaşabilmesi için dört-beş aylık bir zamana ihtiyaç vardı. Yolların bozukluğu, mevsimin de kış olması bu zamanı daha da uzatabilirdi. İstanbul depolarındaki silah, cephane ve topların işgal kuvvetlerinin elinde bulunması da bir zorluktu. Bu malzemelere ihtiyaç vardı. Binlerce sandık cephanenin, topun ve silahın, işgal altındaki İstanbul'dan Anadolu kıyılarına geçirilmesi kolay değildi.

Büyük Taarruz oluşan şartlar sonucunda karar verilmiş bir taarruz değildir. Kurtuluş Şavaşı'nın başından beri böyle büyük çaplı bir taarruz fikri zaten mevcuttu. Yalnız bu taarruz o zamanki imkan ve şartlar da göz önünde

---

[2] Yahya Akyüz, "Büyük Taarruz ve Fransız Kamuoyu" **Büyük Taarruz 70'nci Yıl Armağanı**, ATASE Yayınları Genelkur. Basım Evi, Ankara, 1992, s.27; yazar bu makalesinde Fransız kamuoyunun, 1918 sonlarından Ağustos 1922'de Büyük Taarruz'a gelinceye dek, Türk milli kurtuluş hareketinin lehine olarak sürekli bir evrim gösterdiğinden bahsetmektedir.

bulundurularak, uygun şartlar ve koşullar hazırlandıktan sonra uygulanabilmiştir. Sonuç olarak bu taarrruz her yönüyle düşünülmüş ve hazırlanmış bir taarruzdu.[3]

Fakat bu hazırlıklar yapılırken Mecliste bir huzursuzluk baş gösterdi. Sakarya Zaferine rağmen Yunanlıların hâlâ Anadolu'nun ortasında bulunmaları, Mecliste ordu aleyhine bir hava oluşturdu. "...Ordu niçin taarruza geçmiyor? Mutlaka taarruz edilmelidir, hiç olmazsa sınırlı belirli bir cephede taarruz yapılmalıdır ki ordumuzun taarruz kabiliyeti olup olmadığı anlaşılsın" deniyordu. Mustafa Kemal Paşa bu eleştirilere şu cevabı verdi. "*Efendiler, ordumuzun kararı, taarruzdur. Fakat bu taarruzu tehir ediyoruz. Sebebi hazırlığımız tamamen ikmale biraz daha zaman lâzımdır. Yarım hazırlıkla, yarım tedbirle yapılacak taarruz, hiç taarruz etmemekten daha fenadır. Tevakkufumuz, taarruz kararından sarfınazar ettiğimiz veyahut buna iktidar kespetmekten na ümit olduğumuz suretinde telakki ve tefsir edilmeye mahal yoktur...*"[4] Atatürk ne zaman taarruz edeceğini de şu şekilde açıkladı. "*Düşmana taarruz için verilmiş olan kati kararımızı tatbike başlamadan evvel, izhar ve ikmal etmeye mecbur bulunduğumuz vesaiti harbiyenin ne olduğunu arz edeyim: Tam üç vasıtanın hazırlandığını kâfi derecede olduğunu görmek lüzmunu, hissediyorum. Onlardan, birincisi ve en mühimi ve asıl olanı doğrudan doğruya milletin kendisidir...*

İkincisi milleti temsil eden meclisin milli arzuyu belirtmede ve bunun gereğini kanaatle uygulamada göstereceği azim ve celadettir. Meclis ne kadar çok dayanışma ve birlik halinde milli arzuyu tecelli ettirirse, düşmana karşı o kadar kuvvetli üstünlük aracına malik oluruz.

Üçüncü araç milletin silahlı evlatlarından ibaret olup düşman karşısında (yardım için koşup toplanmış) bulunan ordumuzdur.

---

[3] Gazi Mustafa Kemal Atatürk, **Söylev,** c.I-II, Çağdaş yay., İstanbul, 1996, s.329.

[4] Mustafa Kemal Atatürk , **Nutuk**, C.II., Milli Eğt. Basımevi, İstanbul,1970, s.286.

Mecliste, bir veya birkaç üyenin kötümserlik telkin eden sözlerinden bile aleyhimizde istifade çareleri aranmakta olduğuna şüphe edilmemelidir. Dışişleri Bakanlığının dosyaları buna dair vesikalarla doludur. Kat'iyetle arz ederim ki, istemeyecek olsa dahi düşmanlara ümit verecek şemmeler (kokular) verdikçe milli davanın çözümü gecikmeye duçar olur." [5]

1922'nin Temmuz ayı sonralarına doğru Türk Ordusu eksikliklerini tamamladı. Böylece ordunun maddi ve manevi gücü, millî amacı tam bir güvenle gerçekleştirecek düzeye ulaştı. Mutlu sona ulaşmak için artık hiçbir kuşku kalmamıştı.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, taarruz emrini vererek Ankara'ya döndükten sonra, 20 Ağustos'a kadar orada çalışmalarını sürdürmüştü. 20 Ağustos'ta gizlice cephe karargâhının bulunduğu Akşehir'e geldi. Burada Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) ve Cephe Komutanı İsmet Paşalarla ve diğer komutanlarla taarruzun bütün ayrıntılarını yeniden gözden geçirdikten sonra 26 Ağustos 1922 saat 04.30'da kesin taarruz emrini verdi. 30 Ağustos'a kadar süren kesin sonuçlu muharebelerle Yunan kuvvetleri doğudan ve güneyden 2 ve 1 nci Ordularımızla, kuzeyden ve batıdan Süvari Kolordularımızla kuşatılarak Dumlupınar kuzeyinde Aslıhanlar bölgesinde yok edildi. Düşmanın asıl kuvvetlerinin batıya, İzmir'e doğru kaçmasına imkân verilmedi. 30 Ağustos günü Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın yönettiği bu muharebeye "Başkomutan Meydan Muharebesi" adı verildi. Bu savaşta Yunan Ordusu'nun asıl kuvvetleri yok edilmiştir. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, üstün bir stratejist olarak, Büyük Taarruzun Harekat Planının yüksek komuta katında tartışılması sırasında planın esasına yön vererek, ona en son şeklinin verilmesinde etken olarak büyük bir planlamacı ve iyi bir komutan olduğunu kanıtlamıştır.

---

[5] Atatürk, Gazi Mustafa Kemal, **Söylev**, c.I-II, Çağdaş yay., İstanbul, 1996, s.312.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın son şeklini verdiği taarruz planının en verimli bir şekilde uygulanması sayesinde taarruz planının dikte ettirdiği gibi, hızlı hareket imkan kabiliyeti olan süvari birliklerinin düşman gerilerine yöneltilmesi suretiyle başlayan muharebelerde, cephede en kritik bölgede planlanan yarmanın oluşması ile, önce bir taraflı sonra çift taraflı kuşatma başarıyla uygulanmıştır. Bu herkese taarruz planının aslında ne kadar ince düşünülerek hazırlanmış olduğunu, her ayrıntının ve ihtimalin düşünüldüğünü göstermesi bakımından da önemlidir. Burada belli başlı harp prensiplerinin başarıyla plana ve dolayısıyla muharebelerin uygulamasına tatbik edildiği söylenebilir.

Başkomutan, Büyük Taarruz'un özellikle 30 Ağustos 1922 günkü muharebelerin, doğrudan sevk ve idare edeni olarak, yüklendiği sorumluluğun bilincinde olmuş, planın en baştan savunucusu ve uygulayıcısı olmuştur

Harekatın planlanma safhasının başlangıcından taarruzun son gününe kadar askeri taktik oyunlarının son derece mükemmel uygulandığı, bu sayede düşmanın aldatıldığı ve kuşatmaya maruz bırakıldığı görülmüştür. Komutanların çok iyi yetişmiş, sevk ve idare konusunda son derece deneyimli generaller olduğu ve böylece taarruzun hazırlık safhasında birliklerin iyi eğitilebildiği, güç dengeleri bakımından Yunana göre daha zayıf durumdaki Türk ordusunun; bugün hala geçerliliğini koruyan askeri taktikleri uygulayarak düşmanı perişan ettiği bir gerçektir. Büyük Taarruz'da gerek yığınak gerekse harekat sırasında alınan tedbirler ile düşmanın istihbaratına mani olunmuştur. İyi idare edilen taktik aldatma harekatı uygulaması Yunan istihbaratını aldatmıştır. Büyük Taarruzda Türk birlikleri çok hızlı ilerlemişlerdir.[6] Nitekim Türk Ordusu'nun günde 16 km.lik hızına Yunan ihtiyatları ayak uyduramadığı için takviye edememişler ve böylece diğer birliklerle beraber onlarda kuşatılmak suretiyle imha olmuşlardır.

---

[6] İsmet Görgülü, **Büyük Taarruz** , Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1992, s.47.

31 Ağustos günü Başkomutan, Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak), Batı Cephesi Komutanı İsmet (İnönü) ve Ordu Komutanları Yakup Şevket (Org. Subaşı) ve Nurettin Paşa ile Yunan Ordusunun imha edildiği Çal köyü dolaylarındaki muharebe alanını ve son durumu inceledikten sonra, kaçabilen düşman birliklerinin şiddetle izlenmesi, Uşak demiryolu yönünde kaçan bazı düşman birlikleri ile Eskişehir civarındaki grubun imha edilmesi için tedbirler almışlardı. Artık muharebenin son dönemi başlamıştı. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa kaçan düşmanın takip hareketinin başlatılması için "Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri" emrini vermiş, bu emirle hem imha muharebesinin gereği yerine getirilmiş, hem de kaçan Yunanlıların zulüm yapmalarına, köyleri, şehirleri yakmalarına olabildiğince imkân verilmemesine çalışılmıştır. Çünkü işgalci Yunanlılar Anadolu'da akla hayale gelmez fenalıklar yapmıştır. Bunu Halide Edip, Yakup Kadri ve Yusuf Akçura'dan oluşan Sakarya Zaferi'nden sonra kurulmuş olan "Tetkik-i Mezalim" (Zulümleri İnceleme) kurulunun belirlediği gibi, ünlü İngiliz tarihçisi A. Toynbee de Karamürsel bölgesinde gözlemiştir. Bu mezalime yerli Rumlar da iştirak etmiş olduğundan, onlar da yurtları olan Anadolu topraklarını terk ederek bir daha geri dönmemek üzere kaçmaya çalışan Yunan askerleri ile birlikte gitmişlerdir.

Savaş ve takip sırasında Yunanlılardan binlerce esir alınmıştır ve bunların arasında 8 Eylül'de bütün karargâhı ile esir düşen Yunan Orduları Başkomutanı General Trikopis de vardır. Mustafa Kemal Paşa, esir General Trikopis ile beraberindekileri onca fenalıklarına rağmen nezaketle karşılamıştır.

Uygulanan taarruz stratejisi, bütünüyle doğru olduğunu kendi içinde kanıtlamış bir stratejidir. Büyük Taarruz beş gün sürmüştü. Atatürk, taarruz süresini tahminde iki gün yanılmıştı. Çünkü O taarruzdan önce "...altı, yedi

günde düşman kuvayi asliyesini mağlup edeceğine dair olan itimadını..."[7] bildirmişti.

Süvarilerimiz, 9 Eylül sabahı, İzmir'e girerken birkaç yerde hafif ateşle karşılaşmış ve bundan başka bir hadise de olmamıştır. Kordonboyu'ndan geçerken bir İngiliz müfrezesi tarafından selamlanan süvariler, Türk bayrağını hükümet konağında ve Kadifekale'de dalgalandırmışlardır. Birinci Süvari Tümeni Komutanı Mürsel Paşa bir Fransız harp gemisi telsizi vasıtasıyla, İzmir'e girildiğini Ankara'ya bildirerek zaferi müjdelemiştir.

Başkomutan'ın bizzat yönettiği muharebeler kendi deyimiyle;.' *"önemli kararların tatbik ve icrasının başkalarının ellerine ve tesadüflere bırakamayız"*[8] İlkesinin hayata geçirilmiş olması da, bu zaferin kazanılmasının bir diğer önemli nedeni olmuştur.

Tarihte eşine az rastlanır bir biçimde Türk Ordusu, Yunan asıl kuvvetlerini Dumlupınar'da yenilgiye uğratmasını müteakip, gerçekleştirdiği süratli takiple, ikinci bir hatta tutunmasına imkan vermeden, kaçma yolu üzerinde son ve kesin darbeler indirerek, çok kısa zamanda İzmir'de denize dökülmelerine neden olarak, dünya askeri tarihine **"yıldırım harbi"** örneği verilmiştir.

Başkomutanın Büyük Taarruzun planlanma aşamasında esasen çok titizlikle üzerinde durduğu ve kesin sonuca götüreceğine inandığı iki önemli strateji unsuru vardı. Bunlar hareket ve baskındı.[9]

30 Ağustos 1922'de elde edilen başarılı meydan muharebesi sonucunda; Türk Orduları, Yunan asıl kuvvetlerini Dumlupınar'da yok ederek kılıç artıklarını ise 9 Eylül'de İzmir'de denize dökmek suretiyle askeri ve milli hedeflere ulaşmıştır.

---

[7] Nurettin Türsan, "Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Stratejisi" , **Birinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler III**, Ankara, Genkur. Basımevi, 1983, s.97.

[8] Türk İstiklal Harbi, s.232.

[9] **Ataturk'un Jeopolitik Ve Stratejik Görüşleri**, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul,1981,s.37.

Birinci Dünya Savaşı sonunda yıkılan altı yüz yıllık imparatorluğun üzerine yepyeni genç bir Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur.

Bu zaferin neticesinde Türk Ulusu, dört bin yıllık tarihin akışı içerisinde en uzun barış dönemini gerçekleştirmiştir. Türk Ordusu milletiyle bütünleşerek dünyaya **"Türk esir edilemez ve özbe öz vatanı Anadolu işgal edilemez"**[10] mesajını vererek, Türk gücünün ne demek olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır.

Büyük Türk zaferi karşısında endişeye düşen ve o anda da İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını işgal altında bulunduran İtilaf Devletleri, savaşı durdurmayı ve Türklerin haklı isteklerini yerine getirmeyi kendi çıkarlarına uygun buldular . Lord Kinros'a göre, İngiltere, ciddi bir krizle karşı karşıya bulunduğunu anlamaya başlıyor ve halk, Türklerle yeni bir savaştan korkuyordu. 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Ateşkes Antlaşması'yla, silahlı çatışma durdurulduğu gibi, Edirne dahil Trakya'nın da Türkiye'ye bırakılacağı ve bir ay içerisinde Yunanlılar tarafından boşaltılacağı kabul edildi. Anadolu'da Yunan politikasını yürüten İngiltere Başbakanı Lloyd George, bu gelişmeler üzerine istifa etmiştir.

[10] Şükrü Erkal, "Büyük Taarruz'da Başkumandan Muharebesi", **Büyük Taarruz 70'nci Yıl Armağanı**, Genkur. ATASE Yayınları, Ankara, 1992, s.166.

I. BÜYÜK TAARRUZ'DAN ÖNCE GENEL DURUM

A.SİYASİ DURUM

Birinci İnönü, İkinci İnönü ve Sakarya Muharebeleri sonrası ülkede umut kıpırtıları yükselmeye, artık nerdeyse bir kurtuluş ihtimalinin yapılacak son bir taarruzla, Yunanlıların ve akabinde işgal devletlerinin yurttan tamamen atılmasıyla gerçekleştirilebileceğine inanılmaya başlanmıştı. Atatürk buna olan inancını her defasında dile getiriyor ve etrafındakileri de buna inandırıyordu. Nitekim o eşsiz öngörüsünün bir göstergesi olması bakımından daha İnönü ve Sakarya Savaşları öncesinde etrafındakilere: *"Tarih İngiltere hükümetinin böyle gülünç bir teşebbüse umut bağlamasını hayretle kaydedecektir...Maskara bir kavmi Türkiye'yi istila ettirerek cihangir yapmak...!"*[1]

Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmış, parlamento yaptıklarıyla tam bağımsızlığı ilke olarak benimsemiş milli bir hükümet kimliği içinde çalışmalarını sürdürüyordu. Vatan coşkusu ve hürriyet aşkı millette de doruk noktasına çıkmıştı.[2] Artık meclis üyeleri Sakarya sonrası yenilmez sanılan Yunan ordusunun yenilebileceğini anlamış ve bir an önce yapılacak bir taarruzla düşmanın ülkeden kovulmasını istiyordu. Gerçekten de artık sıra buna gelmişti.

---

[1] Ali Mithat İnan, **Atatürk'ün Not Defterleri**, Gündoğan Yay., Ankara, 1998,s. 89. Not defterinin ilerleyen bölümlerinde Atatürk:" Siyasi ve askeri bir gaflet numunesi" diyerek kızgınlığını da belirtmiştir.

[2] Cemal Kutay, **Ege'nin Kurtuluşu**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1981, s.60.

Türkiye hükümeti kendisinden oldukça üstün durumda olan Yunan ordusuna karşı kısa bir hazırlığı müteakip taarruz etmeye karar verdi. Bu kararda esas başarı maneviyat üstünlüğüne bağlanıyordu.[3]

Nitekim bu düşüncelerin ışığı altında, Ulusal Ant ile ülke sınırlarını belirleyen milli hükümet, bunun gereklerini yerine getirebilmenin öncelikle Yunan ordusunun ülkeden kovulması suretiyle gerçekleştirileceğinin farkındaydı.

Bu dönemde Türkiye lehindeki askeri alandaki gelişmelerin çok geçmeden dış siyasi platforma da yansıdığı söylenebilir. Milli Hükümet, 2 Aralık 1920'de Ermenilerle Gümrü Antlaşmasını, 16 Mart 1921'de de Sovyetlerle Moskova Antlaşmasını imzaladı. Bu olumlu etkiler; 13 Ekim 1921'de Güney Kafkasya Cumhuriyetleri ile imzalanan Kars Antlaşması ve hemen arkasından 20 Ekim 1921'de Fransa ile imzalanan Ankara Antlaşması ile devam etti. Bu antlaşmaya göre; Fransızlar Adana ve Antep bölgesinden çekilerek, parası sonra verilmek üzere hibe suretiyle silah, ulaştırma aracı ve harp malzemesi yardımında bulunacaklardı.[4]

Böylece TBMM Hükümeti, imzaladığı anlaşma ve antlaşmalarla esaslarını daha Sivas ve Erzurum Kongrelerinde hazırlanmış bulunan Misak-ı Milli, önce doğulu büyük devletler Sovyetler Birliği'ne kesin olarak, ardından da 1'nci Dünya Savaşı galibi batılı büyük devlet Fransa'ya dolaylı olarak kabul ettirmiş oluyordu.[5]

İngiltere ise buna yanaşmadı. Tersine Sevr Antlaşması benzeri bir antlaşma ile memleketi parçalayıp bölmeye çalışıyordu. Büyük Önder Atatürk'ün

---

[3] İsmet Görgülü, **Büyük Taarruz** , Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1992, s.11.

[4] **Sesli Belgelerden Harp Hatıraları**, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1989, s.106.

[5] Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, **TBMM Hükümeti Dönemi**, Gen.Kur. Basımevi, Ankara, 1984,s.406-407,479.

daha sonraları notları arasına yazdığı cümlelerde bu durumu açıkca gösteriyordu.[6]

Eskişehir – Afyon çizgisine yerleşen Yunan ordusunun oradan atılıp, Sakarya zaferimizi hafife alan İngiltere`ye bir ders daha verip Anadolu`nun Yunan işgalinden kurtarılması gerekmekteydi.

Ancak böyle bir silahlı operasyondan önce, barış yollarının araştırılıp denenmesi politik bir gerekçeydi.[7]

Bu konudaki ilk girişim, Mustafa Kemal Paşa'nın 23 Ocak 1922`de Petit Parisien Gazetesi`ne verdiği demeçte *"...galip devletlerin Yunanistan`a Anadolu`yu boşalttırmalarıyla barışa varılabileceğini" kaydetmesi. Ardından Yakın Doğu Konferansı`nda "orduyu elde hazır tuttuğumuz halde, barışa hazırız"* [8] diyerek barışçıl yaklaşımlarını sürdürmesidir.

Ayrıca 1 mart 1922`de TBMM`nin açılışında yaptığı konuşmada da *"temel saydığı Türk-Sovyet dostluluğunun, herhangi bir devletle ilişki kurmamıza engel bulunmadığını"* [9] belirtmiştir.

Bu beyan ve açıklamalarla itilaf devletlerinin nabzını tutarken, diğer taraftan da kesin ve genel sonuçlu bir genel taarruz hazırlıklarına devam ettirmekteydi. Karşı taraftan bir ses çıkmayınca, müttefiklerin politik düşüncelerini

---

[6] Atatürk aldığı notlarda şöyle yazmıştır: "Hariciye, Dahiliye vekillerimizi gönderdik. Bütün hissiyat-i insaniyemizle sulh istediğimizi cihana isbat ettik. Fakat muhataplarımız insaniyetten değil, kanlı manzaralardan zevk alan insanlara tesadüf etti ve öyle oldu. Bu sebeple mebzulen Yunan kanı aktı ise kabahat bizdemidir?" ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Mithat İnan, **a.g.e.**, s. 89.

[7] " Bizim sulh istemediğimiz yolundaki iftira kapılarını kapamak istiyorum." Atatürk barış görüşmeleri için Ankara'dan ayrılacağı gün Ali Fethi Bey'e bu cümleyi söylüyordu. Bkz. Cemal Kutay, **a.g.e.**, s.69.

[8] **A.g.e.**,s.14.

[9] Şükrü Erkal, " TBMM Hükümetinin Büyük Taarruz Öncesi Barış Girişimleri Ve Sonucu", **Büyük Taarruz 70'nci Yıl Armağanı**, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 1992, s.62.

saptamak ve resmi temaslarda bulunmak üzere Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal (Tengirşek)'i Paris ve Londra`ya gönderdi. Bu arada İstanbul Hükümeti temsilcisi Ahmet İzzet (Furgaç)`ın da başka bir yoldan hareketle Yusuf Kemal`e katıldığı bilinmektedir.[10]

Yusuf Kemal Bey, devlet adamları ve gazetecilerle yaptığı görüşmelerde amacının barışı sağlamak ve Türkiye'nin bağımsızlığını tasdik ettirmek olduğunu söylüyordu.

Bu girişimlerde, Fransa destek verir görünürken, dünyaya müttefikleriyle birlikte hareket etmek zorunda olduklarını belirterek, çekingen bir tavır sergilemişlerdi.

İngiltere ise, müttefiklerin Anadolu'yu boşaltmayı kabul ettiklerini, barış görüşmelerine başlayacaklarını fakat bu arada savaş hareketlerinin tamamen ortadan kalkması gerektiğini ve bir an önce Yunanlılarla mütareke yapmamızı istiyordu.[11] Bu ateşkes tasarısına göre ordular arasında on kilometrelik bir tampon bölge bırakılacak ve iki ordu da ateşkes süresince faaliyet göstermeyecekti. Bu husus, tarafsız müttefik subaylar tarafından kontrol edilecekti.

---

[10] Barış görüşmelerine katılan Ahmet İzzet Paşa'nın Router Ajansına "Zat-ı Şahanenin iradesi ile..." geldiğini söylemesi Mecliste fırtına koparmış herkesi çok sinirlendirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemal Kutay, **a.g.e.**, s.69.

[11] İngiliz Dışişleri bakanı Lord Kurzon'un "Mütareke ve Sulh için Ankara'nın cevabını bekliyoruz" beyanına TBMM dışişleri bakan vekili Celal (Bayar) Bey şu cevabı veriyordu: "TBMM hükümetinin sulh şartlarının bilinmeyen hiçbir yanı yoktur. Misak-ı millimiz iradeye iktiran etmiş vesika halinde ortadadır ve İngiltere' nin malumudur. Biz olduğumuz yerdeyiz. Sulhu isteyenler bu noktaya gelirler..." cevabı Ankara Hüküme tinin Sakarya sonrası kendine olan güveninin bir işareti olması bakımından önemlidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemal Kutay, **a.g.e.**, s.66.

Yusuf Kemal Bey, "toplanacak konferansın, önce Anadolu`nun boşaltılmasına karar verip bunu iki tarafa duyurmayı" önerdiyse de İngilizler kendi görüşlerinde ısrar etmişlerdi.[12]

Ankara Hükümeti'nden daha cevap gelmeden 26 mart 1922`de barış antlaşması taslağı yollandı ve buna göre İzmir dahil Anadolu tamamen Türkler'e veriliyor, fakat Trakya Yunanistan'a bırakılıyordu. Boğazlar gene tarafsızlaştırılıyor, Doğuda bir Ermeni devleti kuruluyor, ekonomik ve mali koşullarda bazı konular hafifletiliyor, elli beş binlik Türk Barış Ordu mevcudu seksen beş bine yükseltiliyordu.[13] Bu haliyle kabulü imkansız antlaşma Sevr Antlaşması`nin biraz yumuşatılmış şekline benziyordu.

Buna rağmen uzlaşmaz görünmemek için Ankara Hükümeti öneriyi hemen reddetmedi. 5 Nisan 1922`de verilen cevabi notada özet olarak "ateşkesin imzasından sonraki on beş gün içinde Eskişehir-Kütahya-Afyon genel hattının, dört ay içinde de İzmir dahil olmak üzere bütün Batı Anadolu`nun boşaltılması isteniyor, üç hafta içinde de barış görüşmelerine başlanması öneriliyordu." [14]

Son barış girişimi olarak 22 Temmuz 1922`de İçişleri Bakanı Ali Fethi (Okyar) Paris ve Londra`ya gönderildi. Aslında bu barış girişiminin esas amacı Büyük Taarruz hazırlıklarını örtmekti.

Ali Fethi Bey, Paris`te çok iyi karşılanmış iki kez Poincare ile görüşme fırsatı bulmuşsa da İngiliz yöneticileri bu nabız yoklamalarını, Ankara hükümetinin zayıflığına yoruyor ve bu hava içinde Lloyd George ve Dışişleri bakan Lord Curzon bazı protokol bahaneleri ile Fethi Beyle görüşmekten kaçınıyorlardı.

---

[12] Şükrü Erkal, **a.g.m.**, s.63.

[13] İbrahim Artuç, **Başkomutan Meydan Muharebesi**, İstanbul, Kastaş Yay., 1986, s.27.

[14] Şükrü Erkal, **a.g.m.**, s.64.

Lord Curzon, Ali Fethi Bey'in yalnızca Dışişleri yetkililerinden Lindsay ve Tyrolle ile görüşmesine izin vermişti. Bu görüşmelerden beş gün sonra 19 Ağustos 1922 'de İngiltere'de daha fazla alıkonamayacağına dair mektup alınca, Ankara'ya yolladığı uzun raporunda özetle "silaha sarılmaktan başka çözüm olmadığını" bildirdi.[15]

Olayların böylesine bir gelişme göstermesi ve burada İngiltere'nin katı uzlaşmaz tutum ve davranışı karşısında, TBMM Hükümeti de gereken önlemleri almakta artık tereddüt gösteremezdi. Artık Misak-ı Milli silah zoruyla gerçekleştirilecekti, bu anlayış milletçe de kabul görmüştü. Yunan yapılacak büyük çaplı bir taarruzla yurttan atılacaktı.

Fakat daha yeni kurulmuş bulunan Milli Hükümet'in, normal koşullarda sağlayacağı parasal olanaklar, bazı dış kaynaklardan sağlanan mali yardımlara rağmen bu çapta büyük bir askeri harekatı sürdürmeye yeterli değildi.[16]

Her şeye rağmen bir ordu kurulmuştu ve her geçen gün maneviyatının yükseltilmesi sağlanıyordu. Mehmetçik ulusal kurtuluşa inanıyor ve buna göre de eğitiliyordu. Fakat mali olanaksızlıklar maneviyatla giderilemiyordu. Her şeyden önce ordunun yedirilmesi içirilmesi barındırılması (iskan ve iaşesi) gerekliydi. Tabi bunların doğal sonucu olarak da finansmana olan ihtiyaç her geçen gün tırmanıyordu. Nitekim; bu ihtiyaçları kısmen de olsa karşılamak amacıyla, Tekalif-i Milliye Kanunu (Ulusal Vergi Buyrukları) kabul edilmiş, bunun başarıyla uygulanabilmesi için de, muhtelif bölgelerde İstiklal Mahkemeleri kurulmuş ve 13 Eylül 1920'de tüm ülkeye geçerli olmak üzere, genel seferberlik ilan edilmişti. [17]

---

[15] Salahi Sonyel; **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika** c.II, Ankara, TTK Basım evi, 1986, s. 262,264.

[16] Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, **a.g.e.**, s. 62-67.

[17] Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, c.II, 3 ncü Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1966, s. 451,452.

Milletin ordusuna ve Hükümetine olan inancı artmıştı, zaten esareti hiç bir zaman kabullenmeyen bir milletin fertleri olarak, büyük kurtuluş günü için, Milli Hükümet`i ve onun kahraman ordusunu bütün gücü ile desteklemeye başlamıştı.

Bununla birlikte belirtilmesi gereken tersi bir durum da söz konusuydu. Sakarya Zaferi`ni takip eden aylarda memleketin iç durumunda beliren bu olumlu havayı bozmaya çalışan bazı muhalif gruplar Büyük Millet Meclisi içinde ortaya çıkmaya başladı ve umutları yıkmaya yönelik bir tavır içinde oldular.[18] Hatta tarih kitaplarına konu olan bazı "casusluk"[19] hadiseleri bile olmaya başlamıştı. Nerdeyse her celsenin zabıtları anlaşma devletlerinin özellikle İngiltere dışişleri bakanı Lord Curzon'un eline geçtiği bir döneme gelinmişti. Bunların arasına bir de Malta`da tutuklu iken yurda dönmeleri için çaba gösterilen bazı kişilerin , zamanla hükümetin kurulmasına da muhalefet etmeleri sıkıntılı günlerin tuzu biberi oluyordu.

Ayrıca, Meclis`te ordu aleyhinde de bazı muhalif akımlar baş göstermiş ve ordunun Sakarya`dan sonra aylar geçtiği halde taarruza geçmemesi tenkit konusu olmaya başlamıştı. Hatta bir kısım muhalif grup Yunan yurttan atılmadan Irak kuzey sınırındaki İngiliz kuvvetlerine taarruz edilmesini ve Musul'un geri alınması gerektiğini bile savunuyordu. Meclis içinde ve dışında muhalif grupların, faaliyetlerini arttırdığı ve olumsuz propagandalarını ordu saflarına kadar götürdükleri anlaşılmıştı. Bu durumu Mareşal Fevzi ÇAKMAK anılarında söyle dile getiriyor. *"Şimdi sırası geldiği için açıklamaya mecburum ki, biz hedefi İzmir*

---

[18] Kazım Özalp anılarında, Çolak Selahaddin ve Kara Vasıf Bey'lerin muhalif olduklarından, bunların "ikinci grup" adını almış bir grup kurduğundan ve hükümetçe alınan hemen tüm kararlara muhalefet ettiklerinden bahseder.Bkz.Kazım Özalp&Teoman Özalp, **Atatürk'ten Anılar**, İş Bankası Yayınları, Ankara ,1992, s.16.

[19] Bilal N. Şimşir kitabında; Kurtuluş Savaşı yıllarında bir casusluk teşkilatı olduğundan ve bunların "**Kara Cumbo**" lakabıyla anıldığından bahseder. Bu çok faal casusluk örgütü elemanlarının şaşılacak derecede gizli haberleri alabildiklerini, TBMM oturumlarında bile konuşulanları çabucak İstanbul'daki İngiliz makamlarına ilettiklerinden bahsetmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bilal N.Şimşir, **İngiliz Belgeleri ile Sakarya 'dan İzmir'e**, Bilgi Yayınevi,İstanbul ,1989,s.331.

olacak bir kat'i ve büyük taarruzu tasarlarken, karşımıza düşman ordusundan evvel, Millet Meclisinin pasif diplomatları dikildi. Onlar, düşmanla anlaşmamıza taraftarlık ediyorlar ve yapmak istediğimiz taarruz teşebbüsünü, bir cinnet sayıyorlardı."[20] İsmet Paşa ise o günleri şöyle anlatır: *"Daha önce buhranlı devirlerde olduğu gibi, Sakarya'dan sonra da kötümser bir hava esmeye başladı. Zaten siyasi fitne ve siyasi çekişme hiç bir an durmamıştır. Her büyük askeri buhrandan az bir müddet sonra, ümit devri geçer geçmez, yeniden ümitsizlik hakim olur. Bu ümitsizlik havası içeriden, dışarıdan, her vasıta ile tahrik edilir. Şimdi yine ümitsiz bir atmosferin içine düştük."*[21]

Psikolojik yapısı son derece gergin ve güvensizlik ortamının giderek büyüdüğü Meclis günlerinde, Meclis Başkanı ve Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, orduyu ve milleti umutsuzluğa düşürebilecek ve iç idareyi sarsacak bu gibi davranışları önlemek amacıyla mecliste bir konuşma yaptı.

Yaptığı konuşmada: Ordunun bütün taarruz hazırlıklarını tamamlamadan yarım tedbirlerle ve duygusal hareketlere kapılarak, genel bir taarruza geçirilemeyeceğini belirtti. Nitekim *"yarım hazırlıkla, yarım tedbirle yapılacak taarruz, hiç taarruz etmemekten daha çok fenadır."*[22] sözleri ile meclisteki üyelere orduda kötü tepkiler yaratabilecek açık tartışmalardan da sakınmaları gerektiğini hatırlattı. *"Maddi ve özellikle manevi çöküş, korku... ile aciz ile baslar"* [23]sözleriyle de taarruz edilmemesi gerektiğini mutlaka anlaşmak gerektiğini savunanları susturdu. Bu uyarılar, bir kaç muhalif grup dışında meclisin çoğunluğu tarafından kabul gördü.

---

[20] **30 Ağustos Hatıraları**;Sel Yay.,İstanbul 1955,s.21. Suna Killi'nin kitabında bu dönem bir takım çıkar düşkünlerinin gerek mecliste, gerekse medyada Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarına alınan tavrın hainlik boyutlarına vardığından bahseder. Ayrıntılı bilgi için bkz.Suna Killi, **Türk Devrim Tarihi**,Tekin Yayınevi, İstanbul, 1982, s.105.

[21] İsmet İnönü, **Hatıralar**, 1nci Kitap, Bilgi yayınevi, İstanbul, 1987, s.287.

[22] Gazi Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s.236.

[23] **A.g.e.**, s.276.

Meclisteki muhaliflerin benzer düşünce ve inanışları anlaşma devletlerinde de özellikle İngiliz hükümetinde hasıl olmuştu. Türk Milli Ordusunun belli bir hazırlığı olduğu biliniyor fakat herhangi bir taarruza kalkışabilecek güçte olmadığı düşünülüyordu. Nisan 1922'de İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri hükümetine verdiği raporda şunları yazıyordu: "Anadolu'daki savaş çıkmaza girmiştir...Yunan ordusu milliyetçilere karşı kesin bir zafer kazanamayacağı gibi, milliyetçi ordunun da Yunanlıları artık Anadolu'dan atabileceğine inanmıyorum."[24]

Belirlenen hedeflere ulaşabilmek için yalnız Anadolu'daki Yunan kuvvetlerini yenmek yetmiyordu. Rumeli'deki kuvvetleri de yenilgiye uğratmak gerekiyordu. Oysa Boğazlara İtilaf devletleri egemen oldukları için, Rumeli'deki Yunan kuvvetlerine ulaşabilmek için İtilaf Devletleriyle en azından İngiltere ile savaşmayı göze almak lazımdı. TBMM Hükümeti'nin Anadolu'daki Yunan ordusuna karşı kazanacağı zafer ne denli büyük olursa olsun, hedefe tamamen ulaşılmış olmayacaktı. Bunun içindir ki, hiç değilse Yunan'ın Anadolu ordusunu imha edecek bir zafer kazanmak gerekiyordu. İşte Atatürk, Büyük Taarruz'u planlarken bunları düşünmüştü ani baskın tarzında başlayan bir taarruz ve imha harekatı. Böyle bir taarruz için, tabii sabırla büyük hazırlıkların yapılması gerekiyordu.

Bu arada Yunan Ordusunun bir bölümü Anadolu'da, bir bölümü Trakya'daydı. Tabi Yunanistan'da da işlerin yolunda gittiği söylenemezdi. Sakarya yenilgisi, gerek Yunan kamuoyunda gerekse Yunan Ordusunda moral kırıcı yankılara ve hareketlere yol açmış, eskiden beri var olan iç politika çalkantıları yeniden canlanmıştı.

Yunanlılar, bir türlü barışa ulaşamamanın sinir bozukluğu içinde ve TBMM Hükümeti'ni barışa zorlamak üzere, Anadolu'dan bir kısım kuvvetlerini takviye ettiler ve İstanbul'u işgal etmek için İtilaf devletleri nezdinde siyasal girişimde

---

[24] Bilal N.Şimşir, **a.g.e.**, s.320.

bulundular (29 Temmuz 1922). Gerçi müttefikler bu isteği reddettiler (31 Temmuz), ilginç olanı da İngiliz Başbakanı Lloyd Geoerge'un 4 Ağustos günü Avam Kamarası'na verdiği söylevde bu isteğe karşı çıkışıdır.[25]

Yunanistan, siyasi alanda çıkmaz içinde kalmış, krallık nüfusunu kaybetmiş, meclisi ise düzenli bir çalışma göstermekten uzak kalmıştı. Meclis içindeki muhalefet TBMM'dekinden pek de farklı değildi

Ekonomik ve mali durum da bozulmuş, memleket kaynakları kurumuş, yoksulluk artmış ve bunun sonucu olarak da halk arasında hükümete karşı tedbirler belirmişti. Ayrıca Yunan Hükümeti`nin dış itibari da çok sarsılmıştı. Devrin Başbakanı Gunaris, orduyu Anadolu`dan çekerek durumu düzeltmeye bir türlü yanaşmak istemiyordu. Böyle bir kararın, Yunan kamu oyunda, geniş tepkilere yol açmasından tasa duyuyordu.

Hükümet Sakarya'da alınan darbeyi unutturmak için, siyasi ve ekonomik krizden derhal kurtulmalı ve savaşa devam etmeliydi. Bu amaçla dış politikada bazı girişimler gerekiyordu. Bunun sonucu olarak Yunan Başbakanı Fransa ve İngiltere'yi kapsayan bir geziye çıktı. Fransa'dan Türk Milli hükümetine askeri araç gereç yönünden yardım etmemesini istedi. Verilen cevapta savaş sonrası Ankara ile savaş hali sona erdiğinden piyasaya direk bir baskı yapamayacaklarını, yalnızca Ankara Hükümeti`ne satış yapmamaları için iş adamlarına telkinlerde bulunulabileceğini nezaketen bildirdi.

Paris`te umduğunu bulamayan Gunaris Londra`ya geçti. İngiltere Başbakanı Lloyd George`a verdiği yazılı ve sözlü muhtırada savaş araç ve gereçleri için istekte bulundu, yapılmaması durumunda Yunan ordusunu Anadolu`dan geri çekmek zorunda kalacağını belirtti. Lloyd George, bu tehdidi pek önemsemeyip, kapital sahibi İngilizleri, Yunanistan`a borç vermeye zorlayamayacağını bildirdi.

---

[25] Sina Akşin, "Sakarya ve Dumlupınar Meydan Muharebeleri Üzerine Bir İnceleme", **Birinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler II**, Gen. Kur. Yayınları, Ankara 1983, s.223.

Yunan Başbakanı Gunaris daha sonra İtalya`ya geçip girişimlerine Roma`da devam ettiyse de aldığı cevap pek farklı olmadı.

Bu durum, büyük devletlerin Ankara`yi barışa zorlayacak güçte olmadığını gösteriyordu. Savaş sonrası ekonomileri bir hayli zayıflayan İtilaf Devletleri bir başka savaşı göze alamıyorlardı. Zaten Fransa, Ankara Anlaşması`yla yeni Türkiye Hükümeti`ni tanımıştı bile.

İngiltere Yunan ordusuna olan güvenini kaybetse de bu orduyu, Anadolu`da tutabilmek için oyalama politikası izliyordu. Bir taraftan da Mustafa Kemal'i içten çökertme fikrini hayata geçirecek faaliyetlerde bulunuyor, bir takım güçleri Mustafa Kemal Paşa aleyhinde kullanmaya çalışıyordu.[26]

B. COĞRAFİ DURUM

1.Harekat Bölgesi Etüdü:

Coğrafi faktörler askeri harekata olumlu veya olumsuz yönde tesir ederler. Coğrafi faktörlerin tesirleri, yürütülecek askeri harekatın cins ve mahiyetine göre farklı olur. Bir vazifenin başarılması, dikkatli bir planlama ve hazırlığa ihtiyaç gösterir. Bu maksatla harekat alanının iyi etüt edilmesi gereklidir.[27]

Bu kapsamda Sakarya Muharebesi'nden sonra, yeniden Batı Cephesi harekatına sahne olan Eskişehir-Afyonkarahisar bölgesinin askeri bakımdan değerlendirilmesinin yapılması gereklidir. Çünkü taarruz planlanırken asıl taarruzun yapılabileceği başlıca üç bölge seçilmişti.[28] Bunlar; birincisi, Sivrihisar-

---

[26] Bilal N.Şimşir, **a.g.e.**, s.330.

[27] **Askeri Coğrafya**, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1992, s.23. Harekat alanı etüdü muharebe öncesi hazırlıklar bakımından komutanın keşif harekatının en önemli safhasını ihtiva eder, komutanın kararına etki eder.

[28] İsmet Görgülü, **a.g.e**, s.11.

Seyitgazi arasındaki bölgeden Eskişehir genel istikametinde taarruz (Porsuk Çayı vadisini takiben kuzey bölgeden yapılabilecek bir taarruz). İkincisi, Seyitgazi-Afyon arasındaki bölgeden taarruz, üçüncüsü ise Afyon bölgesinden (Afyon kuzeydoğusu ve Afyon güneybatısı olarak ayırmak gerekir) yapılacak olan taarruzdur.

Taarruz için seçilen bölgelerdeki kritik arazi arızalarının, kara ve demir yolu imkanlarının, belli başlı akarsuların, iklim ve bitki örtüsünün değerlendirilmesi ve harekata olan etkilerinin belirtilmesinde fayda vardır. Çünkü komutanlar bir araziyi etüt ederlerken; arazinin gözetleme imkanlarını, örtü ve gizleme imkanlarını, kritik arazileri, engelleri ve yaklaşma istikametlerini değerlendirerek bir karara varırlar. Bu tanımlama askeri literatürde kısa durum muhakemesi yapılırken, arazinin değerlendirilmesi aşamasına arazinin "GÖKEY"[29] faktörlerine göre değerlendirilmesi adı verilir. Bu arazi etüdü yapılırken tüm harekat bölgesi düşünülerek sonuca ulaşmak harekat bölgesinin daha kolay resimlenmesini sağlayacaktır. Bu maksatla taarruz için seçilen bölgelerin GÖKEY faktörlerine göre ayrı ayrı değil tüm harekat bölgesi düşünülerek değerlendirilmesi daha faydalıdır.

a. Eskişehir Bölgesi

Eskişehir'in başlıca üç stratejik yol üzerinde bulunması, ayrıca Haydarpaşa-Ankara, Haydarpaşa-Afyon-Adana ve Adana-Afyon-İzmir demir yolları üzerinde oluşu bu bölgeye jeopolitik bir önem katmıştır.[30]

---

[29] Kara Kuvvetleri Talimnamesi, **KKT 30-17, Muharebe Sahası İstihbarat Hazırlığı ve İstihbarat**, KK. Basımevi, Ankara, 1997, s.2-6. Bu talimnamede arazi etüdünün muharebe sahasına etkilerini anlamak açısından özellikle **"GÖKEY"**in irdelenmesi gerektiği kanaatindeyim. GÖKEY; bir arazinin, Gözetleme, Örtü, Kritik araziler, Engeller ve Yaklaşma istikametleri bakımından değerlendirilmesini ifade eder.

[30] Clausewitz'e göre yollar iki anlam taşır: Birincisi, bu yollar, silahlı kuvvetlerin devamlı beslenme yollarıdır; geri çekilme yollarıdır. Daha çok can damarları olarak mütalaa edilirler.O halde bu yollar özellikle Yunan

Eskişehir Bölgesi`nin diğer bir önemi de ova karakterindeki arazi durumu ile askeri harekata çok elverişli olmasıdır. Çünkü belirlenecek taarruz istikametinde ilerleme mihverleri tam üzerinden geçecektir. Arazi gerek gözetleme gerekse örtü ve gizleme imkanlarının çokluğu ile göze çarpar. Ele geçirene belli bir üstünlük sağlayacağı muhakkaktır. Bu yanıyla kritik bir arazi veya sektördür tanımına kolaylıkla uyar. Bu bölgedeki en kritik arazi bölgeleri;Hamidiye, Seyitgazi ve Cevizli'dir. İlerleme mihveri üzerinde Kırgız dağı ve Türkmen Dağının engellik vasfı bulunur. Hedeflere yönelme ve ikmal desteği kolaylığı ile de yaklaşma istikameti açısından uygun bir bölgedir

b. Afyonkarahisar Bölgesi

Afyonkarahisar'ın, Gediz ve Büyükmenderes vadilerinden, doğuya doğru uzanan belli başlı stratejik yolların birleştiği bir noktada olmasının yanında Dinar-Isparta üzerinden Antalya`ya inen bir kara yoluyla da Akdeniz`e bağlantısının olması onu bölgenin en kritik arazisi yapmıştır. Yaklaşma istikametlerinin uygunluğunu; ikmal desteğinin kolaylığı ve belirlenen hedeflere yürüyen coğrafi karakteri belirlemiştir. Ayrıca, demir yolu hattı ile Konya-Adana üzerinden İskenderun ve Mersin limanlarına bağlanmaktadır. Görülüyor ki, bu bölge doğu-batı ve batı-doğu yönlerinde girişilecek harekatlarda, Ege harekat bölgesinin Orta Anadolu kesiminde önemli bir kritik arazi durumundadır. Arazi karakteri olarak yayla görünümündeki bu bölgenin ortalama yüksekliği 1000 metredir.[31]

---

ordusu için hayati önem arzetmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Askeri Coğrafya**, Harp Akademileri Yay., İstanbul, 1992 s.90.

[31] **Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, Taarruza Hazırlık Ve Taarruz** , c. II, 6.Ks., 1 nci Kitap, Genkur. Basımevi, Ankara 1994, s.16.

Bu bölge bitki örtüsü ile de yeterli örtü ve gizleme imkanlarına sahiptir. Bölgenin %60`ı bitkilerle örtülüdür. Bunun %30`u orman, diğer kısmı maki ve çalılıktır. Gözetleme ve ateş sahalarının uygunluğu taarruz esnasında Türk topçusunun uygun mevzileri kolayca bulabilmesi ile ve komutanların Kocatepe ve bunun gibi tepeleri gözetleme maksadıyla kullanmalarından anlaşılmaktadır. Eskişehir-Afyon bölgesinde bulunan, Murat ve Ahir Dağları doğudan batıya doğru yönelecek taarruz harekatlarına engelleyici etki yapmaktadır. Bu etki, doğuya karşı düzenlenecek savunmanın kuvvetlenmesi ve bu savunma bölgesine batıdan yapılacak taarruzları güçleştirmesi anlamına gelmektedir. Yapılan planda bu husus göz önünde bulundurulmuştur. Çünkü bir arazinin engeller yönünden incelenmesini müteakip yaklaşma istikametlerinin belirlenmesi, uygun bir hareket tarzıdır.[32]

2. Harekat Bölgesinin Genel Bir Değerlendirilmesi:

Genel hatlarıyla harekat bölgesi incelendiğinde, bölgenin kilit ve düğüm noktası Murat Dağı`dır[33] (2412 metre). Bu dağ silsilesi, Simav Çayı – Gediz – Büyük Menderes ve Küçük Menderes nehirlerinin arasını doldurarak değişik kollarla Ege denizine doğru uzanıp sahilde son bulur. Bu kollar üç silsile olarak Ege denizine doğru uzanır. Uzanımı olan dağlar; Şapane Dağı, Demirci Dağıdır. Güneydoğu uzanımında Ahır Dağı (Zafer Dağı) bulunur. Elmadağından itibaren güneybatıya doğru uzanan Kışla Dağı ve Uysal Dağı bu bölgedeki diğer önemli dağlardır. Yapılacak askeri bir harekatı durdurma, geciktirme, kanalize etme özellikleri itibarıyla hepsinin birer engellik vasfı mevcuttur. Gözetleme ve ateş sahaları bakımından oldukça uygun mevziler kurulabilir. Örtü ve gizleme

---

[32] Kara Kuvvetleri Talimnamesi, **KKT 30-17**, **a.g.e.**, s.2-10.

[33] **Coğrafi Etütler**, c.III,Harp Akademisi Basımevi, İstanbul, 1952, s.17.

imkanları bakımından da oldukça zengin bölgelerdir. Ele geçirene belirli taktik üstünlükler sağlayan bu dağ silsilesi oldukça kritik arazidir. Yaklaşma istikametlerine doğal uzanımı itibarıyla yön vermesi bakımından harekat alanına şekil verdikleri söylenebilir.

Bölgedeki en önemli ve askeri harekata etkisi bakımından başlıca akarsular; Gediz, Küçük Menderes ve Büyük Menderes nehirleridir. Harekat istikametine paralel olan ve fakat cepheye dik konumdaki nehirler bu türden yapılacak bir taarruz için giriş istikameti açarlar. Bu türden nehirlerin etkileri bakımından savunan düşman kuvvetlerini böldüğünden, kuvvetlerin parça parça mağlup edilmesine olanak verirler.[34] Gediz nehri yapısı itibarıyla kuzey güney istikametinde yapılacak harekata engellik vasfı vardır.[35] Batı doğu istikametinde ise taarruz edene doğal bir ilerleme koridoru imkanı verir. Küçük Menderes Nehri ise; Gediz ve Büyük Menderes koridorlarına paralel giriş istikametini vücuda getirir.[36] Büyük Menderes nehri ise, Banaz ve Sandıklı suları ile birlikte Afyonkarahisar yaylasından Kuşadası sahillerine doğru bir koridor oluşturur. Geniş cepheli bir harekata izin verecek bir vadi yoktur.

Bölgede tipik kara iklimi hakimdir. Harekatın yapıldığı mevsim itibarıyla iklim şartlarının harekata etkisi yoktur. Kütahya, Afyon arası ile Afyon-Dinar hattının doğusu ve Uşak-Dinar-Denizli üçgeni ile Eskişehir ovası genellikle çıplak olup iyi gözetleme ve ateş sahaları sağlar.

Genel itibarıyla incelendiğinde harekat bölgesinin menfi etkileri düşmanı etkileyecek tarzda yapılan planlamayla, düşmana hem baskın tesiri yaratılmış hem de arazinin müspet etkilerinden faydalanılmıştır. Su kaynaklarının daha çok Türk Ordusu birlikleri tarafından kullanılması, ilerleme koridorlarının emniyetsiz

---

[34] Askeri Coğrafya ,**a.g.e.**, s.79.

[35] Coğrafi Etütler,.**a.g.e.**, s.18.

[36] Türk İstiklal Harbi, **a.g.e.**, s.19.

yanları kapatacak şekilde dağ bloğu silsilelerinden seçilmiş olması gibi.[37] Harekata elverişli ana istikametlerin Türk Orduları komutanları tarafından son derece iyi mütalaa edilmiş, harekatın başlamasından sonra karşı taarruza nerelerde maruz kalınabilir ile buralarda tutunabilmenin en uygun olduğu mevziler nereler olabilirin sorgulamasının daha planlama aşamasında bitirilmiş olması ile, komutanların bölgeyi son derece iyi biliyor olmaları, büyük bir avantaj sağlamıştır.

C. ASKERİ DURUM

1. İki Taraf Kuvvetlerin Mukayesesi:

Burada kıyaslamaya başlamadan önce bilinmesi gereken; Sakarya'dan çıkan Türk Ordusunun, Yunan ordusu ile nisbi muharebe gücü bakımından kıyaslanmasının imkansız olduğudur. Çünkü eşit bir duruma gelebilmek için asker sayısını en az üçte bir, tüfek sayısını üç katı, makinalı tüfek ve top miktarlarını da iki kat artırmak gerekiyordu. Bu da Büyük Taarruzda gelinen noktanın ne kadar büyük olduğunu göstermek bakımından önemlidir.

a. Türk Silahlı Kuvvetleri:

Başkomutanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, Genel Kurmay Başkanı ise Korgeneral Fevzi Paşadır. Türk Silahlı Kuvvetlerini Yunan küçük Asya ordusu ile kıyaslarken hava ve deniz kuvvetlerinden bahsetmek çok manalı olmayacaktır.

---

[37] Dağlık arazi karakteri itibarıyla savunana avantaj sağlamasına rağmen, komutanlar tarafında yaklaşma istikametlerinin iyi değerlendirilmesi ve suvarünün maharetli kullanımı bu avantajı Türk Ordusu lehine çevirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Askeri Coğrafya, **a.g.e.**, s.63.

Türk Ordusunun taarruz için yığınaklanmaya başlamadan önceki; başka bir ifadeyle Yunan ordusunun muhtemel bir taarruzunu karşılamak için almış olduğu savunmaya yönelik teşkilatı şöyle idi. **(KROKİ-1)**

Başkomutanlık emrinde olmak üzere; Batı Cephesi Komutanlığı komutanı İsmet Paşa, kuruluşunda, kuzeyden güneye, Kocaeli Grubu; komutanı Halit Paşa , 2nci Ordu; komutanı Yakup Şevki Paşa, 1nci Ordu; komutanı Nureddin Paşa, ile 5nci Süvari Kolordusu; komutanı Fahrettin Paşa bulunuyordu.[38] Sırasıyla Batı Cephesi Komutanlığı'nın direk bağlı birliklerinden bahsetmek gereklidir. Sıralama cephede alınan teşkilata göre kuzeyden güneye doğru yapılmıştır.

Kocaeli Grubu : Bir piyade,bir Süvari tümeni ile birkaç müfreze, Bilecik bölgesi kuzeyinde Eskişehir kuzeyinden Gemlik körfezine kadar olan bölgenin sorumluluğunu taşıyordu.

2nci Ordu :Yakup Şevki Paşa komutasında, 2 nci, 3 ncu, 4 ncu, ve 6nci Kolordulardan kurulu idi. Bu Kolordularda 11 piyade ve bir Süvari tümeni vardı. 2 nci Ordunun 3 kolordusu Eskişehir-Afyon hattı doğusundaki savunma mevziinde, bir kolordusu ihtiyatta bulunuyordu.

1nci Ordu : Nurettin Paşa komutasındaki 1 nci ordu; üç tümenli 1 nci kolordusu ve 3 müstakil tümeniyle Afyon güney ve doğusunda , 3 ncü Süvari Tümeni ve müstakil müfrezeleriyle Ege Denizi'ne kadar Menderes nehri kıyısında tertiplenmişti.

5 nci Süvari Kolordusu: Fahrettin Paşa komutasında 3 Süvari tümeninden ibaretti. Afyon güneydoğusunda cephe ihtiyatı olarak bulunuyordu.[39]

Türk Ordusu toplamda 18 piyade tümeni, 5 Süvari tümeni, ve tugay gücünde bir birlikle taarruz hazırlıklarını sürdürüyordu. Denebilir ki; Kurtuluş savaşı başladığından bu yana ilk kez, teşkilatı düzenli bir ordu teşkilatında

[38] Türk İstiklal Harbi, **a.g.e.**,s. 22.

[39] İbrahim Artuç, **a.g.e.**, s.63.

üniformalı ve düzenli olarak eğitim yapan, karnı doyan, barınma imkanı olan bir ordu yaratılmıştı. Hepsinden önemlisi de morali yüksek bir orduydu bu. Mehmetçik uzun zamandır hasret kaldığı huzurlu ve barış dolu günlerin uzakta olmadığını biliyor, komutanlarına güveniyordu. Düşman biraz ötedeydi ve artık defedilme zamanı yaklaşıyordu.

b. Yunan Silahlı Kuvvetleri :

Yunan Küçük Asya Ordusu, Hacı Anesti'nin emrinde, 3 Kolordu ile bir süvari tümeni ve ordu bağlı birliklerinden ibaretti. Ayrıca; ordu kolordular ve İşgal Bölge Komutanlığı emrinde bağımsız dokuz piyade alayı vardı. Yunan ordusu, Afyon-Eskişehir genel hattında iki grup halinde tertiplenmişti.[40] **(KROKİ-1)**

Bilecik Grubu(Kuzey Grubu): 3 ncu Kolordudan 4 piyade tümeni ve 1 Süvari tugayı ile Eskişehir'in kuzey doğu ve güneydoğusunda savunma mevziinde, bir alayı ile ihtiyatta bulunuyordu. Karargah Eskişehir'deydi.

Birinci hatta dört tümen ve ikisi bağımsız üç piyade alayı ile yerleşmiş olan Kuzey Grubu birlikleri, kendilerine verilen sorumluluk bölgelerinde savunma düzenleri almakta, ve tahkimat faaliyetlerinde bulunmaktaydı.

Güney Grubu : 1'nci Kolordu komutanlığı emir komutasında bulunan bu gruba General Trikopis kumanda ediyordu.Aşağıdaki kolordular bu grubun bünyesinde faaliyet gösteriyordu.

1 nci Kolordu : General Trikopis komutasında, iki tümeniyle Afyon kuzeyinde, iki tümeniyle Afyon batısında savunma mevzii işgal etmişti. Kolordunun ihtiyati yoktu.

---

[40] Tevfik Ercan, "Türk İstiklal Harbi Büyük Taarruza Hazırlık Ve 26 Ağustos 1922", **Büyük Taarruz 70'nci Yıl Armağanı**, Gen.Kur. Basımevi, Ankara ,1992,s.107.

2 nci Kolordu : General Diyenis komutasında, üç tümenli bu kolordu, Afyon kuzeybatısında ordu ihtiyatında bulunuyordu.

İki kolordunun ara hattı; Çalışlar-Gazlıgöl hattı idi.

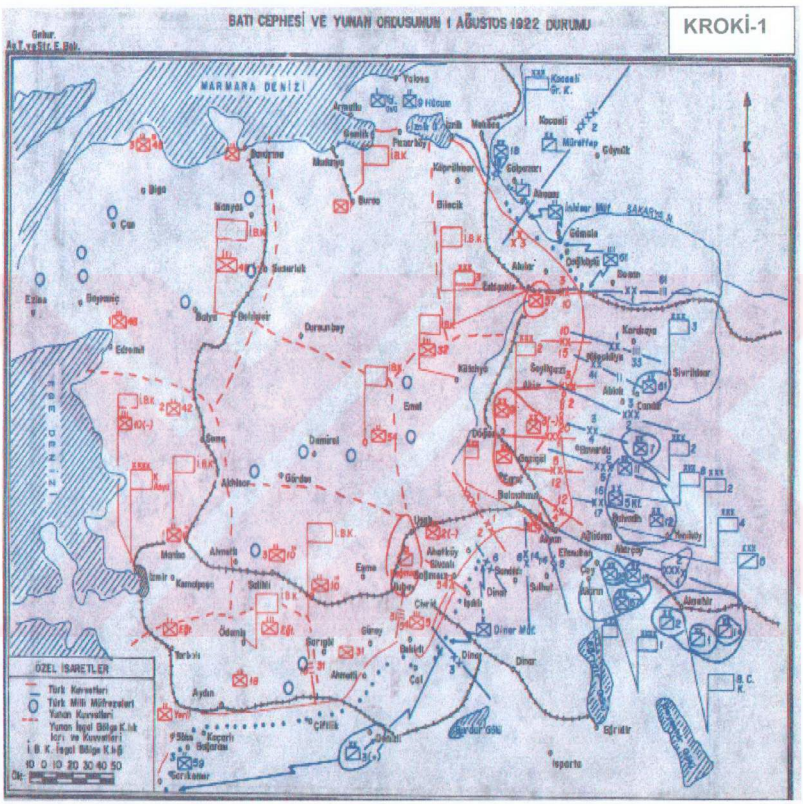
Yunan ordusun bunlardan başka, bir piyade tümeni savunma mevziinde, bir süvari tümeni ihtiyatta olmak üzere, Uşak bölgesinde iki tümeni daha vardı.[41] Menderes Nehri vadisi de bağımsız alaylarla tutuluyordu.Açıklanan bu duruma göre Türk ve Yunan ordusu asil kuvvetiyle Eskişehir-Afyon arasındaki cephede tertiplenmişti. Her iki ordu Marmara ve Ege Denizi'ne kadar olan yerlerde tali kuvvetleri bulunduruyorlardı.

Taarruzdan önceki Türk Batı Cephesi ile Yunan Küçük Asya Ordusu'nun mevcutları şöyle idi;[42]

---

[41] **A.g.e.**; Kuruluş-1

[42] Kemal Niş,**Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi, c.II, Ks.6, Kitap 2, Büyük Taarruz**, Ankara, Genkur. Basımevi, 1968, s.13.

BATI CEPHESİ VE YUNAN ORDUSUNUN 1 AĞUSTOS 1922 GÜNÜ GENEL DURUMU [43]

[43] İsmet Görgülü, **a.g.e.**,s.57

Birlikler	Türk	Yunan	MuharebeGücü Kıyaslaması
Piyade tümeni	18	12	+6
süvari tümeni	5	1	+4
bağımsız Alay	0	6	+6
Subay	8659	6565	+2094
Er	199283	218432	-19149
Piyade Tüfeği	100352	90000	+10352
Hafif Makineli Tüfek	2025	3130	-1114
Ağır Makineli Tüfek	839	1280	-441
Top	323	418	-95
Kılıç	5282	1280	+4002
Kamyon	198	4036	-3838
Otomobil ve Ambulans	33	1776	-1743

Gelinen noktanın anlaşılması bakımından; Sakarya'da 50 bin olan tüfek 100 binin üzerine, çoğu hafif olmak üzere 825 makineli tüfek 2025'e, 169 top da 323' e çıkarıldı.[44]

Yunan Ordusunda eğitim iyi olmakla beraber Anadolu'da muharebelerin uzun sürmesi ve Sakarya mağlubiyeti Yunan ordusunda morali sarsmıştı. Ordu içinde komünizm propagandası yapılmakta ve orduda kaçak sayısı da günden güne artmaktaydı.[45]

Büyük Taarruz'dan bir buçuk ay önce Atina'daki İngiliz askeri ataşesinin cephede yunan ordusu ile ilgili edindiği izlenimler oldukça ilginçti. Buna göre;"Askerlerin genel durumu umduğumdan daha iyi, elbiseleri çizmeleri, 1919 ve 1920 yıllarına bakarak oldukça iyi, silahlar bakımlı "diyordu.[46] Böylece Yunanlıların savaşma gücü ve azmi ile ilgili Fransızlar tarafından ortaya atılan iddialar çürütülmüş oluyordu.

Yunanlılar Afyon cephesini hazırlarken bölgede bulunan köylüleri, mevzilerin hazırlanmasında onların ellerine kazma, kürek vererek çalıştırmışlardır. Ali Galip Gençoğlu bir yedek subay olarak katıldığı Kurtuluş Savaşı'nda bu konuda gördüklerini şöyle anlatır:[47]

"...Dürbünü Tınaztepe'ye çevirerek baktım. O güne kadar farkına varmadığım birtakım olaylar vardı. Kırmızı mintanlı beyaz donlu köylü kardeşlerimiz yine kendilerine çok güzel yakışan bayrağımız rengindeki başörtüleri ve kırmızı şalvarlı kız ve gelin kardeşlerimizin tahkimatta çalıştırıldığını, erkeklerin elinde kazma, kadınların sırtlarında kaya olduğu halde siperlerde çalıştırıldığını gördüm".

---

[44] **Sesli Belgelerden Harp Hatıraları**, Harp Akademileri Yay., İstanbul, 1989 , s.108.

[45] Tevfik Ercan, **a.g.e.**, s.107.

[46] Bilal N. Şimşir, **a.g.e.**,s.326.

[47] Ali Galip Gençoğlu, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1998. s.52.

Büyük Nutuk da bütün düşman birlikleriyle Türk birliklerinin karşılıklı konumları ve güçleri üzerinde bilgi veren Başkomutan şöyle diyordu; *"Kuruluşları başka başka olan bu iki düşman ordu karşılaştırılırsa, iki yanın insan ve tüfek güçleri aşağı yukarı birbirine denk bulunuyordu. Yalnız, Yunan ordusu, - dünyanın kendisine açık ve yardımcı olan fabrikalarına dayandığı için – makineli tüfek, top,uçak, taşıt, cephane ve teknik gereç bakımından daha üstün bir durumda bulunuyordu. Bizim ordumuzun da süvari sayısı bakımdan üstünlüğü vardı."*[48]

Yunan kaynaklarına göre de; Türk subayları, zafere imanlı, genç çalışkan, tehlikeden yılmaz, harp sanatına vakıftılar. Türk subayları ve erleri dünyanın modern ordularına meydan okumuş insanlardı.[49]

2. İki Taraf Planların Taktik Açıdan Değerlendirilmesi

Türk Ordusu Başkomutanlığı, 1921 sonbaharından 1922 İlkbaharına ertelenen taarruzu, 1922 Ağustos'unda yapmaya karar verdi.

Taarruz Planının esasını, 1921 Sonbaharında hazırlanan plan teşkil etmiştir. Adına SAD planı da denilen bu plan genel hatları itibarıyla uygulanabilirliği tartışmalara neden olmuş ve vazgeçilmiş bir plandır. Bununla birlikte SAD harekatı hazırlık çalışmaları kapsamında yürütülen faaliyetlerin daha sonra uygulanacak olan Büyük Taarruz'a esas teşkil etmesi ve sevk idare yönünden komutanlara maharet kazandırması bakımından oldukça önemlidir. Buna verilecek en iyi örnek Ekim, Kasım 1921 aylarında Çivril ve Çal bölgelerinde

---

[48] Gazi Mustafa Kemal Atatürk, **Söylev**, c.I-II, Çağdaş yay., İstanbul, 1996, s.487.

[49] Sesli Belgelerden Harp Hatıraları, **(Fahri Belen anlatıyor bölümü)**, **a.g.e.**, s.111.

5'nci Süvari Kolordusunun girişmiş olduğu taarruz hareketleridir.[50] Bu sayede Yunan ordusunun en hassas yerinin Afyon-İzmir ulaştırma yolu üzerinde bulunduğu kesinleştirilmiştir. Aradan geçen 10 ay içinde plan geliştirilmiş ve bazı değişiklikler yapılmıştır. Planın geliştirilmesinden ortaya çıkan önemli fikirler ile yapılan durum muhakemesinin ana hatları şöyle özetlenebilir.

Harekat bölgesinin askeri bakımdan kısa değerlendirmesi yapılırken Yunanlılara karşı girişilecek taarruzun üç istikamette yapılabileceğinin değerlendirildiği belirtilmişti. Buna göre bölgeler her biri kendi içinde ayrı ayrı değerlendirilmiş, fayda ve mahzurları ortaya koyulmuştur.

Asıl Taarruzun yapılabileceği değerlendirilen ilk mihver Sakarya kuzey kolu ile Sivrihisar-Seyitgazi arasındaki bölgeden Eskişehir(Porsuk çayı vadisini takiben kuzey bölgeden) genel istikametinde yapılacak bir taarruzdur. Buna göre, bu istikametten yapılacak taarruz ile;

"- Yunan kuvvetlerinin tali kısmına yöneltilmiş olur, ancak Yunan büyük kısmının toparlanarak imhasını mümkün kılmaz.

- Eskişehir doğusu bölgesi açık arazidir düzdür. Yığınak ve taarruz hazırlıkları gizlenemez. Dolayısıyla baskın sağlanamaz.

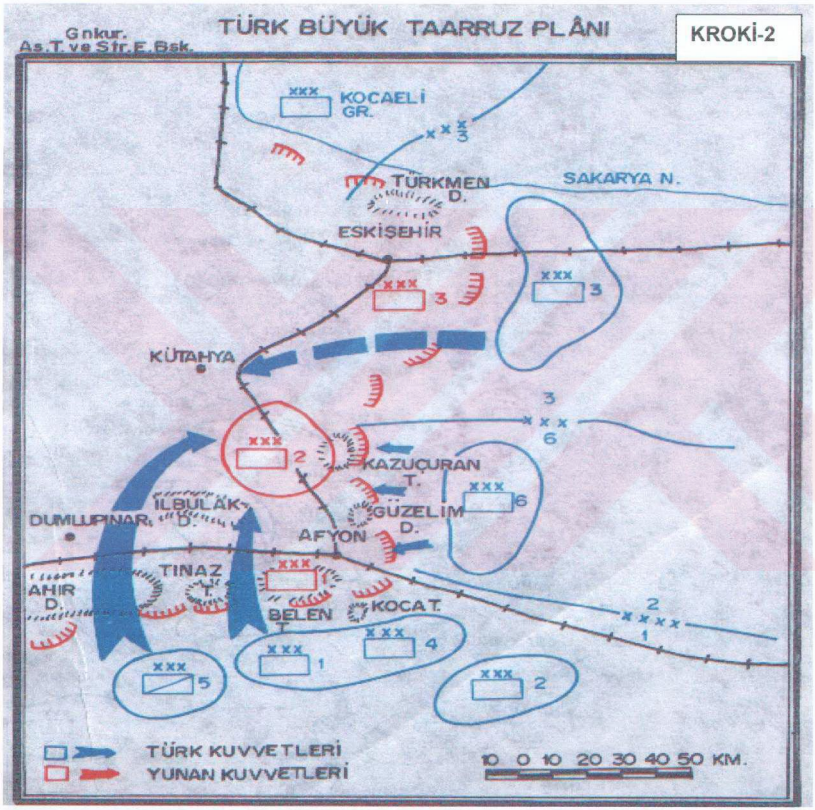
- Bu bölgede Yunan kuvvetleri hakim arazidir,ateş ve gözetleme imkanları daha müsaittir. Türk topçu mevzileri için uygun arazi yoktur. Oysa iyi bir yaklaşma istikametinde uygun gözetleme ve ateş sahalarının mevcudiyeti çok önemlidir.[51]

- Yunan kuvvetleri kuzeyden veya özellikle güneyden takviye alarak savunmalarını kuvvetlendirebilecekleri gibi, güneyden yapacakları bir karşı taarruzla, Türk ordusunun sıklet merkezini kuzeye atabilirler. Böylece Türk ordusunun Anadolu ile irtibatı ve ikmali kesilir. Dağlık bölgede imhası söz konusu olabilir ki bu çok tehlikelidir.

---

[50] Türk İstiklal Harbi, **a.g.e.**, s.71.

[51] Kara Kuvvetleri Talimnamesi, **KKT 30-17**, a.g.e., s.2-11.

TÜRK ORDUSU TAARRUZ PLANI [52]

[52] Türk İstiklal Harbi, **a.g.e.**, Kroki-3.

- Ankara-Eskişehir demiryolu hattı bu bölgeden taarruz edecek kuvvetleri destekleyecek kabiliyette değildir. Ayrıca bir başarı halinde yolların azlığı takip harekatını zorlaştıracak ve yavaş geliştirecektir."[53]

Sonuç olarak bu bölgeden bir taarruz itici bir şekil alacaktır. Düşmanın büyük kısmının imhası mümkün olmayacaktır ve Türk Ordusunu istemediği durumlara sokabilme ihtimali yüksek bir bölgeden taarruzdur.

Seçilen ikinci mihver; Seyitgazi-Afyon arasındaki bölgeden taarruzdur (merkez bölgeden) . Bu bölgeden taarruz iki istikamette olabilir. Birincisi Seyitgazi-Eskişehir istikametinde, ikincisi de Döğer istikametinde, Afyon bölgesinde bulunanları kuşatacak şekilde. Bu bölgeden taarruzun da şu mahzurları vardır :

"- Taarruz cephe taarruzu şeklinde olmaya mahkumdur. Ancak Türk ordusunun buna gücü yeterli değildir

- Yunan ihtiyat kolordusuna çatılır.

- Ayrıca asıl taarruz grubu, Yunanlıların iki kuvvetli grubunun arasına girerek yanlardan karşı taarruza uğrayabilir.

- Arazi sert, ormanlık ve yollar mahduttur. İkmal zordur.

-Cepheden bir başarı olsa da Yunan kuvvetleri Afyonu ellerinde bulundurdukça, kuzey kanadını Kütahya'ya kırarak derinliğine doğru savunma imkanı bulabilir. Bu da zafer için yeterli değildir. Sıklet merkezi ile bu bölgeden taarruzun faydası,

---

[53] İsmet Görgülü, **a.g.e.**, s.11.

taarruz başarısız olduğu taktirde, Anadolu derinlikleri ile irtibat kopmadan savunmaya devam olunabilir."[54]

Üçüncü ve son taarruzu düşünülen mihver; Afyon bölgesi istikametinden taarruz . Bu bölgeyi de iki kısım halinde incelemek gerekir.

"1'nci kısım **Afyon kuzeydoğusu bölgesi**, 2'ncisi **Afyon güneybatısı** bölgesidir."[55]

1'nci kısım arazi açık ve gizlemeye müsait olmadığı gibi; Gözetleme, ateş ve topçu mevzileri bakımından da uygun değildir.

Buradan yapılacak bir taarruz Yunanlıların kuvvetli yerine çarpar ve onları, Afyon-Uşak ana mihverinde iter.

İkinci kısımdan, yani Afyon güney ve güney batısından yapılacak taarruzun şu faydaları vardır :

"- Yunan ordusunun büyük kısmının batıya çekilmeden kuşatılması ve imhası mümkündür.

- Yunan ordusunun en hassas yeri olan, İzmir-Afyon ana stratejik ve ikmal yolu, en kısa zamanda ve en kısa istikametten kesilebilir. Böylece bütün Yunan kuvvetleri bir noktadan vurulacak kuvvetli bir darbe ile sarsılabilir. Bu suretle derinlikte hazırladığı mevzilerde de tutunması güçleşebilir."[56]

Bu bölgedeki Yunan mevzileri, derinliği az, uzun bir plato üzerindedir.[57] Bu plato ele geçerse, Yunan kuvvetleri ovaya atılır. Ovaya atılanlar Dumlupınar istikametinde çekilerek, buralarda tutunmaya çalışmak isterlerse, bu güç olur ve kuzeydeki ana kuvvetlerinden koparılmış olunur. Aksi olarak kuzeye çekilirlerse,

---

[54] **A.g.e.**, s.11.

[55] Tevfik Ercan, **a.g.m.**, s.107.

[56] İsmet Görgülü, **a.g.e.**, s.12.

[57] Askeri Coğrafya, **a.g.e**, s.67.

İzmir istikameti açılır ve İzmir-Afyon ana ikmal yolundan uzaklaştırılırlar. Bu durumda asıl kuvvetlerle de İzmir istikametinde ilerlenebilir. Yunanlılar batıya doğru çekildiği takdirde, takip ve harekatı destekleme yol bakımından daha müsaittir.

Ayrıca Yunanlıların Eskişehir bölgesindeki kuvvetlerinin Afyon bölgesine müdahalesi çok uzun zaman gerektirecektir. Cepheden tespit başarılı olursa, bu da mümkün olmayabilir.

Yığınaklanmada gizlilik sağlandığı takdirde, Yunan İhtiyat Kolordusu'nun bölgeye müdahalesi geç ve tesirsiz kalabilir.

Afyon güney ve güneybatısı yığınak, gizleme, gözetleme ve ateş imkanları ile topçu mevzileri bakımından da çok uygun şartlara sahiptir.

Sonuç olarak bu bölgeden yapılacak taarruz, kısa zamanda düşmanın gerisine kuşatıcı bir taarruz haline gelebilir.

Bu şekilde taarruzun tehlikeli ve mahzurlu tarafı da vardı. Yunan kuvvetleri ihtiyattaki kolordusu ile, Afyon kuzeyinden Bolvadin-Çay istikametinde taarruz ettiği takdirde, kuvvetlerimizin büyük kısmı göller bölgesine sıkıştırılarak imha edilebilirdi. Özellikle taarruzun başarısızlığı ve arkasından aynı istikametteki Yunan karşı taarruzu, durumu aynı şekle sokabilirdi. Şu halde bu bölgeden taarruza karar vermek için mevcut tehlikeleri ortadan kaldırmak ve uygun tedbirleri almak gerekiyordu. Yapılan müzakerelerden sonra sıklet merkezi ile Afyon güneyi ve güneybatısından kuzeye doğru taarruza karar verildi. Bu karara yalnız 2'nci Ordu komutanı muhalifti.[58] Ona göre bu karar fazla cesurane verilmiş ve tehlikeli bir karardı. Başarısızlık halinde vahim sonuçlar doğabileceğini, bu nedenle asıl taarruzun 2 nci ordu bölgesinde, Döğer genel istikametinde

[58] Selma Yel, **Yakup Şevki Paşa ve Askeri Faaliyetleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2002, s.304.

yapılmasını teklif etti. Bu aynı zamanda başlangıçta ki Batı Cephesi Komutanlığının da planıydı.[59]

Planda endişe duyulan bu durumun, yani her iki tarafın birbirini kuşatacak şekilde taarruzunun harp tarihinde örnekleri çoktur.

Oysa Türk Kurtuluş Savaşı bugüne yakın şartlar içinde yapılmıştır. Bu nedenle Yunan kuşatıcı taarruzu Türk ordusu için felaket olabilirdi. Bunun çözümünü de Başkomutan bulmuştur. Harp tarihi örneklerine dayanarak burada şu ifade edilebilir. "Kuşatmalarda ön alan ve sinirlerine hakim olan taraf neticeyi kendi lehine çevirebilir."

Asıl taarruzun yapılması düşünülen mevzilerde Yunanlıların 1'nci ve 4'ncü Tümenleri ile Belen tepesinde bir bağımsız alayları mevcuttu. O zamanın yol ve yürüyüş imkanları dikkate alınarak takviyeler, takviye zamanları şöyle değerlendirilmişti.

"- İhtiyat Kolordusu'nu bölgeye en yakın olan 7'nci ve 13'ncü Tümenleri ile en erken 1,5 gün sonra takviye edebilir.

- İhtiyat Kolordusu'nun 9'ncu Tümen'i ile iki günlük yürüyüşten sonra (50 km) ancak taarruzun üçüncü günü takviye edebilir.

- Uşak bölgesindeki 2'nci Tümen'le iki günlük yürüyüşten sonra (50 km) üçüncü gün takviye edebilir." [60]

Buna göre yığınak hissettirilmediği takdirde, kesin sonuç yerinde ilk gün iki tümenle (1'nci, 4'ncü Tümenler) , ikinci gün 5-6 tümenle, üçüncü gün 7-8 tümenle karşılaşılabilirdi.

Yunanlıların bu imkan ve kabiliyetlerine göre kesin sonuç yerine tahsis edilecek kuvvet miktarı şöyle hesaplandı. Taarruz için her Yunan Tümenine karşı

---

[59] Türk İstiklal Harbi, **a.g.e.**, s.203.

[60] İsmet Görgülü, **a.g.e.**, s.14.

(iki) tümen hesaplandı. Yunanlıların taarruzun ikinci günü 5-6 tümen toparlayabilecekleri ihtimali göz önüne alınarak bu bölgede en az 10-12 tümene ihtiyaç görüldü.

Batı Cephesi Komutanlığı'nın Planı **(KROKİ-2)** ; Genel bir hareket tarzı olarak, kuvvetin bir kısmı ile Yunanı Eskişehir-Afyon Cephesi'nde (ki çok geniş bir cephe olmasına rağmen) tutmak, kalan kuvvetin çoğu (sıklet merkezi) ile Afyon güneybatısından düşmanın zayıf olduğu değerlendirilen güney yanına taarruz ederek , onu İzmir ulaştırma hatlarından ayırmak suretiyle kuzeye doğru atmak ve Afyon-Eskişehir cephesinin yarılmasını müteakip düşmanın çevrilerek imha etmektir. Bu ana fikre göre Batı Cephesi'nin hazırladığı planın özeti şöyleydi:

Başlangıçta 2'nci Ordu, 3'ncü ve 6'ncı Kolordular (5 piyade ve 1 süvari tümeni) düşmanın Eskişehir-Afyon Cephesi'ne taarruz edecek; 1'nci Ordu; 1'nci ve 4'ncü Kolordularla, 5'nci Süvari Kolordusu ve batı kanat da üç müstakil tümen ile (9 piyade, 3 süvari tümeni), Afyon güneybatısından düşmanı kuzeye doğru atacaktı. 2'nci Kolordu ihtiyatta bulunacaktı.

ATATÜRK, Büyük Taarruz Planını Söylevinde şöyle açıklamıştır: *"Düşündüğümüz, kuvvetlerimizin çoğunu düşman cephesinin bir yanında ve elden geldikçe dış kanadında toplayarak, kesin sonuçlu bir meydan savaşı yapmaktı. Bunun için uygun gördüğüm durum, büyük kuvvetlerimizi düşmanın Afyonkarahisar yakınlarında bulunan sağ kanat grubu güneyinde ve Akarçay ile Dumlupınar karşısına denk olan yerde toplamaktı. Düşmanın en can alacak*

önemli noktası orası idi. Çabuk ve kesin sonuç almak, düşmanı bu kanadından vurmakla olabilirdi".[61]

Görülüyor ki düşmanın yanına taarruz ederek, onu kuşatmak suretiyle kesin sonuç almak görevi 1'nci Ordu'ya düşüyordu.

Bu bölgede ki arazi ve düşman durumu özetle şöyle idi; Güneyden Afyon'a doğru uzanan sıra dağlar Şuhut ve Sandıklı arasından geçerek Zafer dağları [62] ile dikey olarak birleşmek suretiyle bir T şeklini alır. Bu dağlarda, 1330 rakımlı Koca Tepe vardır. Düşman mevzileri T harfinin üst kenarı kabul edilen Zafer dağları üzerindedir. Bu dağlar Afyon güneyinden başlayarak batıya doğru, Kaleciksivirisi, Erkmen, Belen, Tınaz, Çiğil tepelerinden geçerek yükselmek suretiyle Ahır dağları ile birleşir. Bu dağların kuzeyinde Afyon ve Sincanlı ovaları vardır. Koca tepenin kolları doğuda Şuhut, batıda Küçüksincanlı ovasına doğru uzanarak, düşmanın görüş sahasını kapar. Düşmanın vaktiyle tutamadığı bu yüksek tepeden düşman mevzilerinin içi ve gerileri görülmekte, onun kolları da araziyi örtmektedir. Kısaca elde bulundurana veya ele geçirene gözle görülür bir üstünlük sağlayan arazi arızası özelliği ile Koca Tepe kritik arazi idi.

Bu arazi; düşmana baskın yapmak için, kuvvetin çoğunu Koca tepe ve kolları ve gerisinde gizlemek ve Koca tepeden Erkmen tepeye doğru uzanan plato üzerinden taarruz etmek fikrini de dikte ettiriyordu.

Erkmen Tepe de; Afyon ve Sincanlı ovalarına hakim ve dağların birleştiği bir nokta olması yönünden önemli bir taarruz hedefi ve dolayısıyla kritik arazi olarak görülüyordu. Düşman mevziinin en az 10 km.lik bir kısmının yarılması gerektiğinden, Erkmen tepeden sonra Belen ve Tınaz tepeler de yarma bölgesi olarak belirlendi.

---

[61] ATATÜRK, **Söylev**, 3 ncü baskı, c. II, Türk Dil Kurumu Yayınları , Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1966, s. 491.

[62] İsmet Görgülü, **a.g.e.**, s.15.

Bu yarma bölgesinin doğusunda ve batısında diğer kuvvetler taarruz edeceklerdi. Yapılan hesaplamalara göre yarma bölgesinde 5 tümen, yanlarda 4 tümen kullanmak gerektiğinden, ordunun elinde ihtiyat kuvveti kalmıyordu. Düşman ihtiyatları müdahale etmeden taarruzun birinci günü düşman cephesinin yarılması ve süvarinin buradan dalması önemliydi.

Ordu komutanı Nurettin Paşa ; bu esaslar dahilinde teklifini Batı Cephesi'ne arz etti. Başkomutan da 1'nci Ordu'nun iki tümenle daha takviye edilmesinin uygun olacağını Batı Cephesi Komutanlığı'na bildirdi.[63] Batı Cephesi Komutanı; bu istekler üzerine ihtiyatta bulunduracağı 2'nci Kolorduyu da, 1'nci Ordu gerisine yanaştırmaya karar verdi. Bu suretle kesin sonuç yerinde 12 piyade, 3 süvari tümeni toplanacaktır. Bu kararla harp tarihinin en önemli sıklet merkezi kuruluyordu. Karar çok cüretli idi. Bu rakamlar şöyle ifade edilebilir:[64]

2 nci Ordu; 50.000 kişi ile 120 km.lik geniş cephede, 120.000 kişilik Yunan kuvvetlerine; 1 nci Ordu 110.000 kişi ile 40.000 kişilik Yunan kuvvetine taarruz edecekti. Ali Ihsan Sabis Paşa hatıralarında anlattığı taarruz planına göre, genel ihtiyatla birlikte toplam 12 piyade tümeninin 3 süvari tümeni ile birlikte düşmanın sağına yani Afyon'un güneyinden taarruz etmek suretiyle kesin darbeyi indireceğini ve 6nci tümen İkinci Yunan tümenine ve İkinci ordumuzun beş tümeni de Afyon'un doğu ve kuzeyinden istikametle taarruz edeceğini belirtmiştir.[65] Geniş bir cephe üzerinde bırakılan zayıf 2 nci Ordu, çok üstün Yunan kuvvetinin taarruzuna uğrayarak geriye atılıp, Konya-Ankara istikameti düşmana açılabilirdi. Kuvvetin 2/3'ünü teşkil eden 1 nci Ordu, gerisini Antalya'ya vermek suretiyle, ana istikametlerden ayrılmak zorunda kalırdı. Düşmanın bu

---

[63] Necati Fahri Taş, **Nureddin Paşa ve Tarihi Gerçekler**, Nehir Yay., İstanbul, 1997, s.152.

[64] İsmet Görgülü, **a.g.e.**, s.18.

[65] Ali Ihsan Sabis, **İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri (Harp Hatıralarım)**, C. VI, Nehir yay., İstanbul, 1993, s.279.

taarruzu, Türk ordusunun yığınaklanma için güneye kaydırılırken yapılması halinde daha tehlikeli olurdu.

Az kuvvetle üstün kuvvetin mağlup edildiği bütün imha muharebelerinde, bu gibi tehlikeler göze alınmıştır. Bu başarılarda, hareketleri gizlemek düşmana baskın yapmak, komutanlığın hüneridir ki, Türk ordusu da bunda başarılı olmuştur. Bu başarıda birliklerin gizli hareketlerinin sağlanması kadar, Türk milletinin casus barındırmamasının da büyük etkisi vardır. 24 Ağustos akşamına kadar 1'nci Ordu birlikleri yığınak bölgesinde gizlice toplandıkları zaman, zaferin yarısı kazanılmıştı. Çünkü Türk ordusu, aldığı tertibat ile darbe indirecek bir duruma girmişti. Yunan'ın 1'nci Ordu'ya karşı bir sıklet merkezi kurmak için asgari iki günlük bir zamana ihtiyacı vardı. Düşman, ancak 25 Ağustos günü yığınağı anlayabildi. Fakat 120.000 kişiyi 30.000 kişi olarak tahmin etti. Buna karşı kuzeyden bir ihtiyat tümenini (7'nci Tümen) güneye hareket ettirdi. Oysa İhtiyat Kolordusu'nu güneye, 1'nci Türk ordusunun karşısına getirerek, Türk ordusunu güç bir duruma sokabilirlerdi.

Akşehir'de bir araya gelen Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa,İsmet Paşa ve Yakup Şevki ile Nurettin Paşalar arasında taarruz hazırlıkları, ihtiyaçları ve de taarruz planları tartışıldı.[66]

Dr. Selma Yel kitabında bu durumu şöyle anlatır.*"Toplantıda Yakup Şevki Paşa İle İsmet Paşa ordunun daha pek çok ihtiyacı olduğunu öne sürerek, taarruz edilmesi kararına karşı çıkmışlardı. Yakup Şevki Paşa taarruz istikametine karşı çıkmıştı. Taarruzun Aziziye üzerinden Seyyit Gazi ve Altıntaş cihetine doğru yapılmasını daha doğru buluyordu. Fakat Fevzi Paşanın fikri kabul edilerek, taarruzun Afyon'un güney ve güneybatısından icra edilmesi kabul edilmişti."*[67]

---

[66] Selma Yel, **a.g.e.**, s.304.

[67] **A.g.e.**, s.304.

Yarım tedbirler alınmıştır ki Yunan Komutanlığı'nın ilk hatası burada başlar. Ali Ihsan Paşanın dediği gibi; *"Yunanlılar o kadar gaflete dalmışlar ve harpten o kadar bıkmışlar ki, bir aydan fazla zamandan beri etrafa yayılan taarruz kararımızı ve hazırlık hareketlerimizi haber alamamışlardır; haber almış olsalar idi, hiç olmazsa İzmir'de oturan Hacı Anesti Afyon cephesine gelirdi"*[68]

Türk ordusunun yığınaklanmasına geçmeden önce kesinleşen taarruz planının ana hatlarını özetlersek; her seviyede hedef,Yunan kuvvetlerinin imhasıdır. Başkomutan Nutuk'da taarruz planını şöyle anlatır; *"Baylar, Batı Cephesindeki kuvvetlerimizin, Birinci ve İkinci ordu olarak örgütlenip düzenlendiğini söylemiştim. Öteden beri tasarladığımız saldırı planımızı da ana çizgileriyle anlatayım: Düşündüğümüz, kuvvetlerimizin çoğunu düşman cephesinin bir yanında ve elden geldiğince dış kanadında toplayarak, kesin sonuçlu bir meydan savaşı yapmaktı. bunun için uygun gördüğümüz durum, büyük kuvvetlerimizi düşmanın Afyonkarahisar yakınlarında bulunan sağ kanat grubu güneyinde ve Akarçay ile Dumlupınar karşısına dek olan yerde toplamaktı. Düşmanın en can alacak önemli noktası orası idi. Çabuk ve kesin sonuç almak, düşmanı bu kanadından vurmakla olabilirdi. "*[69]

Genel hatları belirlenen planın son şekli şöyleydi;

- Sıklet merkezi Afyon güney ve güneybatısında bulunacak, bu bölgeden asıl taarruz grubu olarak 1'nci Ordu taarruz edecek, 1'nci Ordu 2'nci Kolordu ve 4'ncü Kolordularla takviye edilecek.
- Yunan mevzileri Kalecik Sivrisi ile Tınaz tepe arasından yarılacak ve yarmayı müteakip kuzey istikametinde taarruza devam edilecek.
- 5'nci Süvari Kolordusu batı kanada yanaşacak, Yunanlıların boş bıraktığı Ağır dağını aşarak Yunan ordusunun ikmal ve irtibat yollarını kesecek,

---

[68] Ali Ihsan Sabis, **a.g.e.**, s.277.

[69] Gazi Mustafa Kemal Atatürk, **a.g.e.**, s.488.

Yunan mevzilerinin gerisine taarruz edecek, derinlikteki Yunan ihtiyatları ile muharebe edecek ve bunların cepheye müdahalesini önleyecek.

- 2'nci Ordu; tali taarruz grubunu teşkil edecek, bu ordunun vazifesi, Yunan ordusunun 2'nci ve 3'nci Kolorduları ile demiryolu kuzeyindeki iki tümeni taarruzla tespit edecek, Yunan kuvvetlerinin Afyon-Eskişehir arasındaki irtibatını kesecek, ayrıca Yunan doğuya doğru taarruz ederse, birbiri gerisindeki mevzilerde zaman kazanacak.
- Denizli ve Sarayköy bölgesinde bulunan süvari ve piyadeden mürekkep grup, başlangıçta bu bölgedeki Yunan kuvvetlerini tespit edecek ve aldatacak ve bilahare Eşme istikametinde taarruz edecek.
- Kocaeli grubu da bölgesindeki kuvvetleri tespit edecek ve Yunanlıların Marmara deniz irtibatını tehdit edecek.

Taarruz sırasında Yunan kuvvetlerinin muhtelif hareket tarzlarına karşı alınacak tedbirler ise şöyle planlanmıştır: [70]

Yunan ordusu, taarruz başladığı andan itibaren İhtiyat Kolordusu ile 1'nci Ordu'ya karşı bir taarruza yöneldiği takdirde, bu taarruz 1'nci Ordu ile emniyetle karşılanacak,

2 nci Ordu ve Süvari Kolordusu ile Yunanlıların iki yanına taarruz edilerek Yunan ordusu güç duruma düşürülecek.

Yunan ordusu, kuzeyindeki kolordusu ve İhtiyat Kolordusu ile Afyon-Konya istikametinde harekete geçtiği takdirde, Yunan taarruzu derinlikteki mevzilerde durdurulacak, 1'nci Ordu kuzeye, 2'nci Ordu'nun kuzeyde kalan birlikleri batıya taarruzla, Yunan kuvvetleri iki ordu arasında sıkıştırılacaktı.

Bu arada Büyük Millet Meclisi içindeki karşıtlar muhalefetin dozunu kaçırmışlar artık açıkça taarruza lehtarlık edenleri vatan hainliği ile bile suçlar duruma gelmişlerdi. Durumun ciddiyetini ve taarruz hazırlıklarının tamamlanıp saldırıya hazır olunduğunu Başkomutan kendilerine cepheden döndükten sonra

---

[70] İsmet Görgülü, **a.g.e.**, s.17.

bildirmişti. Şimdi ise sessizlik hakimdi. O günleri Atatürk'ün şu sözleriyle hatırlayalım; *"Karşıcılar, ordunun yozlaştığı, kıpırdayacak durumda olmadığı; böyle karanlık ve belirsizlik içinde beklemenin yıkımla sonuçlanacağı yolundaki propagandalarını iyice kızıştırmışlardı. Gerçi bu görüş akımının mecliste yaptığı yankılar, düşmanlardan benimde çok gizlemek istediğim savaş planı bakımından, yararlı idi. Ama bu olumsuz propaganda en yakın ve en inançlı kişiler üzerinde bile kötü etkiler yapmaya başlamış, onlarda duraksamalar uyandırmıştı. Onları da pek yakında yapacağım saldırı konusunda ve altı yedi günde düşmanın büyük kuvvetlerini yeneceğime olan güvenim üzerinde aydınlatmayı ve yatıştırmayı gerekli gördüm. Bunu da yaptıktan sonra Ankara 'dan ayrıldım."*[71]

Başkomutanın Büyük Taarruzun planlanma aşamasında esasen çok titizlikle üzerinde durduğu ve kesin sonuca götüreceğine inandığı iki önemli strateji unsuru vardı. Bunlar hareket ve baskındır.[72] Hareket : maddi alanla ilgili olup, arazi ve ulaştırma kapasitesinin hesaplanmasına dayanır. Bu nedenle ordunun büyük kısmının Konya – Afyon demiryolu çevresinde uygun bölgelere alınması ve lojistik desteğin bu ana yola dayatılması gerekmiştir. (Kuzeydeki Ankara – Eskişehir demiryolu tahrip edilmişti)

Ayrıca icra edilecek taarruz, Afyon bölgesinden ve daha başlangıçtan itibaren Yunanlıların İzmir'le olan ulaşımını keserek hareketini sekteye uğratacak mahiyette olması sağlanmıştır.

General Fahri Belen hatıralarını anlattığı kitabında taarruz planından şöyle bahseder; *"Taarruz planının esasını 1921 senesi sonbaharında hazırlanan Sad Planı teşkil ediyordu... Bu planın muvaffak olması, Afyon güneyinde yapılacak toplanmanın düşmandan gizlenerek, taarruzun baskın tarzında yapılmasına 1*

---

[71] Gazi Mustafa Kemal Atatürk, **a.g.e.**, s.488.

[72] **Ataturk'un Jeopolitik Ve Stratejik Gorusleri**, Harp Akademileri Yayınları, Istanbul, 1981, s.37.

inci Ordumuzun da taarruzun ilk gününde düşman cephesini yarmasına bağlıydı."[73]

Aslında baskın psikolojik alanla ilişkili olup hesaplanması güçtür. Her ne kadar strateji baskına oranla hareket faktöründen daha fazla yaranmayı amaçlayabilirse de bunun aksini de benimseyebilir. Büyük Taarruz planında her iki faktörden istifade edilmiş ve karşılıklı bir birini etkilemiştir. Bilhassa Yunanlıların Ahır Dağlarının geçilemeyeceğine ve Afyon' un güneyindeki arazinin taarruza elverişli olmadığı fikrine kapılmış olmaları, buna mukabil süvari kol ordusunun hareket kabiliyeti ve bu dağları aşabilmesi için gerekli tedbirlerin düşünülmüş olması hem baskın hem de harekete hız kazandırılacağı düşünülerek doğa şartlarının yenileceği hesaplanmıştır.

Baskının sağlanmasına yardım eden gizlilik ve aldatma faaliyetlerine son derece önem verilmiş, bilhassa düşmanın doğrudan kısa zamanda kuşatılmasını sağlayacak olan süvari kolordusunu tüm faaliyetleri düşmanı aldatacak şekilde planlanmıştı. Süvari kolordusu stratejik aldatma sağlayacak şekilde Ilgın'a yerleştirilmişti. Burası öyle bir yerdir ki Süvari Kolordusu aynı zamanda kuzeye veya güneye gidebileceği için bu kol ordunun nerede kullanılacağını kestirmek düşman için güçtü. Düşmanın haber alma teşkilatını yanıltmak için de kolordunun Aziziye'de kolordu karargahı için bina hazırlanması hususunda bir telgraf da çekilmişti. Yayılan bu yanlış haberler neticesinde Yunan Başkomutanlığı, süvari kolordusunun hareketi ve dolayısıyla kullanılma yeri hakkında zamanında haber alamadığı için yanılmış ve kolordunun hareketine ve başarısına mani olamamıştır.[74]

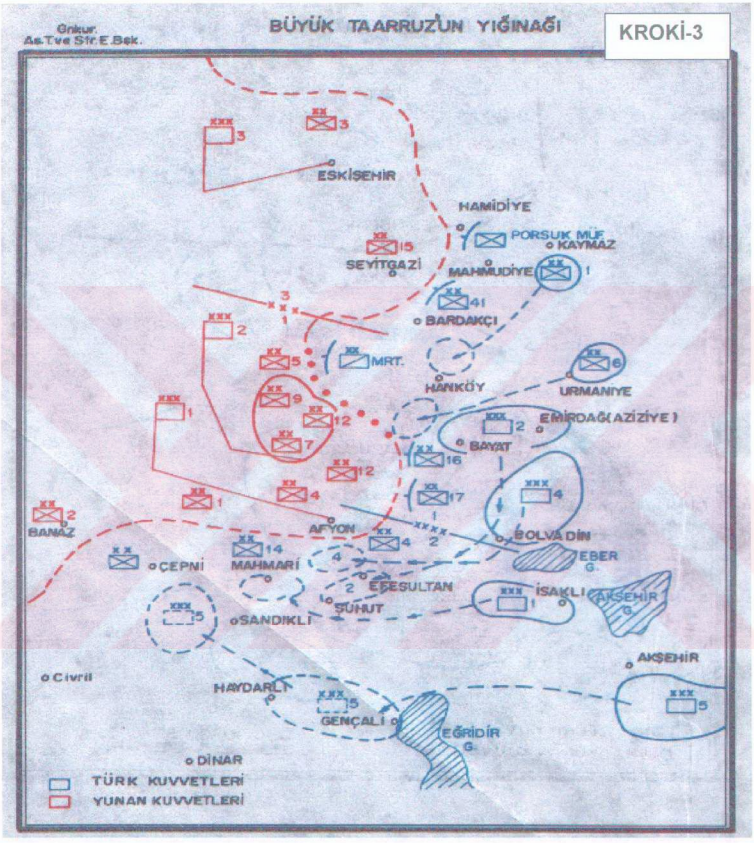
Netice olarak Büyük Taarruzun hazırlık safhasında düşmanın savunmak zorunda olduğu yerlerde görünmek fakat beklemediği yerlere hızla ilerleme stratejisi göz önüne alınarak planlanmıştır.[75]

---

[73] General Fahri Belen, **Büyük Türk Zaferi, Afyon'dan İzmir'e**, Doğuş Matbaası, Ankara, 1962, s.26.

[74] **A.g.e.**, s.18.

[75] **A.g.e.**, s.23.

BÜYÜK TAARRUZDA YIĞINAK FAALİYETİ [76]

[76] Türk İstiklal Harbi, **a.g.e.**, Kroki-7, s.38.

II. BÜYÜK TAARRUZA HAZIRLIK

A.YIĞINAK FAALİYETLERİ : (KROKİ-3)

Büyük taarruz planı kesinleştiğinde, asıl taarruz bölgesinde 1'nci Ordu'ya ait 8'nci ve 14'ncü Tümenler bulunuyordu. Asıl taarruz bölgesinde kullanılması planlanan 2'nci Kolordu Aziziye bölgesinde, 4'ncü Kolordu Bolvadin bölgesinde, 1'nci Kolordu Çay bölgesinde, 5'nci Süvari Kolordusu da Ilgın bölgesinde bulunuyordu.

Plan gereği bu kolordunun, yani 12 tümenin, Afyon güneyinde 25 km. genişliğinde bir sahaya toplanması gerekiyordu. Bu toplanma için 2'nci Kolordu 12 km. 4'ncü Kolordu 110 km. 1'nci Kolordu 130 km. Süvari Kolordusu ise 150 km. lik yol kat edecekti. Süvari hariç, diğer üç kolordu bu intikali yaya yapacaklardı. Bu kadar fazla birliğin Yunan kuvvetlerine hissettirilmeden ortalama 100-150 km.lik yer değiştirmeleri son derece önemli bir konu idi.[77] Çünkü Büyük Taarruz planı baskın esasına dayandırılmıştı.[78]

Hatta Başkomutan, bizzat kendi faaliyetlerini gizlediğini, düşmanı yanıltıcı tedbirler aldığını şöyle anlatır; *"Birkaç gün sonra yola çıktım. Gidişimi belirli birkaç kişiden başka bütün Ankara'dan gizledim. Benim Ankara'dan ayrılacağımı bilenler, buradaymışım gibi davranacaklardı. Dahası, benim Çankaya'da çay*

---

[77] Türk İstiklal Harbi, **a.g.e.**, Kroki-7, s.38.

[78] İbrahim Artuç, **a.g.e.**, s.84.

şöleni verdiğimi de gazetelerde yayımlayacaklardı. Bunu, elbette o zamanlar işitmişsinizdir. Trenle gitmedim. Bir gece otomobille Tuz Gölü (Sereflikoçhisar) üzerinden Konya'ya gittim. Konya'ya gidişimi orada kimseye telle bildirmediğim gibi Konya'ya varır varmaz telgrafhaneyi göz altına aldırarak Konya'da bulunduğumun hiçbir yere bildirilmemesini de sağladım. Saldırımız, her bakımdan bir baskın biçiminde yapılacaktı. Bunun gerçekleşebilmesi için de, yığınağın ve düzenlemenin gizli kalmasına önem vermek gerekiyordu. Bunda ötürü her türlü yürüyüş gece yapılacak. Birlikler gündüzleri köylerde ve ağaçlıklar arasında dinleneceklerdi. Saldırı bölgesinde yolların düzeltilmesi gibi çalışmalarla düşmanın dikkatini çekmemek için, kimi başka bölgelerde de benzeri düzmece çalışmalar yapılacaktı."[79]

Yunan Komutanlığı durumu öğrenirse, o da aynı zaman içinde İhtiyat Kolordusu'nu güneye kaydırabilir ve Türk planını uygulanamaz hale getirebilirdi. (Daha önce plan anlatılırken planın neden cüretli olduğunun anlaşılması bakımından bu durum önemlidir). Veya dört kolordu da güneye hareket halinde iken, batıdan doğuya yapacağı bir taarruzla, Türk ordusunu en zayıf anında yakalar ve Türk ordusu için son derece tehlikeli bir durum yaratabilirdi. İşte bu nedenlerle yığınaklanma çok önemli ve hassas bir dönemdi. Bu dönem Başkomutan Atatürk'ün en korkulu anları olmuştu. Yığınaklanma safhasında sürekli olarak Yunan İhtiyat Kolordusu'nun durumunu sormuştur.

- *" 2'nci Kolordu nerede?"*

Başkomutanın esas bilgi unsuru (EBU) bu idi. *" Yerinde duruyor"* cevabını alınca da büyük bir rahatlık duyuyordu.

---

[79] Gazi Mustafa Kemal Atatürk, **a.g.e.**, s.488; Hatta Atatürk bu gizlilik bağlamında, görevlendirdiği Fethi Bey'in Avrupa'da sözde barış girişimlerini, İngilizleri kuşkulandırmamak için İsmet Paşa'dan bile gizlemişti. Ayrıca bkz. Sadi Borak, "Mustafa Kemal Büyük Taarruz Gününü Bütün Dünyadan Nasıl Gizli Tuttu?", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, VI/17 (Mart 1990), , s.381.

Bu nedenlerle, Başkomutan yığınaklanma faaliyetini Cephe Komutanı İsmet Paşa'dan bizzat yönetmesini istemiş, O da münferit emirlerle, yığınaklanmayı bizzat kendisi idare etmiştir.

Daha önceden intikal yolları keşfedilmiş, düzeltilmiş, konma yerleri seçilmişti. İntikaller sadece karanlık süresinde olacak şekilde yürüyüş cetvelleri düzenlenmiş ve lojistik bakımdan da hazırlıklar yapılmıştı.

Yığınaklanma faaliyetlerine 14 Ağustos gecesi başlandı ve 24 Ağustos gecesinde bitirildi. **(KROKİ-4)**

Türk ordusu Büyük Taarruz için yığınaklanma hazırlıkları içindeyken, Yunan ordusu da cephe birlikleri dışından bir tümenden fazla kuvvetini Anadolu'dan Trakya'ya geçirdi. İstanbul'u da işgal etmek hevesinde idiler. Ancak İstanbul'a karşı yaptıkları taarruz başarısız oldu.

Türk ordusu taarruz mevzilerine yanaşırken, Yunan Ordu Komutanı İzmir'deki karargahında,Yunan 1'nci Kolordusu komutan ve subayları da Afyon'da tertiplendikleri bir baloda idiler. İşte gaflet diye adlandırılan durum bu durumdu.[80]

Tam aksine Başkomutan çoktan cephedeki yerini almıştı. Başkomutan'ın cepheye yakınlığına Atatürk'ün yaveri Muzaffer Kılıç hatıralarında şöyle yer vermiştir."*25 Ağustos 1922 Afyon'un takriben 20 kilometre cenubunda, Şuhut Kasabasında, bir koy evinin ikinci kat sofrası, Başkumandan petrol lambasının ışığında mütevazı aksam yemeğini yerken; bir gün evvel cephe topçu kumandanından topçu gruplarımız hakkında edindiğim malumatı kendilerine arz ediyordum. Saat 10'a geliyordu Vazulceyş (tarafların arazi üzerindeki vaziyetlerini gösterir harita) haritasını istedi. Döger mevkiinde bulunan düşman ihtiyatları*

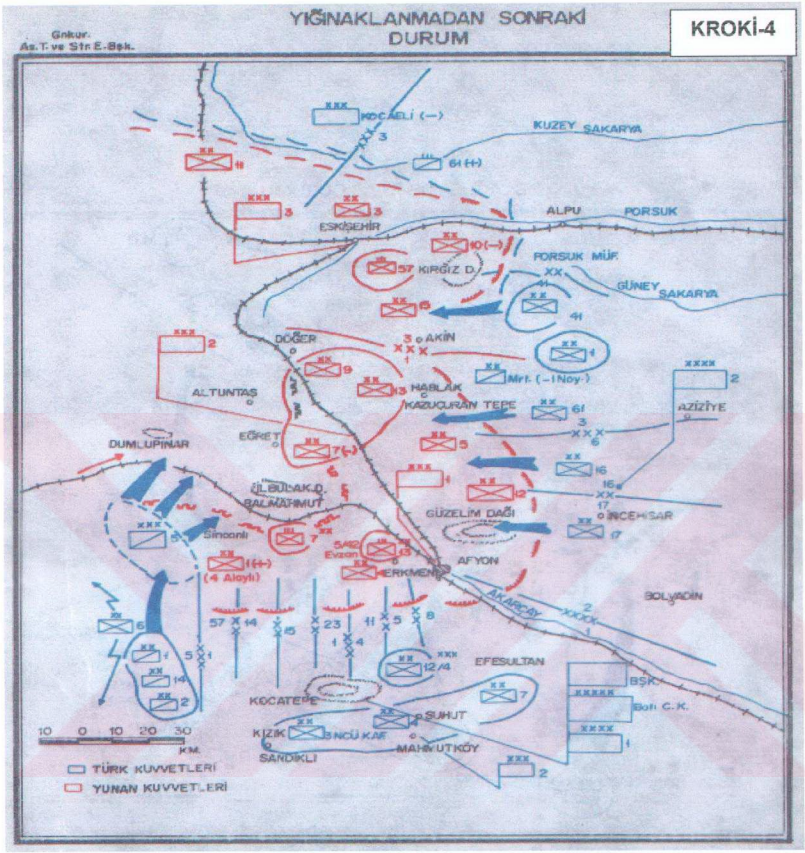
[80] Oysa gece Kocatepe'ye çıkan paşaların o geceyi uykusuz geçirdikleri bilinmektedir. Yüzlerce kilometrelik geniş bir cephede bütün ordu nefesini tutmuş sessizce, hücum mesafesinde düşmanın üzerine atılmayı bekliyordu. Bkz. İbrahim Artuç, **a.g.e.**, s.85.

üzerinde dikkatle durup haritayı tetkik ediyordu. Elindeki kalemle bir iki defa bu noktaya vurarak:

"-Döger....Döger...Fakat dövemeyecekler..."dedi ve bana dönerek:

"Haritaları topla hareket ediyoruz!" emrini verdi. 25 Ağustos 1922, gece yarısı...Başkumandan Kocatepe'nin eteklerinde çadırlı ordugahta..."[81]

[81] 30 Ağustos Hatıraları, s.43.

YIĞINAK FAALİYETİ BİTTİKTEN SONRAKİ DURUM[82]

[82] Türk İstiklal Harbi, **a.g.e.**, Kroki-3.

B. YUNAN KÜÇÜK ASYA ORDUSUNDA SAVUNMA HAZIRLIKLARI

Sakarya yenilgisi sonrası Eskişehir genel istikametinde çekilen Yunan ordusu, 1921 Eylül sonundan itibaren, Cevizli-Kırgızdağ-Hamidiye-Sarıkavakağaç Dağı-Danişment-Tandır-Bozdağ hattını savunma için işgal ederek tahkimat işlerine başlamıştı.

Yunan ordusu böylece bir yandan Bursa üzerinden Marmara genel istikâmetini kapayan Eskişehir, stratejik bölgesinin tahkim ye savunma hazıriklarını düzenlerken, diğer yandan da umulan Türk taarruzlarına karşı, İzmir genel istikâmetini, kapayan ye önemli bir stratejik değer taşıyan Afyonkarahisar doğrultusunu, başlangıçta buradaki 4ncü piyade tümeniyle savunmaya çalışmış, bunu yeterli görmediğinden, Eskişehir bölgesinden gönderdiği takviyelerle buradaki savunma hazırlıklarını artırmaya başlamış, bununla ilgili olarak da Türk 2 nci Kolordusu ile 8 nci Tümen ve 5 nci Suvari Kolordusu karşısındaki Kazuçuran-Güzelimdağı-Çavdarli-Akarçay-Süğlün-Küçükkalecik sivrisi-Kılıçarslan-Ahırdağ - Ahat (Ceviz Boğazı) hattında tahkim işlerine girişmişti. [83]

Bu suretle Afyonkarahisar-Eskişehir bolgelerinde stratejik savunmanın iskeletlerini kurmuş bulunan Yunan ordusu, bu bölgeyi umulan Türk taaruzlarına karşı elde bulundurabilmek için, kanatlarını kuzeyde Gemlik Körfez'ne, güneyde de Çivril-Çal doğusundaki :Menderes nehri dirseğinden itibaren Büyükmenderes Onüne alarak Ege kıyısına kadar uzatmak (700 km) durumunda kalmıştı.

Halbuki Yunanlılar, Sakarya'dan sonra, böyle çok geniş bir savunma cephesi

---

[83] Türk İstiklal Harbi , s.72.

yerine, bazı Yunan komutanlarının da düşündükleri (Alaşehir) bölgesi gibi, Sakarya'dan daha uzakta, Gediz ve Büyükmenderes nehirlerinin açtığı istikâmetleri kapsayan, Izmir üssüne daha yakın ve daha kısa olsa Simav-Eşme-Sarayköy savunma hattını seçmiş olanlar bu mevzi ile Afyonkarahisar- Eskişehir hattı arasında Ege kıyılarına uzanan ulaştırma sistemi üzerindeki demir yolu ve şose köprülerinin tahrip işlerine önem verselerdi, kendilerine taarruz için yaklaşacak Türk kuvvetlerini daha başlangıçta güçlüklere uğratabilirlerdi. özellikle Adana - Konya demir yoluyla Afyon bölgesine kadar getirilecek ikmal mad-delerinin, buradan itibaren Alaşehir mevziilerine ulaştırılması hayli güçleşecekti.

Bu noktayı daima göz önünde bulunduran Batı Cephesi Komutanlığı, böyle bir ihtimal karşısında günluk kapasitesi 400 ton olan Egirdir-Sarayköy demir yolundan yararlanarak, Büyükmenderes vadisi boyunca taarruzu devam ettirmeyi düşünmüş, buna göre tedbirlerini almış ye demir yolunun Yunanlılar tarafından tahrip edilmesi ihtimalinden tasa duymuştu. çünkü, bu demiryolunun yeniden işletmeye açılmasını mümkün kılabilecek onarımlar için, elde demir yolu gereci diye bir şey yoktu.

Sakarya Meydan Muharebisinden sonra Eskişehir genel istika metinde çekilen Yunan ordusu, daha başlangıçtan itibaren Afyon bölgesine, bir kısım kuvvetlerini kaydırmaya başlamış bulunuyordu. Nitekim, kuzeyden güneye alınan kuvvetlerden bir piyade tümeniyle iki süvari alayından ibaret ilk takviye birlikleri, *28* Eylül 1921'de Gazlıgöl'e intikal etmiş ve 7 Ekim'e kadar Afyonkarahisar bölgesinde toplanan Yunan kuvvetleri, dört tümene yükselmişti.

10 Ekim de cephe hatları gerisinde, yerleri önceden keşif ve tesbit edilmiş bulunan bazı tabur ve alay seviyesindeki birliklerin yer değişiklikleri bu arada Güzelim Dağı bölgesinde de bir tümen tahmin edilen kuvvet toplandığı, Afyonkarahisar-Sandıklı şosesi üzerinde bulunan Akviran'a bir batarya ve bir piyade alayından fazla kuvvet (beş tabur) ile bir süvari alayının geldiği ve daha önceleri Sinirkoy-Kılıçarslan kesiminde tertiplenmiş bulunan Adana Müzaheret

Alayının birlikleriyle temas kurarak, taarruza geçtiği görülmüştü.

Bu sırada Türk 5 nci Suvari Kolordusu'nun Sandıklı bolgesinde toplanması üzerine Yunanlılar, daha güneye ilerlemekten vazgeçerek ele geçirdikleri mevzilerde kalmışlardı.

Böylece Afyon bölgesinde toplanan Yunan kuvvetlerinin Akarçay boyunca umulan bir taarruzunu önlemek için bu kuvvetlerin dikkatini başka taraflara çekmek amacıyla 5 nci Süvari Kolordusu'nun, Sandiklı-Dinar bölgesinde toplanmasi olayı, Yunanlıları bu bölgedeki savunmalarını düzenlemek bakımından gerekli bazı tedbirleri almaya zorlamişti.

Afyon batısında, Erkmen'de ihtiyatta bulunan Yunan 2 nci Tümenin bir kısım kuvvetleri, 15 Ekim'de Yenice ve Balcıdamı güneybatısına gönderildi. Bu tümenin geri kalan kuvvetlerinin de, 17 Ekim'de Banaz-Kapaklar bölgesine harekete geçmesi emredildi.

Bu tedbirlerle,ilgili olarak da 29 Ekşm'de kuvvet çoğunluğunun güneyde toplanmasına orduca karar verilmiş, Kuzey Grubu emrindeki 9 ncu Tümenle Suvari Tugayının ve 7 nci Tümenin, Güney Grubu emrine girmesi planlanmıştı.

Böylece Yunan birliklerinin savaş güçlerini takviyesi ve cephede tahkimata hız verilmesi üzerinde duruldu.

C. UMULAN YUNAN TARRUZLARINA KARŞI SAVUNMA PLANLARI VE ALINAN KARŞI TEDBİRLER

Alınan bazı haberler çerçevesinde, Genelkurmay Başkanlığından Batı Cephesi Komutanlığına 19 Haziran 1922'de gönderilen bir emirde özetle:"Trakya Kocaeli yarımadasında Yunan ve İngiliz faaliyeti hakkında alınan haberlerin açık olmadığı, buralara takviye birlikleri gelip gelmediği kesin olarak bilinmemekle

beraber, 6 ncı Piyade Tümeninin Trakya'da toplandığı öğrenilmiştir.

Eğer Yunan Hükümeti, Anadolu işini bir savaşla çözümleme yolunu tutarsa Trakya'da toplanan bu tümeni de Kocaeli bölgesine geçirebilir."[84]

Eğer Yunan Hükümeti, Anadolu işini bir savaşa çözümleme yolunu tutarsa Trakya'da toplanan bu tümeni de Kocaeli bölgesine geçirebilir." Bu olası ihtimali ileri sürerek, Batı Cephesi Komutanlığının mütalâasım istedi.

Batı Cephesi Komutanlığı'nın 20 Haziran 1922'dee verdiği karşılıkta (Özet)

"Doğu Trakya'da toplanan Yunan kuvvetlerinin Kocaeli bölgesinde kullanılması hâlinde, asıl cepheden taarruzla karşılık verilmesi, Yunan ordusunun hareketlerine bağlanmak ye istenmeyen bir zamanda Kocaeli olaylarının etkisi altında kalmak demek olacağını" belirttikten sonra Yunanlıların, beklenen bir taarruzuna karşı verdiği direktifte de" Kocaeli Grubu'nun bir kısım kuvvetlerle takviye edilmesini, cephe boyunca büyük ölçüde baskınlar düzenlenmesini, sıkı temas olmayan cephe kesimlerinde batı istikametlerinde yürüyüşler düzenlenmesini, piyade ile takviyeli büyük süvari birlikleriyle Yunan Cephesi'nden sızarak derinliklere doğru akınlarda bulunmak suretiyle asıl cepheden taarruza geçildiği kanısının uyandırılmasını istemiş ve hava gözetlemesine karşı gizlenecek bu gibi hareketlerle Yunanlılar, Kocaeli'de kullandıgı kuvvetlerden bir kısmını kesin sonuç yerine kaydırmak zorunda kalabilecegine işaretle Kocaeli Grubu'nun yükü hafiflemiş olacaktır" görüşüntü ileri sürmüş bulunuyordu.

Genelkurmay Başkalığı'nın bu görüşü, aynı zamanda Başkomutanlığa da bildirilmişti.

Batı Cephesi Komutanlığı, Genelkurmay Başkanlığının bu yazısına karşı aynı gün gönderdiği bir cevapta : "Asıl cephe kesimlerinde yapılacak baskın ve gösteriş hareketleriyle Yunanlıların, kuzeyden beklenen taarruzlarına engel

---

[84] **A.g.e.**, s.200.

olmaya çalışacaksa da bu gibi gösteriş hareketleriyle de hedefe lulaştırılamayacagından, Yunanınların önemli kuvvetlerle kuzeyde muharebeye girmiş oldugu sıralarda, güneyden asıl kuvvetlerle taarruz gerektiği"ni tekrarladı.

Genelkurmay Başkanlığı buna karşılık olarak "Yunanlılar Türk asıl kuvvetlerinin esaslı bir desteğinden yoksun olan Kocaeli bölgesinde girişecekleri bir taarruzun, ancak asıl cepheden yapılacak bir karşı taarruzla emniyette durdurulabileceği hakkındaaki cephe komutanlığının düşüncelerine tamamen katıldığını, ancak bu gibi büyük ölçüdeki hareketler için, tarruz hazırlıklarının yeterliliğinde özellikle Batı Cephesi Komutanlığınca tam bir kanıya varılması gerktiğine de işaretle bu hadefe en kısa zamanda ulaşabilmek için, geniş ölçüde çaba gösterileceğini" bildirmişti.[85]

Bu mutalaanın üzerine Yunan ordusunun asıl kuvvetleriyle Ankara veya bir kısım kuvvetleriyle Dinar doğrultusunda umulan bir harekatına karşı, Batı Cephesi Komutanlığının hareket tarzıyla ilgili mütalaası ise şöyleydi:

" Düşmanın Ankara istikâmetinde taarruzu ya da Afyon - Sandıklı - Dinar hattı üzerinde girişeceği bir hareket, genel taarruzun başlangıcı sayılabilir. Düşmanın bu genel taarruzunu, Hoyran Gölü ile Belpınar *(Aziziye'* nin üç km. kadar kuzeyi) arasında kabul etmek kararındayız. Bu halde Yunanlılar, önemli kuvvetlerle Ankara istikâmetinde ilerlerse ihtiyatlarımız, Sakarya'daki (Belpınar) sag kanadımıza yanaşacaklardır. Düşman bu ihtiyatlarımıza yönelmeyerek ileri yürüyüşlerine devam ederse, Belpınar dolaylarından onların yan ye gerilerine taarruz edilecektir.

Yunanlılar, Dinar ve daha batısındaki hedeflere büyük kuvvetlerle ilerlerse, Akarçay güneyini bagımsız tümenlere bırakarak asıl kuvvetlerle Döger genel dogrultusunda taarruza geçilecektir. Bu halde 18 nci Tümen güneye alınarak Porsuk kuzeyinden Yunan kuvvetlerinin gerilerine taarruza geçilebilir.

---

[85] **A.g.e.**, s.200.

Akarçay kuzeyinde yapılacak taarruzlara, 3 ncü, 2 nci, 4 ncü Kolordunun katılması düşünülmüştür. Buna göre, 2 nci Ordu bölgesinde yapılacak hareketlerin hazırlık planlarının bu ordu komutanlığınca yapılması istendi. Taarruz, hangi ordu bölgesinde yapılırsa Akşehir menzil hattı ve menzil araçları oraya verilecektir. Yunanlıların, Sevr hattına çekilmesi az umulur."[86]

D. HAZIRLIK DÖNEMİNDE ASKERİ FAALİYETLER VE CEREYAN EDEN ÖNEMLİ OLAYLAR

Bu dönemde, cephe birliklerinin eğitimine özel önem verilmiştir. Gündüz ve gece devam eden tatbikatlar ile atış eğitimleri pekiştirilmiştir. Ekim 1921 ayı içinde 5 nci Suvari Kolordumuz'un zayıf düşman kuvvetlerine karşı giriştiği mevzii taarruzlarda başarı sağlayamaması, genel üzüntü yaratmış ve komutanları düşündürmüştü. 21 Kasım 1921 Çal (Şehelvan dağı) Muharebesinden sonra, bu bölgede Yunan kuvvetleri daha aktif hale gelmişti. Diğer taraftan yeni kurulmuş bulunan 2 nci Ordumuz'un elindeki cephane noksan, silahları ise .çok çeşitliydi. Ordu Komutanı Mirliva Mahmut Şevki Paşa'nın (Subaşı) 19 Aralık 1921'de cephe komutanlığına yaptığı teklifte, bu ordunun cephanesi tamamlanmış ve silah standartlığı sağlanmıştı.[87]

Her ne kadar Kurtuluş Savaşının taarruzla bitirme kararı yürürlükte olmakla

---

[86] **A.g.e.**, s.201. Sevr hattı: Doğu Trakya'da, Terkos Gölünün batısında ve Karadeniz kıyısındaki Podima hemen batısı – Sinekli - Büyükçekmece gölü ile, İzmir bölgesinde; Küçük Menderes ağzı-Selçuk-Tire-Ödemiş-Salihli doğusu-Akhisar-Kırkağaç-Soma ve buradan itibaren İzmir ilinin kuzey sınırını izleyerek Burhaniye(Kemer) iskelesine ulaşır.

[87] Önder Çalhan, "Büyük Taarruz Planının Hazırlanması ve Büyük Taarruz Öncesi Askeri Faaliyetler", **Büyük Taarruz 70'nci Yıl Armağanı**, Ankara,1992, s.72.

birlikte Yunanlıların taarruzda ön alma ihtimali göz önüne alınarak "K savunma hattı" denilen bir plan yapılmıştı. Bu plana gore ordular şu tertipte savaşacaktı: [88]

2 nci Ordu, Akgöl-Aşağı Pirinbeyli-Çaykıyla-Çuğukeş dağı-Paşa dağı-Hamidiye doğusu hattını,

1 nci Ordu, Sürlüdere tepeleri- Kızıldağ-Çobankaya Araslı Hoyran gölü hattını, kesin savunma hattı olarak tutacaklardı.

2 nci Ordu Komutanı, bu hattın bazı kısımlarının zayıf olduğunu belirterek kesin savunmamanın bu hatta yapılmaması görüşünü ileri sürmüş, savunma mevzilerinin tertibi ile tartışmalar aylarca sürmüştü. Görüşmeler mayıs ayında tekrar ele alındı. Ordu komutanlarından bölgenin etüt ve mütalaası tekrar istendi. Sonunda bu hat, 2 nci Ordu bölgesinde; Belpınar-Aktaş Şaphane dağı-Çobanlar'a alındı.

Aralık, ocak ve şubat aylarında cephede genellikle durum sakin geçti. Savaş uzadıkça Yunan ordusunda hoşnutsuzlukların arttığı görülüyordu. İzmir'de Yunan askerleri arasında particilik yüzünden kavgalar çıktığını, bu yüzden yaralanan hatta ölen askerler olduğunu, terhislerini isteyen erlerin sayısının 400 kadarının tutuklandığı, gelen haberler arasındaydı. Şehirdeki askerlerin bu disiplinsizleri sürerken, cephe gerilerinde Türk halkına yapılan eziyet, öldürme, yağma ve tahribat olayları da artmaktaydı.

Şubat 1922 ayı sonlarında kuruluşlarda bazı değişiklikler yapıldı. Batı Cephesi Komutanlığı'na bağlı bulunan 3 ncü Kolordu ile 22 Mart'ta Başkomutanlık emriyle teşkil edilen 6 ncı kolordu(16, 17 nci Tümenler) 2 nci Ordu komutanlığı'na, 1nci Ordu Komutanlığı kuruluşunda bulunan 5 nci Suvari Kolordusu da Batı Cephesi Komutanlığına bağlandı.[89]

Mayıs-Haziran 1922 aylarında Yunanistan'da ilginç gelişmeler olmuştu.

[88] **A.g.m.**, s.72.

[89] Türk İstiklal Harbi, s.127.

Mayıs ayında Gunaris kabinesinin düşmesi üzerine yerine Stratos işbaşına geçmiş, bir ay sonra ise Papulas'ın istifası ile Hacı Anesti Başkomutanlığa getirilmişti.

Daha önce Trakya birliklerine komuta etmiş olan Hacı Anesti, Başkomutan olmasını müteakip Trakya'daki birliklerini durmaksızın takviye ettirmiş ve temmuz ayı başında Trakya'daki 4 ncü Kolordusunun mevcudu 45.000'e yükselmişti.

Tarkya'daki bu gelişmeler üzerine, düşmanın Kocaeli bölgesindeki 11 nci Tümenini Meriç batısında bulunan 6 ncı Tümeni ile takviye ederek, Marmara güneyinden taarruz edebileceği ihtimali kuvvetlenmişti. Kocaeli Grubuna diğer bölgelerden kuvvet kaydırılması da mümkün görünmüyordu. Sadece mürettep suvari tümeni bölgede bırakıldı.

16 Haziran 1922'de Büyük Taarruz kararını vermiş bulunan Başkomutan; Adapazarı, İzmit bölgesinde düzenlenen bir gezi için beraberinde Milli Savunma Bakanı Kazım Karabekir Paşa olduğu halde Ankara'dan hareket etmiş, bu geziye Batı Cephesi Komutanı da davet edilmişti. Yunanlıların Trakya'daki birlikleriyle takviye ederek Kocaeli bölgesinden gelebilecek yeni bir taarruz hareketine karşı alınacak tedbirler yerinde incelendi.

Trakya ve Kocaeli'deki gelişmeler de dikkate alınarak hazırlanan taarruz planında asıl kuvvetlerle Afyon Karahisar güneyinden taarruz ederk batı kanadını kuşatmak suretiyle Yunan ordusunun yok edilmesi fikri ağırlık kazanmaktaydı.

Başkomutan direktiflerinin ve Batı Cephesi Komutanlığının dayandığı ana fikir; kuzeyden beklenen Yunan ilerlemesi tehlikeli duruma gelmeden cephenin güney yanında, Akarçay vadisi boyunca, daha üstün kuvvetlerle aranacak kesin sonuçla başarıya ulaşmaktı.

2nci Ordu Komutanı, güneyden yapılacak kuşatmanın zorluklarına değinerek, etkili hareketin, cephenin elverişli yerinden yarma harekatı ile sonuca gidilmesinin uygun olacağını ifade etmiş, Başkomutan'ın ve cephe komutanının

ana fikrine katılmadığını belirtmişti. 1 nci Ordu Komutanlığı görevini yeni almış bulunan Nurettin Paşa ise, 26 Temmuz'da verdiği raporda genellikle Başkomutanlık taarruz planına uygun bir görüş belirtmişti.

Büyük Taarruz'un ayrıntılarını görüşmek ve planda gerekli değişiklikleri yapmak üzere Başkomutan, ve Fevzi Paşa 27 Temmuz 1922'de Eskişehir'e geldiler. Batı Cephesi karagahında planın esası üzerinde uzun görüşme ve tartışmalar yapıldı. Bazı birliklerin yerleri ve görevleri bu görüşmeler sonrasında değiştirildi. 2 nci Kolordu, 1 nci Ordu ihtiyatı olarak sıklet merkezine alındı. 14 ncü Piyade Tümeni, 1 nci Kolordu emrine verildi. Temmuz ayı başında cephe ihtiyatı olarak Koçhisar'a gelmiş bulunan 21 nci Tümen, kuruluştan çıkartılarak alayları 2 nci Ordu'nun kolordularına dağıtıldı.Bütün bu hazırlıkların 15 Ağustos'a kadar tamamlanması emredilmişti.

Düzenlenen bir futbol maçını seyretmek bahanesiyle 28 Temmuz 1922'de Akşehir'e çağrılan ordu komutanlarına planın son şekli açıklanarak konu üzerinde uzun tartışmalar oldu.[90] 30 Temmuz'da plan tekrar gözden geçirildi ve 1 Ağustos günü buraya gelen Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa da olduğu halde kesinleşti.

Akşehir'de taarruz planının görüşüldüğü günlerde Yunanlılar da Trakya'daki takviyeli 4 ncü Kolorduları ile İstanbul'u işgal sevdasına düştüler. Atina Hükümetinin Batı Anadolu'da ayrı bir "İyonya Devleti" kurma kararı aldığı ve bunu İngiltere'ye bildirdiği aynı günlerde Yunanlılar, "Ankara idaresini barışa zorlayarak tek çarenin İstanbul'un kendileri tarafından işgak olacağını" söylüyorlardı. Ve bunu uzun bir süreden beri hayal etmekteydiler. Buna mani olunmaması için 29 Temmuz 1923'te bir de müttefiklerine nota vermişlerdi.

Yunan notasından bir gün sonra İngiliz Başbakanı Lloyd George, parlamentoda yaptığı bir konuşmada bir yandan "İyonya Devleti" projesini, öte yandan da Yunanistan'ın İstanbul'u işgal etme kararının İngiltere tarafından

[90] Önder Çalhan, **a.g.m.**, s.75.

tamamen desteklendiğini belirtmişti. Bu durum Yunanistan'da bayram havası estirmiş, sevinçle karşılanmıştı. Yunan basını, Kral Konstantin'le Kraliçe Sofya'nın yakında Ayasofya kilisesinde taç giyeceklerini yazacak karda küstahlaşmıştı. Ancak onlar bilmiyorlardı ki krallarının değil taç giymesi, Atina'daki tahtının da artık günleri sayılıydı.[91]

Ne var ki Yunanlıların İstanbul üzerindeki Mart 1922'den beri devam eden istekleri, özellikle Fransızlar tarafından destek görmüyordu. Fransızlar, İngiliz birlikleri çekimser kalsalar bile bir Yunan taarruzunu silah zoru ile durdurmaya kararlı görünüyorlardı. İtalya ise, kendi iç durumunu düzeltmekle meşgul olduğundan, Türkler'i destekliyor gibi görünse de ana meselelerde İngiliz siyasetine ayak uyduruyordu. Gerçekten karşısında büyümüş bir Yunanistan görmek istemiyordu.

Fakat müttefikler bu durum kendi çıkarlarına uygun düşmediğinden, Yunan notasına verdikleri ortak cevapta " İstanbul istikametinde Yunan kuvvetlerince yapılacak bir taarruzun durdurulması için, Müttefik Orduları başkomutanlığına emir verilmiş bulunulduğunu" bildirerek bu teşebbüse karşı tavır aldılar.[92]

28 Temmuz 1922 günü Yunan kuvvetleri Müttefiklerin ikazına rağmen ileri harekata başlayarak hatt-ı fasıl (Çatalca- İstranca) daki bir Jandarma taburu kadar kuvvetimizi atarak Terkos-Büyük Öekmece hattını geçtiler. Ancak bu hat Müttefiklerce tarafsız bölge ilan edilmişti. Yunan kuvvetleri Fransız, İtalyan, İngiliz birlikleri ile Türk jandarmasının ateşiyle karşılaştı. Savaşı göze alamayan Yunanlılar, harekatı durdurmak zorunda kaldılar, tekrar tarafsız bölge gerisine çekildiler.

---

[91] Bilal. N.Şimşir, **a.g.e.**, s.427-431.

[92] Türk İstiklal Harbi, s.202.

E. LOJİSTİK FAALİYETLER

Lojistik faaliyetlerin içinde çok önemli bir yer tutan ikmal faaliyetlerini özetle açıklamanın faydalı olacağını değerlendiriyorum. Bu cihetle daha hazırlık safhasında uygulanan ikmal usulleri ile muharebeler sırasında da faydalanılan ikmal kaynakları şöyleydi:

Memleket İçi Kaynaklardan Yapılan İkmal Tekalifi Milliye Emirleri; Mondros Mütareke'sinin memlekette haksız ve insafsızca uygulanması sonunda, Türk Ordusu'nun harp silah ve araçlarına el konulmuş ve gerçek bir savaş gücü olmaktan çıkarılmıştı.

Kurtuluş 'Savaşının tekrar etkili bir duruma getirilebilmesi bakımından ordunun, geniş ölçüdeki eksiklerinin tamamlanması gerekiyordu.

TBMM Hükümetince, çıkarılan kanunlar, Sakarya muharebelerinden önce Başkomutanlıkça yayınlanan 1-10 numaralı Tekalifi Milliye emirleri ve 14 Ocak 1922'de kurulan Harp Encümenj'nce alınan ve yurt içi kaynaklarını en iyi şekilde kullanmayı hedef tutan azimli kararlarıyla Türk ulusunun yardımsever duygularına dayanılarak, milli kaynaklar, topyekün seferberlik esaslarına göre hızla harekete geçirilmişti.[93]

Milletçe girişilen bu fedakârlıklar sonucunda, ordunun ihtiyaci bulunan yiyecek ye giyecek maddelerinden başka, memleketin çeşitli bölgelerinde dağınık bir halde bulunan silah, mühimmat ye gereçlerle ulaştırma araclarının daha Sakarya muharebeleri öncesi kurulmuş bulunan Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı menzil teşkilleriyle Batı Cephesi'ne gönderilmesine başlanmıştı.

İstanbul'dan yapılan ikmal İstanbul vedolaylarındaki kaynaklar bu şehrin

[93] **A.g.e.**, s.245.

İtilâf Devletlerince işgal altında bulundurulmasına rağmen, Batı Cephesi kuvvetleri için, bir ikmal kaynağı haline getirilmişti.Nitekim burada teşkil edilen gruplar aracılığı ile birçok, silah, harp gereç aracı ve tezgahlar gizlice Anadolu'ya aktarılmıştı.

Yerinden Satın Almalarla Yapılan İkmal; Batı Cephesi birlikleri için, Büyük Taarruz'a hazırlık döneminde. ayrıca mahallinden satın almalarla ikmal sistemi de yer almıştı.

Bu amaçla birliklerin bulundukları bölgelerde, satın alma komisyonlan veya heyetleri kurulmuş ye bunlar, zaman zaman takviye edilmek suretiyle daha verimli olmaları sağlanmıştı.

Öteden beri süregelen ve aşar (toprak ürünlerinden alınan ondalık)vergisi sisteminden de, Istiklâl Harbi sırasında ikmal maddlerinden tedariki yönünden yararlanılmıştı.

Askeri Ulaştırma Mükellefiyet Kanunu İle Sağlanan İkmal; Bu kanunla yurttaşlardan bir kereye özel olmak üzere belirli bir ulaştırma vergisi alınması yönüne gidilmiş ve peşin para karşılığında olmak şartıyla halkın elindeki araçlarından ordunun ulaştırma hizmetlerinde yararlanmak zorunda kalınmıştı.

Dış Kaynaklardan Yararlanma Suretiyle Yapılan İkmal; Büyük bir kurtuluş harekatına katılmakta olan Türk Ulusu ve bunu zafere ulaştırmakla görevli Türk Ordusunun sayısız eksikliklerini, sadece yerli kaynaklara dayanan bir ikmal sistemiyle bütünlemeye imkan yoktu. Bu durum, dış memleketlerden de yardım sağlanmasını gerektiriyordu.

Buna göre, o tarihlerde Sovyet Rusya'yı Türkiye'nin kurtuluş hareketini destekler bir tutumda gören Ankara Hükümeti, bu memleket ile imzaladığı anlaşmalar gereğince, Batı Cephesi'nin ihtiyacı bulunan ikmal maddelerinden bir kısmının Karadeniz limanları üzerinden cepheye ulaşmasını sağlamıştı.

Türk Ordusunun Sakarya'da kaznadığı büyük başarıdan sonra, Fransızlarla onaylanan Ankara Antlaşması sonucunda Batı Cephesi kuvvetlerinin harp silah ve gereç ihtiyacının bir kısmının da Fransa'dan sağlanabilmesi mümkün olmuştu.

Bundan başka, İtalya ve Almanya'dan yardım sağlanması konusunda bazı teşebbüslerde bulunulmuşsa da çeşitli sebeplerden ötürü bu memleketlerden önemli bir destek elde edilememişti.

III. TAARRUZUN İCRASI

A. TAARRUZUN BAŞLAMASI :

Tarihler 26 Ağustos 1922 Cumartesi gününü, saatler 04:30'u gösteriyordu. Afyon güney cephesinde Türk topçuları 06:00 a kadar bir buçuk saat sürecek tanzim ve hazırlık ateşine başlamıştı.

Başkomutan, o günü şöyle anlatır: *"24 Ağustos 1922'de karargahlarımızı Akşehir'den saldırı cephesi gerisindeki Şuhut kasabasına getirdik. 25 Ağustos 1922 sabahı da Şuhut'dan savaşları yönettiğimiz Kocatepe'nin güneybatısındaki çadırlı ordugaha gittik. 26 Ağustos sabahı Kocatepe'de bulunuyorduk. Sabah saat 05:30'da topçu ateşimizle saldırı başladı"*[94]

Başkomutanın yaveri Salih (Bozok) Bey; *" 26 Ağustos günü taarruzun icra edileceği zaman sabahleyin erkenden çadırları terlettik. Henüz hava karanlıktı, yolu görebilmek için önümüzden bir iki fenerli asker çıkardık. Vadi ile tepe arasında muntazam yol olmadığı için, hayvanlara binmiştik. Kocatepe'ye muvasalat ettiğimizde şafak yeni sökmeye başlamıştı. Saat dörde gelmişti. Mukarrer saat hulul etti, bir anda cehennemi tarraka afaki titretti, müteaddit çaptaki toplarımız gürledi: taarruz başlamıştı."*[95] demiştir.

O anda Yunanlıların duruma vukufiyetlerini anlamak bakımından Kazım (Özalp) Paşa'nın şu sözleri oldukca ilgi çekicidir."*...düşman ordusu gaflet içinde bulunuyordu. İstihbarat teşkilatlarına ve tayyare gibi keşif vasıtalarına sahip olan*

---

[94] Gazi Mustafa Kemal Atatürk, **a.g.e.**, s.328.

[95] 30 Ağustos Hatıraları, s.28.

Yunanlıların bu kuvvet yığmasını anlayamamaları büyük bir hata idi. Hatta 26 Ağustos günü sabahı şiddetli top ateşi ile ordularımız taarruza başladıkları zamanda bile Yunanlılar bu hareketin hakiki şeklini anlayamamışlar, ancak önemli dayanak noktalarını elden çıkardıktan sonra durumu kavramışlardır."[96]

Koca Tepe'de Başkomutan, İsmet Paşa ve Birinci Ordu Komutanı Nureddin Paşa taarruzun seyri ve idaresi maksadıyla devamlı hararetli konuşmalar içindeydi. Başkomutan dağlık arazinin aşılması için Birinci Ordu birlikleriyle saldırıya geçmenin planlarını anlatmaktaydı. Bu Başkomutan'ın planladıklarına ters bir durum yaratabilirdi. Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa ilk kez Birinci Ordu Komutanı ile ters düşüyordu. Fakat Büyük Taarruzun planlanması aşamasında hiç bir fikir ayrılığına düşmedikleri ve en Büyük destekçisi olan Nureddin Paşa da, ilk kez Başkomutan'ına itiraz ediyordu.[97] Aslında açıkça anlaşıldığı gibi ta en baştan beri Başkomutan, planların, eğitimlerin, denetlemelerin ve şimdi de cephede harekatın tam içindeydi ve taarruzu yönetiyordu. Aksi bir düşünce veya hareket tarzı O'nun askerlik anlayışına, ve askeri dehasına ters olurdu zaten. Oysa Ali İhsan (Sabis) Paşa'nın Birinci Ordu komutanlığı görevini sırf kendisinden daha kıdemsiz ve cephe komutanı olarak mahiyeti olmayı yediremediği İsmet Paşa'dan dolayı bıraktığından[98] beri, Başkomutan olarak en çok endişelenmesi gereken kişiyken, hiç bir kaygı duymamasının altında yatan gerçek, harekatın sevk ve idaresinde hemen her aşamasında müdahil, hatta tek adam olarak komuta edeceğini bilmesidir.

Topçunun ateşi çok etkili oldu. Nitekim İsmet (İnönü) Paşa hatıralarında Başkomutanın isabetli ve çok iyi sevk ve idare edilen topçu ateşlerinden son derece memnun olduğunu ve bu konudaki övgüsünü atışlar anında da bir çok kez dile getirdiğini belirtir.[99]

---

[96] Kazım Özalp, **Milli Mücadele (1919-1922)**, TTK Basımevi, Ankara, 1985, s.235.

[97] Necati Fahri Taş, **a.g.e.**, s.152.

[98] **A.g.e.**,s.148.

[99] İsmet İnönü, **a.g.e.**, s.287; İsmet Paşa Topçu Okulunu bir ziyareti esnasında Başkomutan'ın topçu ateşlerinden nasıl memnun olduğunu şu sözleriyle belirttiğinden bahseder "Ben askerlik hayatımda böyle mükemmel idare edilmiş bir topçu ve topçu ateşi görmedim".

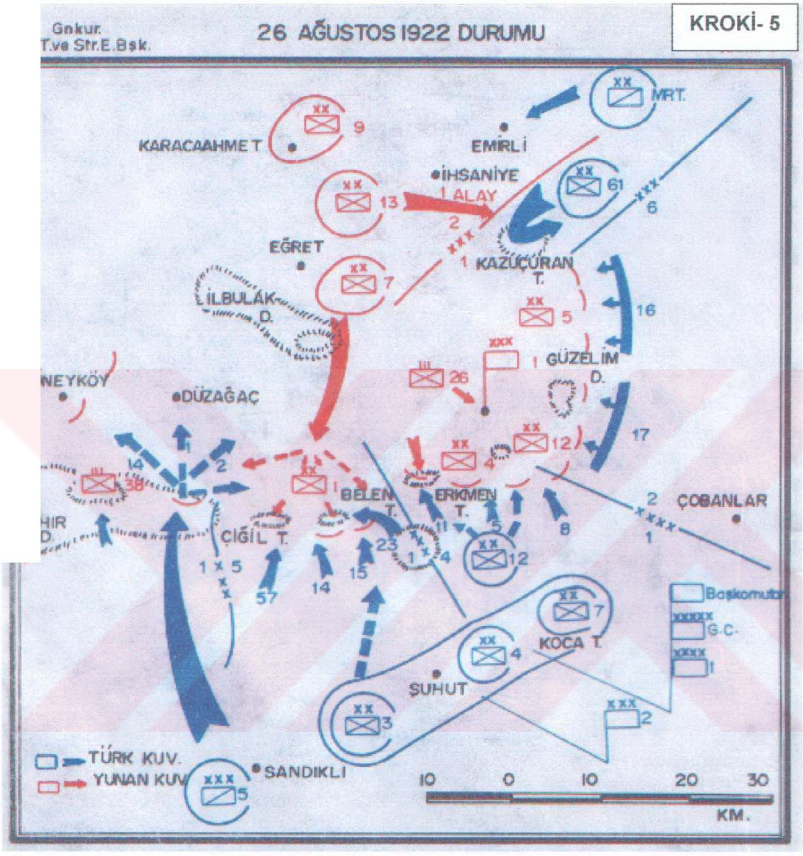
Düşman mevzilerinde gözle görünür bir şaşkınlık başlamıştır. Fakat iki Türk Kolordusunun, düşmanın sağ kanadına yaptığı taarruzlarla, bu ilk gün, istenilen sonuç alınamamıştır. İlk şoku atlatan Yunan erleri alaca karanlıkta siperlerine koşmuşlardı. Türkler harekete geçmişti! Oysa bu, o tarihte beklenen bir şey değildi. Hesaba katmadıkları; Türk Ordusunun planı; baskın, aldatma, sürpriz, sürat ve manevra ile düşmanı felç etmek üzerine kurulmuştu.

Fahrettin Altay'ın Kolordusu (süvariler), Yunan Ordusunun sağ kanadı ucundan Ahır Dağını, gece aşarak, en başarılı hareketi yapmıştı. Düşmanın sağ kanadı çökertilemediği halde, 26 Ağustos günü, süvariler Sincanlı ovasına inmişlerdi. **(KROKİ-5)** Süvari Kolordusunun düşman gerisinde faaliyete geçmesi (demiryolunun tahribi ve telgraf hattının kesilmesi) muharebenin ilk raundunu Türk Ordusuna kazandırdı.[100] Baskın şeklinde icra edilen taarruz esnasında Yunanlılar oldukça hazırlıksız yakalanmıştı. Hacı Anesti uzakta kaldığını takdir ederek, ihtiyattaki kolordunun kullanılma yetkisini de 1'nci Kolordu Komutanı Trikopis'e vermişti.[101] İşte Trikopis bu yetkiye dayanarak ihtiyattan bir tümeni güneye kaydırmıştı. Ancak bu yetersiz ve yarım bir tedbirdi. Trikopis, Başkomutan'ın gerçek maksadını bilmiyor onun taktik dehasını kestiremiyordu.

---

[100] İbrahim Artuç, **a.g.e.**, s.97.

[101] İsmet Görgülü, **a.g.e.**, s.21.

26 AĞUSTOS 1922 TAARRUZUN İLK GÜNÜ [102]

[102] Türk İstiklal Harbi, Kroki-6.

B. MUHAREBELER

Saat 04.30'te başlayan, 05.30'da şiddetini artıran "topçu ateşleri" himayesinde birlikler düşman mevzilerine taarruza başladılar, saat 06.55'e kadar 4'ncü Kolordunun 5'nci Tümen'i Kaleciksivrisi'ne ve bunun batısındaki düşmanın birinci hattına girdi.[103] 5'nci Tümen'in batısındaki 11'nci Tümen, Yunan birinci hattı düştükten sonra ikinci hatta, 5'nci Tümenle beraber taarruz edecekti. Ancak bu tümenin ilerlemesinde gecikme olduysa da başarılı oldu.1nci Kolordu cephesinde 23'uncu Tümen Belen Tepeyi, 15nci Tümen Tınaz Tepeyi, 14ncu Tümen Kılıçaslan Gediği'ni ele geçirdiler.

Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, düşman birliğinin başlangıçta hiç bir geri çekilme emaresi göstermediğini ve bu durumun aslında kendisini endişeye düşürdüğünü belirtir.[104] Fakat, Yunan kuvvetleri cephelerindeki mevzilerde tahkimatı kuvvetli tutmuştu. Çünkü savunan düşman normal olarak, savunma mevziini derinliğine bir düzen içinde tutar. Bu yüzden, ilk taarruz hedeflerinin ele geçirilmesi ile savunma çökertilemeyebilir. Düşman savunmasının çökertilmesi ve taarruzun başarıya ulaşması için çoğu zaman düşman savunma mevzi içinde ve derinliklerinde taarruzun devam ettirilmesi gerekiyordu.[105] Bu bilinen doktrin bugün de geçerliliğini korumaktadır. Sadece Afyon'u koruyan 1310 Rakımlı Tepe, Ciğiltepe ve Toklusivrisi Tepe, üst üste taarruzlara rağmen direniyordu. Fakat 4'ncü Kolordu topçusu ileri kaydırılınca düşman bu tepelerde çözülmeye başladıysa da buralar devam eden taarruzlara rağmen çok iyi tahkim edilmiş olduğundan ilk gün ele geçirilemedi.

---

[103] Türk İstiklal Harbi, **a.g.e.**, s. 90.

[104] İsmet İnönü, **a.g.e.**, s.288.

[105] **Kara Kuvvetleri Talimnamesi, KKT 7-8,** KK Basımevi, Ankara, 1998, s.4-44. Geçerliliğini hala koruyan taktik uygulamalar, bugün kullanılan askeri talimnamelerde yine yerini almıştır.

Düşman uyguladığı doktrin gereği aldığı takviyelerle karşı taarruza geçerek kaybettiği yerlerin bir kısmını geri almaya çalıştıysa da bunda çok başarılı olmamıştır. O günün öğleden sonrası Yunan kuvvetleri takviyelerle birlikte bu cephede 4 tümene yükselmiştir.[106] Öğleden sonra olduğunda taarruz her ana ve cephenin her tarafına yayılmıştı. Tümen komutanları kolordu komutanlarına kolordu komutanları da Ordu Komutanı'na müjdeli haberleri ulaştırmaya başlamışlardı. Moraller çok yüksekti. Mehmetçik uzun zamandır bunun için hazırlanıyor, planlar bunun için yapılıyordu. Türk Ordusu'nun ilerleyişi ve azimli taarruzları sonucunda Yunan'ın savaşma azmi ve morali kırılmıştı.

Aslında 26 Ağustos'un en büyük ve önemli başarısını süvari kuvvetleri elde etti. 5nci süvari Kolordusu; gece Çiğiltepe ile Toklusivrisi arasından Ahır Dağının dar ve tehlikeli geçitlerinden geçerek, sabaha doğru, Sincanlı Ovasında düşmanın Kırka-Sinanpaşa hattına hiç beklemedikleri arkalarından, yani batıdan taarruza başlamışlardı. Burada düşmanın telgraf hatları kesilmiş demiryolu tutulmuştu. Böylece düşmanın Uşak bölgesindeki kuvvetlerinin doğuya doğru hareketleri durdurulmuştur. Yunan için en acısı İzmir'deki Başkomutanları ile cephedeki ordu komutanının haberleşmelerinin kesilmesi olmuştu. Nitekim Başkomutan Hacı Anesti, ilk taarruzumuzun haberini 26 ağustos sabahı Yunanistan'dan vapura binerken almıştı. Hacı Anesti, 26 Ağustos'ta General Trikopis'ten "Düşman taarruza tekrar başlamıştır, ordu çöküyor ve askerler komutanlarını terk ediyor"[107] şeklinde aldığı haber üzerine, İzmir genel istikametini kapsayacak şekilde geri çekilmelerini emrettikten sonra, bir daha ağustos ayının sonlarına kadar irtibat kuramamıştır.[108]

Türk komutanlığı tasavvur edildiği gibi taarruzun birinci günü düşman cephesini yaramamış olmasına rağmen teması kaybetmemiş düşmanı hatalı kararlar vermeye zorlamıştır. Nitekim Trikopis; İhsaniye'deki 9'ncu Tümen'i de

---

[106] Tevfik Ercan ,**a.g.e.**, s. 112.

[107] Bu durum muharebe meydanlarında askeri bir birliğin moral ve savaşma azminin kırıldığının en önemli göstergesidir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Cevdet Kerim Incedayi, **a.g.e.**, s.215.

[108] Tevfik Ercan, **a.g.e.**, s.115.

demiryolu ile Afyon'a taşımaya başlamakla beraber, 2'nci Ordu karşısından da 4 tabur kadar bir kuvvet almıştır. O, bu kuvvetlerle 27 Ağustos günü duruma hakim olacağı kanısında olmuş, Türk Komutanlığı'nın elinde daha dört tümen ihtiyatı olduğunu hesaplayamamıştır. Sincanlı ovasında gerisine çıkan Süvari Kolordusu O'nu rahatsız etmiş ihtiyatlarını topluca kullanmamasına neden olmuş, bu durum onun başarı şansını azaltmıştır. Hatalar zinciri de böylece devam etmiştir. Buraya kadar taarruzla ilgili en göze çarpan husus; Türk Askerinin azmi ve savaşma isteği, -ki; tepeyi vaadettigi saatte alamayan 57nci Tümen Komutanı Albay Reşat'ın intiharı[109] bunun en iyi göstergesidir-, moral ve motivasyonu ile birlikte iyi sevk ve idare ediliyor olması hususlarıdır.

Afyon mevziini kaybetmesiyle birlikte düşman, her tarafta geri çekilmeye başlamıştır. 26 Ağustos 1922 akşamı itibarıyla 2'nci Ordu'nun kuzey kanadındaki 61'nci Tümen, Kazuçuran Tepesine taarruz etmiş, fakat karşı taarruza maruz kalarak geri çekilmiştir. 4'ncu Kolordu -ki ikinci gün muharebelerin başlamasında en kritik rolü oynamış bir kolordudur- düşman mevziinin birinci hattını ele geçirmiş, bağlı birliği olan 23'ncü Tümeni de Belentepe'yi ele geçirmiştir. Süvari Kolordusu daha önce belirttiğim gibi düşmanın gerisinde onun beklemediği bir etki yapmıştır. Tinaztepe'deki başarılarıyla bilinen 15'nci Tümen de karşı taarruza maruz kalınca ele geçirdiği mevzilerin ancak bir kısmında tutunabilmiştir. Akşam olduğunda gelinen durum budur.[110]

Tarihler 27 Ağustos 1922'yi gösterdiğinde 4'ncu Kolordu Cephesinde Erkmen Tepeleri, 1'nci Kolordu Cephesinde Tinaztepe şiddetli muharebelere sahne olacaktı. Nitekim Yunan Cephe Komutanlığı, 27 Ağustos sabahı Erkmen Tepelerinden karşı taarruz yapmak kararını almıştı. Burada Yunan'ın 3 alayı vardı ve 1 alayla daha takviye etmişti. Normal bir taarruzda bire üç olması gereken nisbi muharebe gücü, Yunanın takviye alması ile bozulmuştu. Şimdi sonucu; sevk idarenin ustalığı ile ordunun savaşma azim ve iradesi belirleyecektir.

---

[109] 30 Ağustos Hatıraları, s.28.

[110] Tevfik Ercan, **a.g.e.**, s.122.

Sabah erkenden şiddetli bir topçu ateşini müteakip 4'ncu Kolordu tekrar taarruza başladı. Saat 07:00 da bağlı birliği olan 34'ncü Alay, Kurtkaya mevziini ele geçirdi. 08:00'da tümenin diğer alayları da teması sağladı ve düşman geri çekilmeye başladı. Bu arada saat 11:00'den önce taktik gereği taarruz durduruldu ve bu saat itibariyle de taarruz tekrar başladığında düşman yeniden geri çekilmeye başladı.

1 nci Kolordu saat 10:00'a kadar Tinaztepe'de kesin sonuç almak isteğini başarmış ve 10 km'lik alanda düşman mevzilerini yarmıştı.

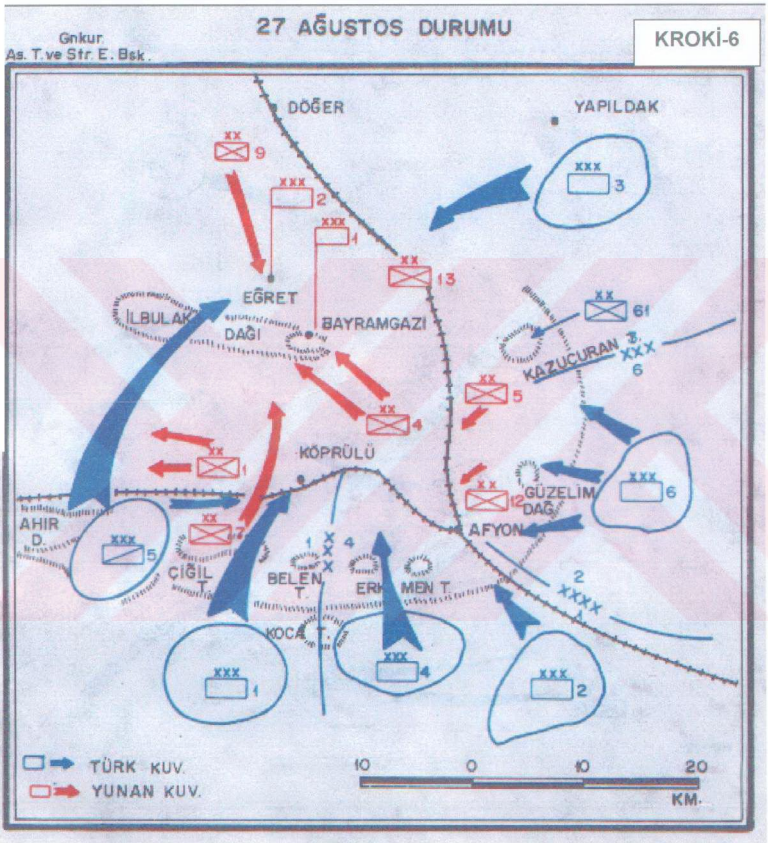
Sabah başlayan şiddetli taarruzlar karşısında Yunan general Trikopis son durumu Başkomutanlığa bildirerek ihtiyattaki 2'nci Kolorduyu istedi. Aslında Trikopis'in niyet ve maksadı geri çekilerek Yunan ordusunu büyük kayıplardan korumakdı. Fakat Yunan başkomutanlığı 2'nci Kolorduya daha önce kuzeyden taarruz etme emri vermişti. 27 Ağustos saatler 15:00'i gösterdiği sırada kaybedilen mevzilerin ele geçirilmesi maksadıyla taarruz etmesi istenen 2'nci Yunan Kolordusu komutan General Diyenis, taarruz imkanının kalmadığını, akşama doğru geri çekileceğini bildirdiğinde, Yunan Başkomutanlığı geri çekilme kararını daha önce yayınladığı bir emirle kolorduya bildirmeye çalışıyordu. Aslında düşman ilk kez kendi içinde bir konuda mutabık kalıyordu!

27 Ağustos akşamı Yunan Başkomutanlığı şaşırtıcı bir karar daha verdi. İzmir istikametinin adım adım savunulması emredilmişti. Halbuki geniş ölçüde bir çekilme yapılması daha uygun olurdu.[111] Önemli tepelerde değiştirme ve yedek mevziler inşa etmişler; Belentepe, Tinaztepe, Cigiltepe, Toklusivrisi'nde makineli tüfek yuvaları yapmışlar ve bir çok yerde mayın tarlası inşa etmişlerdi. Yunan kuvvetleri bu mevzilerine çok güvenmişlerdi. Afyon bölgesinde Yunan mevzilerini inceleyen İngiliz askeri uzmanları "Türkler bu mevziileri dört-beş ayda ele geçirirlerse bir günde düşürdüklerini iddia edebilirler"[112] sözleri ile bu tahkimatı övmüşlerdi.

---

[111] **A.g.e.**, s.129.

[112] **A.g.e.**, s.130, daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Cevdet Kerim İncedayı, **a.g.e.**, s.154.

27 AĞUSTOS 1922 TAARRUZUN İKİNCİ GÜNÜ [113]

[113] Görgülü, İsmet, **a.g.e.**, s.63.

Mehmetçik, cephesindeki bu mevziileri 4-5 ay değil iki gün sonra yararak düşmanı büyük ölçüde geri çekilmeye mahkum etmiş, yapılan tahminleri de altüst etmişti. **(KROKİ -6)**

Başkomutan, büyük nutkunda taarruzun birinci ve ikinci gününü şöyle özetlemişir: *"Baylar, 26 ve 27 Ağustos günlerinde, yani iki gün içinde, Afyonkarahisar'ın güneyinde 50 ve doğusunda 20-30 kilometre uzunluğunda bulunan berkitilmiş (tahkimlenmiş) düşman cephelerini düşürdük."*[114]

Başkomutanın da belirttiği gibi, kolordular ilerlemelerini sürdürdüler. Gece yarısına doğru Türk tümenleri Afyon'u da kuzeyde geçmişler, Balmahmut ve Sincanlı'yı da alarak Uşak-Afyon demiryoluna sokulmuşlar ve böylece kuzeydeki Yunan ikinci mevzisinin de yakınına gelip dayanmışlardı. Birinci Ordu birlikleri bugün ortalama 10-15 kilometre ilerlemişlerdi. 1'nci ve 2'nci Yunan kolordularının tümenleri de kuşatılmamak için diğer dört tümen gibi, o gece çekilmek niyetindeydiler. Oysa Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Cephe Komutanlığı karargahından yayınladığı bir emirle[115], Yunan kuvvetlerinin İlbulak Dağı ve uzanımında elde tutacağını tahmin ettiği mevzilerini her iki yandan kuşatmak ve imha etmek, böylece batıya ve kuzeye çekilmesini önlemek maksadıyla; 2'nci Ordu'nun Döğer-Muratlar-Belce istikametinde; 1'nci Ordu'nun Bakırcık Tepe-Dumlupınar-Ahatköy istikametinde takip yapmalarını istemişti.

Gece olduğunda gerçekten de Yunan komuta yerlerinde bir gün önce başlayan karışıklığa ordu komutanı Hacı Anesti'nin İzmir'den gönderdiği anlamsız emirler de eklenince, Yunan kuvvetlerinin durumu içinden çıkılmaz bir hal almaya başlamıştı. Böylece Yunan kolordu komutanlarının da komutanlarına olan güveni sarsılmış hatta tam bu anda 2. Yunan Kolordu komutanı,

---

[114] Gazi Mustafa Kemal Atatürk, **a.g.e.**, s.328.

[115] Türk İstiklal Harbi, **a.g.e.**, s. 145.

başkomutanları Hacı Anesti'nin karşı taarruz emrini "yapamam"[116] diyerek reddetmişti.

Geceleyin Afyon istikametinde ihtiyat 2'nci Kolordunun intikali, 1'nci Ordunun yardığı cepheden Sandıklı-Sincanlı istikametinde yürümesini ve dolayısıyla 1'nci Ordunun batıya doğru kaydırılmasını daha da kolaylaştıracaktı.

Daha taarruzun planlanma safhasında asıl taarruz istikameti olarak belirlenen, Nureddin Paşa'nın ordusunun ilerleme mihverinde olup bitenler, hem Batı Cephesi komutanını hem de Başkomutanı fazlasıyla memnun etmekteydi. Nitekim başkomutanlık karargahından Nureddin Paşa'ya gönderilen tebrik telgraflarından[117] bu açıkça anlaşılmaktadır.

28 Ağustos sabahına gelindiğinde, 2'nci Ordu aldığı cephe komutanlığından aldığı emir gereği kuvvetlerini Kütahya yolunu kesmek maksadıyla batı ve güneybatı istikametinde ilerletti. Oysa düşman artçıları hala bu ordunun karşısındaydılar. Burada düşman artçılarıyla temas sağlanamamasının ana sebebi 2'nci Ordu komutanı Yakup Şevki Paşa'nın ihtiyatlı bir komutan olması ve ordusunu yavaş hareket ettirmesidir. Bu nedenle ancak 20 kilometre kadar ilerleyebilmişlerdi.

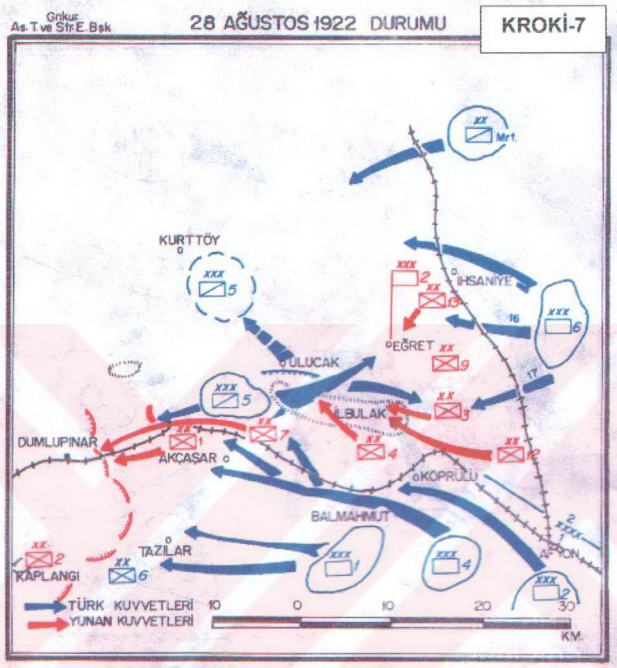
1nci Ordunun 4ncü kolordusu emirle Altıntaş istikametinde intikaline devam etti.Tümenler ileri hareketlerine devam ederlerken Ordu komutanlığı ani bir kararla takip istikametini değiştirdi. Yeni emir kolordu akşama kadar yeni yürüyüş hedefine ulaşacaktı ve akşam olduğunda 40 kilometre ilerlenmişti.

İntikale 05:00'da başlayan 1'nci Kolordu birlikleri Dumlupınar mevzilerini ele geçirmek üzere ileri hareketlerine devam ettiler. Balmahmut bölgesine vardıklarında saat 16:00 idi.

---

[116] **A.g.e.**, s.149.

[117] Necati Fahri Taş, **a.g.e.**, s.154.

28 AĞUSTOS 1922 TAARRUZUN ÜÇÜNCÜ GÜNÜ [118]

[118] İsmet Görgülü, **a.g.e.**, s.64.

5 nci Süvari Kolordusu o gün çok iki önemli baskın yaptı. Birincisi 28 Ağustos'un erken saatlerinde Yunan 9ncu Tümenine yaptığı baskın, diğeri ise Trikopis'in de karargahının bulunduğu Bayramgazi istikametindeki Yunan müfrezesine yaptığı baskındır. Öğlen saatlerinde kolordunun 2'nci ve 14'ncü süvari tümenleri Ulucak bölgesinde bir araya geldiler. Bu iki tümen geceye kadar General Trikopis ile General Franko grubunun birleşmesini[119] önlemek maksadıyla yer yer tesbit taarruzları yaparak aradaki yolları tuttular. Türk süvarileri bugünkü hareketleriyle tarihi bir rol oynamışlardır. Fahrettin Paşa ayrıca iki tümenini Altıntaş bölgesine çekmekle de 2 nci Ordu'dan evvel Kütahya yolunu kapatmıştır.

28 Ağustos tarihi itibariyle Eskişehir bölgesindeki Yunan 3 ncü Kolordusunda da çekilme emareleri görüldü. Türk İhtiyat Kolordusu da Afyon'dan Resulbaba Tepe doğusuna yanaştırıldı.[120] **(KROKİ-7)**

Tarihler 29 Ağustos 1922'yi gösterirken İsmet Paşa, Başkomutanın direktifleri doğrultusunda, 2 nci Ordu ve Süvari Kolordusuna kuzeyden, 1 nci Ordunun 4ncü Kolordusuyla da güneyden Trikopis grubununun kuşatılması ve 1nci Kolordu ile de Dumlupınar mevziine taarruz edilmesi emrini verdi. 2 nci Kolordu Dumlupınar istikametindeki hareketine ihtiyat olarak devam edecekti.

2 nci Ordu emir gereği kuzeyden hareketine devam ederek 30 kilometre mesafedeki Altıntaş güneyine ulaştığında tahmin edilen olmadı ve düşmanla temas sağlanamadı, düşman kaçıyordu. 3 ncü Kolordu birlikleri 1'nci Tümeni ile Döğer'e ulaştı.

1 nci Ordu'nun 4'ncü Kolordusu Dumlupınar'a giden çekilme yolunu kesme emri alarak ileri harekatına başladı. Fakat Trikopis çekilme emrini İzmir istikametinde vermesi gerekirken, güneybatı istikametinden Dumlupınar'a doğru verince 4 ncü Kolordu birliklerine çattı.

---

[119] İsmet Görgülü, **a .g.e.**, s.32.

[120] **A.g.e.**, s.33.

1 nci Kolordunun 57 nci Tümeni Yunan ileri kuvvetleriyle temasa girdiğinden ve 23 ncü Tümeni de erken saatlerde Yunan uçaklarının taarruzuna maruz kalarak ileri hareketine erken başladığından 1'nci Kolordunun hareketi gecikti.[121]

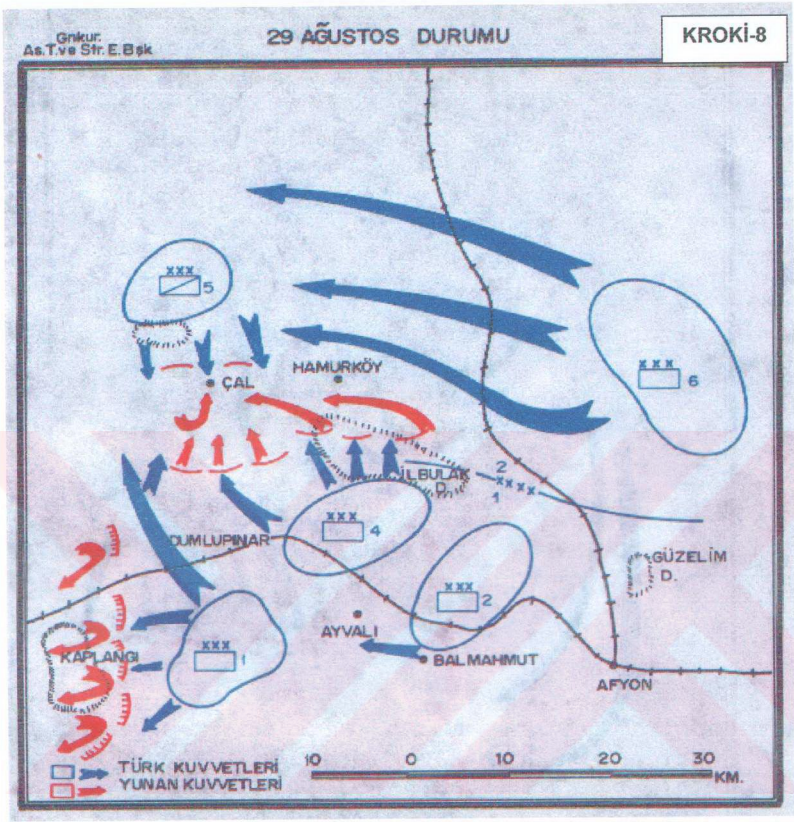
1 nci Kolordunun 23 ncü Tümenine Arpagediği'ni ele geçirmesi emri verilir verilmez hareketine erken başlamasıyla, diğer tümenlerden önce anılan bölgede düşman kuvvetleriyle temasa geçtiğinde, Çalköy üzerinden Dumlupınar'a doğru bir düşman birliğinin intikalini öğrenip taarruzlarını kuzeye yöneltti. Biraz da şans eseri Trikopis'in Franko grubuyla son birleşme çabası sona eriyordu. Bunun üzerine Yunan kuvvetleri Çalköy'de çanak şeklindeki arazide yığılmaya başladılar. Burada 30 Ağustos'taki muhaberelerde imha edilen Yunan birliklerini buraya iten 23'ncü Tümenin başarıları sarfı nazar edilmemelidir. O gün kolordu birlikleri tüm cephelerde sırasıyla Toklusivrisi Tepe, Dumlupınar mevzini ele geçirdi. Yunan kuvvetlerinin büyük bölümü 1 nci Ordumuz ile güney ve güneybatıdan, 2 nci Ordumuz ile kuzeyden ve batıdan, Süvari Kolordusu ile de kuzeyden ve kuzeybatıdan kuşatılarak çember içine alındı. Sadece Kızıltaş Deresinde batıya giden ve Murat Dağına dayanan dar bir yol açık bırakıldı. "Kuşatılan düşmana daima kaçabileceği bir açık yan bırakılmalıdır. Fakat bu yan ileride tabii bir engele dayanmalıdır"[122] harp sanatı kuralı burada tüm yönleriyle ortaya çıkmıştı. İşte 29 Ağustos gecesine gelindiğinde Türk Batı Cephesi'nin almış olduğu tertibat bu şekildedir. Nitekim Nureddin Paşa, 29 Ağustos 1922 tarihinde yayınladığı 1 No.lu ordu emrinde; "Düşmanın 5 nci tümeninin zayiata uğratıldığını, düşmanın bütün toplarını terk ederek kaçmakta olduğunu, 6 ncı Kolordunun düşmanı takip etmekte olduğunu"[123] **(KROKİ-8)** bildiriyordu.

---

[121] Türk İstiklal Harbi, s. 125.

[122] Sun Tzu harp sanatı kuralı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk.İsmet Görgülü, **a.g.e.**, s.36.

[123] Necati Fahri Taş,**a.g.e.**, s.156.

29 AĞUSTOS 1922 TAARRUZUN DÖRDÜNCÜ GÜNÜ [124]

[124] İsmet Görgülü, **a.g.e.**, s.65.

Başkomutan o günkü düşman durumunu şöyle anlatmaktadır; *"29-30 Ağustos gecesi sabaha karşı Garp Cephesi Harekat Şubesi Müdürü Tevfik (Bıyıklıoğlu) Bey bermutat o saate kadar muhtelif karargahlardan ve her taraftan gelen raporlara göre harita üzerinden tespit ve işaret ettiği vaziyeti umumiyeyi Cephe Komutanı İsmet Paşa'ya göstermiş ve o da derhal "Paşa'ya göster" emriyle Tevfik Bey'i yanıma göndermişti. Karahisar'da Belediye dairesinde bana tahsis olunan odada yatmakta idim. Beni uyandıran Tevfik Bey'in gösterdiği haritaya baktım. Hemen yataktan fırladım. Arkadaşlar, haritada gördüğüm şey şu idi ki, ordularımız düşman kuvvayi mühimmesini şimalden, cenuptan, garptan ihataya müsait bir vaziyet almış bulunuyorlardı. Şu halde tasavvur ettiğimiz ve azami netayiç temin edeceğini ümit eylediğimiz vaziyetler tahakkuk ediyordu"*[125]

B. BAŞKOMUTANLIK MEYDAN MUHAREBESİ (30 Ağustos 1922)

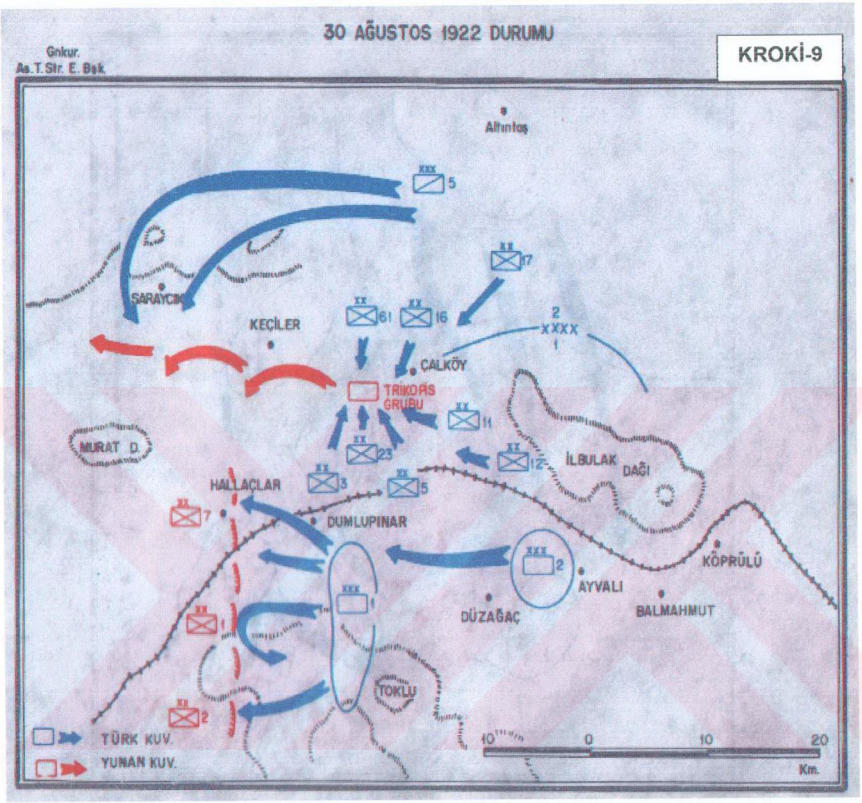
Bugünkü muharebeler, yapısı itibarıyla, hem düşmana büyük darbenin indirildiği ve büyük kısmının imha edildiği gün olması, hem de bizzat Başkomutan Mustafa Kemal Atatürk tarafından sevk ve idare edilmesi bakımından oldukça önemlidir. Bu nedenle 30 Ağustos 1922 günü cereyan eden ve adına sonraları Başkomutanlık Meydan Muharebesi denilen muharebeler bütününün daha ayrıntılı değerlendirilmesi gerekmektedir. **(KROKİ-9)**

Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa beraberce gelinen bu durumu inceleyip tartıştılar.[126] Yunan ordusunun büyük kısmı kuzey, doğu, güney ve güneybatıdan kuşatılmıştı. Tasarladıkları sonuç alınmak üzereydi. Taarruza şiddetle devama ve durmadan takibe karar verdiler.

---

[125] 30 Ağustos Hatıraları, s.8.

[126] İbrahim Artuç, **a.g.e.**, s.157; Görünen oydu ki; 26 Ağustos sabahından beri iki günü mevzii çökertme ve diğer iki günü kaçma ve kovalamaca ile süren zorlu savaşın sonuna gelinmişti.

30 AĞUSTOS 1922 BAŞKOMUTANLIK MEYDAN MUHAREBESİNDEN HEMEN ÖNCE [127]

[127] İsmet Görgülü, **a.g.e.**, s.66.

Başkomutan o anı hatıralarında şöyle anlatır. *"Derhal Fevzi ve İsmet Paşa'ları çağırınız" dedim. Üçümüz toplandık, vaziyeti bir daha mütalea ettik ve katiyetle hükmettik ki, Türk'ün hakiki halas güneşi 30 Ağustos sabahı ufuktan bütün şaşaasıyla tulu edecektir"*[128].

Başkomutan Yunanlıların çekilme yollarının tamamen kesilmesi ve İzmir doğrultusunda takibin aralıksız sürdürülmesi ve kurtulmuş olabilecek dağınık Yunan kuvvetlerinin de durmaksızın muharebeye ve teslim olmaya zorlanması teslim olmayanların imha edilmesi, bu arada 5'nci süvari Kolordusunun Aslıhanlar Muharebesinin sonuçlandırılmasından sonra vakit geçirmeksizin Kızıltaş deresinden Uşak'a yönelmesini sabah erken saatlerde cephe komutanlığınca yayınlanan bir emirle istemiştir.[129] Verdiği bu emrin gecikmeksizin uygulanmasını isteyen Başkomutan durumu değerlendirerek cephedeki muhtemel gecikmeleri hesaba katarak emrinin bir an önce ilgili komutanlıklara ulaştırılması ve takip edilmesi maksadıyla 2'nci Ordu ve 5'nci

---

[128] 30 Ağustos Hatıraları, **a.g.e.**, s.8.

[129] Batı Cephesi Komutanı 30 Ağustos 1922 saat 06.00'da ordulara şu emri verdi:

"1 nci, 2 nci Ordu Komutanlıklarına,

1. Ordulardan alınan bilgilere göre düşmanın en az iki tümen tahmin olunan bir kuvveti Kozluca tepeleri - Hamurköy güneyi - Aslıhanlar mıntıkasında güneye cephe almış olarak 1 nci Ordu birlikleriyle muharebe halinde ve kuzeyden ilerlemekte olan 2 nci Ordu birlikleriyle muharebe temasındadır. Toklusivrisi'nden Kaplangı'ya doğru iki tümenimiz düşmanın çekilme yoluna ilerlemektedir. Genellikle düşman kuvvetleri bin an önce kaçıp kurtulmaya çalışmaktadır. Cephe Komutanlığının tahminine göre düşman için açık görünen Çalköy - Kızıltaş deresi yolu her nevi düşman kuvvetleri ve enkazı ile dolu olacaktır. 3 ncü Süvari Tümeni Uşak'ın batısında Ulubey civarında demiryolu ulaştırmasını kesmiştir.

2. Orduların görevi: Aslıhanlar meydan muharebesinin her iki ordu tarafından bütün kuvvetleriyle süratle sonuçlandırılması ve Dumlupınar'ın süratle düşürülerek düşman çekilme yollarının tamamen kesilmesi ve İzmir doğrultusunda takibin aralıksız devamı ile kurtulmuş olması umulan dağınık düşman kollarının da durmaksızın muharebeye ve bu suretle kamilen teslim olmaya zorlanmasıdır. Günlerden beri gece gündüz muharebe eden birliklerimizin durmaksızın ve dinlenmeksizin harekata devamı istenmektedir.

3. Mürettep Süvari Tümeni ile Kütahya'nın işgali ve oradan İnönü'ye yürütülmesiyle Eskişehir istikameti en iyi keşif ve temin edilmiş olur. 5 nci Kolordunun, Aslıhanlar meydan muharebesinin sonuçlandırılmasından sonra durmaksızın ve dinlenmeksizin Kızıltaş deresinden Uşak'a yöneltilmesi kararlaştırılmıştır.

4. Bu direktif 30 Ağustos 1922 saat 06.30'da 1 nci, 2 nci Ordulara yazıldı.

Batı Cephesi Komutanı İsmet "

Ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Niş, **a.g.e.**, s.231.

süvari Kolordusu'nun başlarına Fevzi (Çakmak) Paşayı gönderdi. İsmet Paşa'dan Afyon'da kalıp genel durumu yönetmesini istedi. Kendisi de taarruza güneyden katılacak olan 4'ncu Kolordunun harekatını yakından izlemek üzere Zafer Tepe'deki 1'nci Ordu Karargahına gitti.

Aslında burası bugünkü anlamda algılayacağımız arazideki bir ordu karargahı değildi. Muharebenin seyri içinde öyle zamanlara gelindi ki, tepe ile bir düşman askeri arasındaki mesafe bir piyade tüfeği menzili kadar oldu. Başkomutan buradan orduların sevk ve idaresini bizzat yaparak düşman güçlerini büyük ölçüde imhasını sağlayacaktır. Burada da, Başkomutanın, hayatını riske atarak en ilerde kesin sonuç yerinde bulunmak suretiyle verdiği emirlerin doğru olarak yapıldığından emin olmasının, O'nun başarı sırlarından biri olduğu görülmektedir. Arıburnu, Anafartalar, Sakarya ve Afyon'da olduğu gibi Başkomutanlık muharebesinde de O'nu en ilerde ve kesin sonuç yerinde görüyoruz. O'nun her zaman tekrarladığı prensip; "*Önemli kararların tatbik ve icrasını başkalarının ellerine ve tesadüfe bırakamayız.*" idi

Başkomutan hatıralarında o anı şöyle anlatır; *"Akçasar'da Birinci Ordu Karargahına saat 9'dan evvel idi ki vasıl olmuştum. Ordu Kumandanına bir taraftan cephenin tahriri emri tevdi olurken ben de kendisine şifahen vaziyeti izah ettim ve Dördüncü Kolordunun tekmil fırkalarıyla ve surat ve şiddetle işte bu köyün, Çal köyünün, garbındaki düşman kısmi küllisini ihata edecek surette muharebeye mecbur etmesini emrettim. Ve ilave ettim ki "düşman ordusu behemehal imha olunacaktır."*[130]

1 nci Ordu birlikleri 29/30 Ağustos 1922 gecesi taarruz ve takip muharebelerine devam etmişti. Batı Cephesinin direktifini alan Ordu Komutanı başka bir emir vermeye lüzum görmeden, bütün şiddetiyle taarruza devam karar ve emrini önceden verdi. Burada cereyan eden muharebelerin daha iyi anlaşılması maksadıyla 30 Ağustos günü muharebelere katılan birliklerin teşkilat ve tertiplenmeleri üzerinde daha ayrıntılı durmak gerekir.

---

[130] 30 Ağustos Hatıraları, s.9.

4 ncü Kolordu Komutanı ortalık ağarırken Bakırcıktepe'ye çıktı. Yaptığı gözetlemede Çal dolaylarında Yunanlıların şaşkın bir durumda sağa sola gidip geldiklerini, bir kısmının Adatepe'ye çıktığını, Çal doğusunda da Hamurköy'e ve güneye karşı cephe aldıklarını gördü, bütün kolordu cephesinde sükunet vardı. Yalnız 12 nci Tümenin Türk kesiminde(Aslıhan'lar istikametinden ve batıda Arpagediği tarafından bazı top sesleri işitilmekteydi) tek tük ateşler oluyordu. Umulan olmamıştı.Trikopis grubu ile temasta olan 4ncu Kolordu cephesinde öyle müthiş cehennem vari savaş belirtileri falan yoktu Sabah alacakaranlık sonunda 4 ncu Kolordu Komutanı Kemalettin Sami'nin Ordu Komutanlığına gönderdiği mesajda düşmanın büyük kısmi ile geceyi Çalköy ve Adatepe bölgesinde geçirmiş olduğunu ve sabah itibarıyla da batıya doğru yürüyüşe geçtiğini bildiriyordu.[131] Başkomutan için esas bilgi unsuru buydu. Çünkü düşman için Arpagedigi'nin kuzeyinde kalan ve henüz kapatılmamış olan 10 kilometrelik gedik dışında kaçış yeri bırakılmamıştı. Gerçekten de Trikopis kuvvetleri Çalköy bölgesinde daracık bir alana sıkışmışlardı.

Muharebe alanındaki tertiplenme çok ustaca yürütülüyordu. Fakat Trikopis'i kuşatacak kuvvetler 15-20 km uzakta kalmışlardı ve Trikopis'in karsısında sadece tespit taarruzlarına devam eden 23'ncu Tümen ile doğuda 3'ncu Tümen vardı.Tam bu noktada biraz önce bahsettiğim şekilde ateşe maruz kalan Yunan kuvvetleri bölgede darmadağın görüntü vermeye başlamıştı. 4'ncü Kolordu Komutanı cephe komutanlığına gönderdiği raporda; 1'nci Kolordunun 23'üncü Tümeninin takviye edilmesi halinde, Arpagediği doğrultusuna ilerleyerek düşman çekilme yolunu keseceğini, sonuçta bugün kesin zaferin kazanılacağının kabil olduğunu"[132] bildirdi.

Bütün bir gece muharebe veren 4'ncü Kolordunun taarruz hazırlığı biraz gecikmişti. Kolordu komutanı, 1'nci Kolordunun 23 ncü Tümenini vebu tümeni takviye ederek 11 nci Tümenle birlikte Küçükköy'le Bakırcık tepeleri arasında topladı. Hamurköy cephesinde yalnız 12 nci Tümeni bıraktı. Bu tümen, geceden

[131] İsmet Görgülü, **a.g.e.**, s.37.

[132] A.**g.e.**, s.32.

Hamurköy güney sırtlarına yanaşmış, alaylarını düzenlemekle meşgul oluyordu. Saat 10.00'da hücum taburunu Hamurköy kuzey sırtlarındaki düşman artçılarına taarruz ettirerek Yunanlıları attı. Yunanlılar Çal doğrultusunda çekildiler.

5 nci Kafkas Tümeni saat 08.00'de Küçükköy'den hareket ettirilerek Arpalı dolaylarına yanaştırıldı.

3 ncü Kafkas Tümeni, cephesindeki Yunan birlikleri sabaha karşı Çal'a çekildiklerinden, ilerlemeye başladı. Saat 11.30'da 8 nci Alayı ile Zafertepe'yi, 7 nci Alayı ile doğusundaki Kızılkaya tepesini işgal etti. 11 nci Alayını geride yedekte bulundurdu.

Dar bir bölgeye sıkışan Yunan birlikleri, geceden ileri yanaştırılan 23 ncü Tümenin sahra ve kudretli bataryaları ve emrindeki 150 milimetrelik obüs bataryasıyla şiddetli ve pek etkili ateş altına alındığından ovada çekilenler daha fazla karışıyor ve her tarafa dağılıp kaçışıyorlardı. Batıya giden 30 kadar motorlu araç ve birçok yüklü arabalar yollarda kalmıştı. Koşumu kesen, yükleri atan Yunan erleri hayvanlara binip kaçıyorlardı. Adatepe'de savunma düzeni almaya yeltenenler de etkili topçu ateşi altındaydılar. Yunan Ordusunun büyük kısmı (beş tümen) Adatepe bölgesinde ateş tutmayan yerlere sığınıp korunmaya çalışıyordu. Yalnız 5 nci Yunan Tümeninin bir alay kadar kuvveti her şeyini bırakarak Ağaçköy - Keçiler yolu ile dağınık ve düzensiz bir surette Kızıltaş vadisine çekilebildi. Tümen yedeğindeki 31 nci Alay, Büyük Aslıhanlar'la Ağaçköy arasına gönderildiyse de kaçanları karşılayamadı. 5 nci Yunan Tümeninin geri kalan kısmı Adatepe'den çekildi.

23 ncü Tümen Komutanının 1 nci Kolordu Komutanına saat 06.30'da şu raporu çekiyordu; "Düşmanın iki tümenlik bir kuvveti toplanmışken obüs ve sahra bataryalarımızın ateşleriyle perişan bir surette ovaya dağıldı. Atlı subayların kaçması ve otomobillerin karma karışık olması velhasıl bir bozgun manzarasının zat-ı âli-i kumandanileri tarafından temaşa buyrulmamasından müteessirim. Şiddetle takip ediyorum. Arpagediği sırtlarında önlerine çıkacağım. Ateş tesiriyle

kuzeye Adatepe'ye kaçıyorlar."[133] Nitekim, 23 ncu Tümenin açtığı ağır topçu ateşi neticesinde sağa sola amaçsızca kaçışmışlar ve dağılmaya başlamışlardı. Şimdi tek mesele batıda acık kalan Kızıltaş vadisinin kapatılmasıydı.

Saat 10.00 olmuştu. Yağmur başlamış, ortalığı sis kaplamıştı. Bu hava saat 15.00'e kadar devam etti. Gözetleme güçleşti Yunanlılarda bu zaman içinde Adatepe'de savunma düzeni almayı başardılar ve bataryaları Türk tümen mevzilerine ateş açtılar.

Kolordulardan sabah raporlarını ve Batı Cephesi'nin emrini alan 1 nci Ordu Komutanı saat 09.25'de Akçaşehir'den 4 ncü Kolorduya şu emri verdi:

"1 nci Kolordunun 23 Tümeni cephesinde görülen ve iki tümen tahmin edilen düşman kuvveti pek perişan bir surette Aslıhanlar'dan kuzey-batıya atılmıştır. Düşman, yüklerini bırakarak ve hayvanlara binerek Kızıltaş deresi doğrultusunda kaçmaktadır. 23 ncü Tümenin şiddetle takip ederek Kızıltaş boğazı girişini kapamasını 1 nci Kolorduya emrettim. 4 ncü Kolordu, 23 ncü Tümen doğrultusuna bir tümen yürüterek o kesimdeki düşmanın kamilen esir edilmesini çalışacaktır. Hamurköy kuzey sırtlarında toplandığını 4 ncü Kolordunun bildirdiği düşmana daha kolordunun şiddetle taarruz etmesini isterim. Bu son durum hakkında bilgi bekliyorum. Kızıltaş boğazı girişini 4 ncü Kolordu teslim alarak 23 ncü Tümeni bugün serbest bırakmaya gayret etmelidir."[134]

1 nci Kolordu Komutanı, sabah raporunda, Banaz doğrultusunda takip için 23 ncü Tümeni çekmek istediğini teklif etmiş, fakat ordu komutanı Nureddin Paşa, bunu uygun görmeyerek tümenin, bulunduğu bölgeden şiddetle taarruza devam etmesini ve Kızıltaş vadisini kapamasını istemişti.

Saat 10.00'da Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa Akçaşehir'deki 1 nci Ordu Karargahına geldi. Ordunun hareketlerini yakından izlemeye koyuldu.

Bu sırada, 9 ncu Yunan Tümen karargahından esir edilen bir subayın ifadesine göre; Hamurköy - Çal - Dumlupınar doğrultusuna yürüyen ve devamlı

[133] Necati Fahri Taş, **a.g.e.**, s.231.

[134] **A.g.e.**, s.159.

taarruz ve takibe uğrayan Yunan kuvvetinin 5 nci, 12 nci, 9 ncu, 13 ncü Tümenlerle 4 ncü Tümenin artıklarından ibaret olduğu, 1 nci ve 2 nci Kolordu komutan ve karargahlarının da beraber bulunduğu, 1 nci ve 7 nci Tümenlerin daha önce Dumlupınar ve oradan Uşak doğrultusuna çekildikleri öğrenildi.[135]

Bu bilgiyi alan Nureddin Paşa, hemen telefonla 4 ncü Kolordu Komutanına: "Yunanlıların iki kolordu komutanının da, gördüğünüz yürüyüş kolu içerisinde olduklarını, Hamurköy - Çalköy - Adatepe hattına hızla ve şiddetle taarruz edilmesini ve bunların kaçıp kurtulmalarına meydan verilmemesini" [136]emretti.

Bu emri alan 4 ncü Kolordu Komutanı da harekat emrini şu şekilde verdi: "Dün cephemizde muharebe eden düşman, tarafımızdan yapılan taarruzlar üzerine Çal doğrultusuna çekilmeye mecbur olmuştur. Hamurköy küzeyinde birkaç top ve bir miktar piyadesi 12 nci Tümenimiz karşısında bulunmaktadır. Çal doğrultusuna çekilen düşman Hamurköy'ü yakmış ve bir artçı bırakarak batıya, Adatepe eteklerinden şosenin batısındaki adi yollardan Dumlupınar doğrultusuna gitmektedir. 1 nci Kolordu Dumlupınar mevzilerini işgal etmiş ve ilerleme emrini almıştır. 3 ncü Süvari Tümeni Ulubey'i işgal etmiştir.

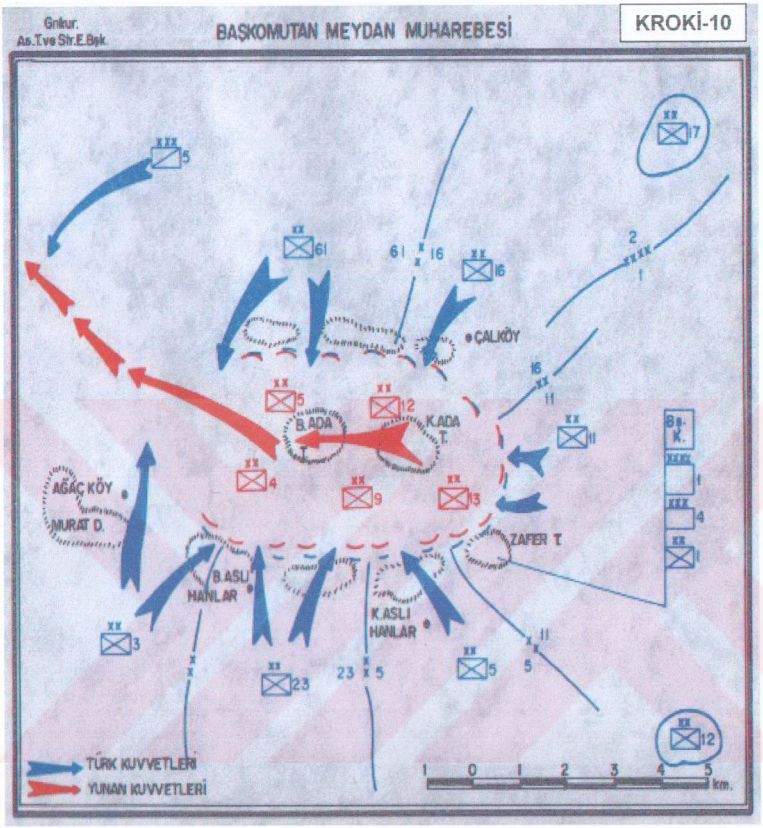
6 ncı Kolordu Resulbaba kuzeyinden Hamurköy doğrultusuna ilerlemektedir. Kolordumuz -neye mal olursa olsun- düşmanın çekilme doğrultusunu kesmek üzere takip ve taarruzla perişan edecektir. Tümenler şimdiye kadar bu görevi savunarak yapmışlar ve müessir olmamışlardır. Tümenler saat 14.00'de aşağıda yazılı doğrultulara taarruz edeceklerdir: **(KROKİ-10)**

12 nci Tümen; Hamurköy kuzeyi ile Çal (hariç) arasındaki hattı taarruz edecek ve Dereçiftliği - Akpirim tepesi - Kırkpınar (Akpirim tepesinin batısında) hattına karşı keşif yaptırarak bu civardaki birliklerle irtibata çalışılacaktır.

---

[135] İbrahim Artuç, **a.g.e.**, s.192.

[136] Necati Fahri Taş, **a.g.e.**, s.152.

30 AĞUSTOS 1922 BAŞKOMUTAN MEYDAN MUHAREBESİ [137]

[137] İsmet Görgülü, **a.g.e.**, s.67.

11 nci Tümen; 12 nci Tümenin batısında Çal doğrultusunda taarruz edecektir.

5 nci Tümen; Selkisaray üzerinden Adatepe doğusuna.

3 ncü Tümen; Bostancı harabesi üzerinden (Çekillitepe), Camiliören (Büyük Aslıhanlar köyünün hemen güney batısındaki tepe) güneyindeki sırtlardan Adatepe'ye taarruz edecektir.Kolordu Selkisaray'da bir santral açacak, tümenler kendilerini buraya bağlayacaktır.Kolordu gözetleme yeri Bakırcık sırtı ile Arpalı arasındaki tepede bulunacaktır."[138]

Kolordu komutanı, birliklerinin çoğunun birinci hatta ve oldukça karışık ve çok yorgun olduklarını bildiğinden bunların düzenlenmesi ve yeni bölgelerinde tertiplenmeleri için taarruz saatini 14.00 olarak tespit etmişti. Bu saate kadar dahi emredilen düzenin alınamıyacağını hesap eden Kolordu Komutanı -Ordu Komutanının telefonla "derhal harekata başlaması"[139] isteğine rağmen- taarruz saatini 15.00'e çıkardı. Nitekim bu saat dahi az gelmiştir. Tümenlerin bütün gayretlerini harcamalarına rağmen, birinci hatta yayılmış birliklerini gerilerde toplayıp diğer bir kesime giderek taarruz düzeni almasına istenilen zaman yetmemiş ancak saat 17.00'de taarruza başlayabilmişlerdir.

23 ncü Tümen Komutanı 4 ncü Kolordu emrine girdiğini öğleyin 1 nci Kolordu Komutanından öğrenmişse de kolordunun nerede olduğunu bilmediğinden bir türlü irtibat yapamamıştı. Saat 16.00'da yanına gelen 3 ncü Kafkas Tümeni Komutanından 4 ncü Kolordunun taarruz emrini öğrendi.[140] Bu emre göre, bulunduğu kesim 3 ncü Kafkas Tümenine veriliyor ve 23 ncü Tümenden: daha batıdan Kızıltaş deresini kapatması isteniyordu. İki tümen komutanı durumu ve aldıkları görevleri muhakeme ettiler. 23 ncü Tümenin düşmanla temasta ve mevzilerde bulunması bu tümenin 3 ncü Kafkas Tümenine mevzilerini teslim edip birliklerini toplayarak batıya kayması için çok vakit kaybettireceğinden ve taarruz saati de geçmiş bulunduğundan, yeterli aydınlık

[138] Necati Fahri Taş, **a.g.e.**, s.231.

[139] **A.g.e.**, s.152.

[140] İbrahim Artuç, **a.g.e.**, s.196.

süresi de kalmadığından, aralarında anlaşam tümen komutanları, 23 ncü Tümenin mevzilerinde kalarak taarruza devam etmesi, 3 ncü Kafkas Tümeninin Ağaçköy kesimine (23 ncü Tümenin batısına) ilerleyerek taarruza katılması kararlaştırıldı ve o şekilde hareket edildi. Bu karar, irtibat olmadığından, zamanında kolorduya bildirilememişti. Eğer kolordu emrine göre hareket edilseydi bugün her iki tümen de muharebeye giremeyeceklerdi.

2 nci Ordu birlikleri ise 30 Ağustos 1922 sabahı şu durumda idiler:

2 nci Ordu ve 6 ncı Kolordu Komutanları Beşkarışhöyük'de 17 nci Tümen Dereköy Çiftliği - Emrettepe'de, 16 ncı Tümen Murat hanları - Genişler'de, 61 nci Tümen Kurtköy - Altıntaş'da, 3 ncü Kolordu karargahı ve 1 nci Tümen Döğer'de, Mürettep Süvari Tümeni Pusan'da, 41 nci Tümen ve Porsuk Müfrezesi Seyitgazi cephesinde idi.

Genelkurmay Başkanı 30 Ağustos 1922 saat 06.00'da Kurtköy'e 5 nci Süvari Kolordusu karargahına gelerek durumu açıklamış ve 61 nci Tümenin Allıören, 5 ncü Süvari Kolordusunun Murat dağı kuzeyinden batıya ilerleyerek geçitleri kapamalarını emretmişti. Buradan 2 nci Ordu Komutanının ve 6 ncı Kolordu karargahının bulunduğu Beşkarışhöyük'e gelerek ordu ve kolordu komutanlarına durumu anlatmış ve gerekli direktifi vermişti. Bunun üzerine de, 2 nci Ordu Komutanı, Batı Cephesi emrine göre, 61 nci Tümenin Allıören, 16 ncı Tümenin Çal, 17 nci Tümenin Hamurköy doğrultularına ilerleyip rastlayacakları düşmana taarruz etmelerini emretti. Yalnız Mürettep Süvari Tümeninin, Kütahya üzerinden Yunanlıların Eskişehir Grubu gerilerine gitmeden önce Döğer kuzeyine yönelerek Akoluk'a gelen Yunan kuvvetlerini acele keşif ve Altıntaş üzerine yürümelerini kesin surette önlemesini veya geciktirmesini istedi. 3 ncü Kolordu Karargahının Altıntaş'a, 1 nci Tümenin Altıntaş ve kuzeyinde toplanmasını, Akoluk doğrultularının keşfedilmesini emretti.

2 nci Ordu birliklerinden 6 ncı Kolordu ile 61 nci Tümen, düşmana 15-20 kilometre gibi üzak mesafede oldukları halde bugün de harekette geç kalmışlardı ve muharebe meydanına ancak öğleden sonra yetişebildiler. Bu arada Yunanlılar perişan bir surette Çalköy - Allıören doğrultusuna çekiliyorlardı.

Daha önce de belirtildiği gibi, Yunan Ordusu Komutan vekili General Trikopis 29/30 Ağustos 1922 gecesi birliklerinin Çalköy dolaylarında toplanmasını emretmişti. Küçük Aslıhanlar - Dumlupınar yolunu açmak ve Dumlupınar mevziinde bulunduğunu umduğu General Franko Grubu ile buluşmak kararında idi. 12 nci Tümenden bir iki taburu Küçük Aslıhanlar'a göndermişse de 23 ncü Türk Tümeninin karşı koyması üzerine bu taburlar Çal'a geri çekilmişlerdi.[141] 4 ncü Türk Kolordusuyla muharebe eden diğer birlikler de kolay kolay çekilemiyorlardı. 29/30 Ağustos gecesi muharebenin pek yakından devamı ve 14 ncü Türk Süvari Tümeninin kuzeyden yaptığı baskınlar birlikleri fazla karıştırmış ve sabaha kadar Çalköy dolaylarında toplanamamışlardı.

Artık Dumlupınar'a çekilemeyeceğini anlayan General Trikopis, Çalköy - Allıören - Keçiler - Dümenler yoluyla Banaz'a çekilmeye karar verdi. Orada General Franko Grubuyla buluşacağını umuyordu.

30 Ağustos 1922 saat 15.00'de Başkomutan ve 1 nci Ordu Komutanı durumu görmek üzere Akçaşehir'den Bakırcıtepe'ye geldiler. 4 ncü Kolordu Komutanı da burada idi. Kolordu Komutanı, saat 14.00'de taarruza başlanmasını emrettiği[142] halde tümenler dağınık olarak ve oldukça karışık olduklarından düzenlenebilmeleri ve yeni bölgelerinde taarruz düzeni almaları bu saate yetişemeyeceğinden ikinci bir emirle taarruz saatini 15.00'e çıkarmışsa da uzatılan bu zamanın da yeter olmadığı, yapılan gözetlemede görülüyordu. Tümenler henüz yürüyüş halindeydiler. Bunun üzerine, duruma daha yakından hakim ve birliklere etkili olarak muharebeyi sonuçlandırmak için Başkomutan, 1 nci Ordu Komutanı, 4 ncü Kolordu Komutanı, saat 15:30 da 11 nci Tümenin gözetleme yeri olan Zafertepe'ye gittiler.

Başkomutan ve 1 nci Ordu Komutanı Zafertepe'ye çıktıkları zaman gördükleri manzara şu idi: Yunanlılar tüm ağırlıkları ortada, dört tarafa karşı mevzi savunması düzeni almışlardı. 4 ncü Kolordu doğu, güney ve güney-batıdan Yunanlıları kuşatmış bir durumda, 11 nci Tümen birlikleri taarruza

[141] Necati Fahri Taş, **a.g.e.**, s.231.

[142] **A.g.e.**, s.235.

başlamış, bir kısmı da yanaşmakta idiler. 2 nci Ordunun 16 ncı ve 61 nci Tümenleri de kuzeyde bulunuyorlardı. 11 nci Tümenin 70 nci Alayı önce hızla ilerlediyse de arazi sarplığı ve solundan ilerlemekte olan 5 nci Kafkas Tümeninin 9 ncu Alayının, henüz kendi hizasına gelmemesi üzerine taarruzu ağırlaştı.

Hücumun daha etkili olması için, Ordu Komutanı, bir alayın daha 70 nci Alayla Çalköy arasından ilerlemesini emretmesiyle 126 ncı Alayını sağda birinci hatta süren tümen komutanı kendisi de ön hatlara giderek taarruzu ilerletti, bazı bataryalarını daha ileri aldı. Saat 17.00'de 5 nci Kafkas Tümeninin 9 ncu Alayı ile hücum taburu Zafertepe - Örentepe hattına yaklaştılar. Saat 18.30'da 11 nci Tümen gözetleme yerinden Başkomutan, 9 ncu Alayın aracılığı ile 5 nci Kafkas Tümenine gönderdiği emirde: "Tümenin süngü hücumu ile düşmanı atmasını ve Adatepe'yi mutlaka zaptetmesini"[143] istedi. Bu emir ağızdan ağıza bütün birliklere yayıldı. Birlikler yarış edercesine büyük bir hızla ilerlemeye başladılar. 9 ncu Alay Berberçam tepesini zaptetti. Buradaki Yunanlılar ağır kayıplarla 300 metre kadar gerideki mevzilere çekildiler.

15 dakika devam eden bir topçu imha ateşi peşinden iki tümen birden hücuma kalkarak saat 19.25'de Yunan mevzilerine girdiler. Direnmek isteyen Yunanlılar süngülendi, kaçabilenlerin çoğu ayakta yapılan şiddetli ateşler ile yok edildi.

Bu arada Adatepe kuzeyindeki 2 nci Ordu Birliklerinin muharebeleri de tüm hızıyla devam etmiş, 16 ncı ve 61 nci Tümen'in sekiz bataryadan oluşan topçuları saat 17.30'da ateş hızlarını son haddeye çıkarmışlardı. Fakat her nasılsa 61 nci Tümenle 3 ncü Kafkas Tümeni arasında dörtbuçuk kilometrelik bir boşluk kalmış ve Adatepe'deki Yunan birlikleri de bu boşluktan faydalanarak batıya çekilmişlerdir.[144]

5 nci Süvari Kolordusunun harekat ve muharebelerine gelince; 30 Ağustos 1922 sabahı, kolordunun bulunduğu Kurtköy'e gelen Genelkurmay Başkanı,

---

[143] Tevfik Ercan, **a.g.m.,** s.155.

[144] General Fahri Belen, **a.g.e.**, s.67.

kolordunun bugünkü durumunu ve hareketlerini uygun buldu ve 1 nci, 2 nci Ordular hakkında bilgi vererek kolorduyu aydınlatmıştı. Süvari tümenleri, kolordu emri gereğince, 30 Ağustos sabahı şiddetli yağmur altında hareket etmişlerdi. Ordu emri, 30 Ağustos saat 11.00'de kolorduya gelmişti. Bu emirde 5 nci Süvari Kolordusunun bütün kuvvetiyle ordunun sağ yanından batıya ilerleyerek Altıntaş - Dumlupınar ve Kütahya - Gediz yolları arasından Murat dağlarını aşıp Uşak doğrultusunda çekilen düşmanı şiddetle takip ve önlemek görevi verilmişti. Kolordu, bugün yaptığı harekatı bu emre uygun bulduğundan bir değişiklik yapmadı.

Bunun üzerine kolordu komutanı Fahrettin Paşa birliklerine;" Uşak demiryolu boyunca gerisi kesilen düşmanın, Keçiler - Belova doğrultusunda çekilmekte olduğunu, Süvari kolordusunun güneye dönerek düşmanı Çukurviran batısına geçirmeden Kızıltaş deresinde yok etmek için 14 ncü Süvari Tümeni Şeyhler'den hemen hareketle, Eskioğuzlar tepelerini (Oysu ile Saraycık arasındaki Kızılyokuş) güneye karşı işgal ve bu doğrultudan çekilen düşmanı durdurmasını, 2 nci Süvari Tümeni de 14 ncü Süvari Tümeninin batısındaki Kaştakalan (Belova gediğinin iki kilometre kuzeyinde) civarında Belova gediğini hakim sırtı tutarak düşmanın daha batıya geçmesine engel olmasını ve batıya çekilmek isteyen düşmanı 14 ncü Süvari Tümeniyle beraber yok etmesini, 1 nci Süvari Tümeninin ise, bu muharebeye katılmak için Çal bölgesinde hazır bulunmasını."[145]emretti. Kolordu komutanının emrini alan tümen komutanları, bu esaslar içinde ileri harekatlarına devam ederek emredilen yerlere zamanında varmış, emredilen hususlar yerine getirilmişti.

Nihayetinde saatler 22:30'a geldiginde, Adatepe'nin Yunan'dan temizlendiği mujdelenmistir. **(KROKİ-10)** Akşam üzeri ve gece 4 ncü Kolordunun yaptığı taarruzlara 2 nci Ordu birlikleri katılmadılar. Saat 21.00'de Akpirim tepesinden 16 ncı Tümen Komutanının verdiği emirde; yarın sabah taarruza devam edileceği, birliklerin bulundukları durumda istirahat etmeleri, Yunanlıların bir çıkış teşebbüsüne karşı uyanık bulunmaları isteniyordu. 2 nci Ordu cephesinde saat

[145] Tevfik Ercan, **a.g.m.**, s.155.

24.00'e kadar karşılıklı ateş muharebesi yapılmakla yetinilmiş, 4 ncü Kolordu birlikleriyle karışıp bir yanlışlığa meydan verilmemek için taarruz edilmemişti.

Burada söz edilen sadece etkin ve başarılı muharebelerle Adatepe'nin ele geçirilmesi değil, Başkomutanın kesin sonuç yerinde uygun kuvvetlerini toplayarak, süvariyi de kullanmak suretiyle hızla taarruzu söz konusudur ki; parlak bir zekanın ürünü olan stratejik bir oyun oynanmıştır. Aksamın geç saatlerine kadar süren ve bizzat Başkomutan tarafından sevk ve idare edilmiş olan 30 Ağustos 1922 tarihli taarruz neticesinde, doğudan ve güneyden 2 nci ve 1 nci Ordularımızla, kuzeyden ve batıdan süvari birliklerimizle çember içine alınan Yunan asıl kuvvetlerinin (General Trikopis Grubu) büyük bir kısmi bütünüyle yok edildiler.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, bugün cereyan eden muharebeler sonundaki izlenimlerini iki yil sonra Zafertepe'deki konuşmasında şöyle dile getirmiştir; *"Muharebe meydanında dolaşırken, ordumuzun kazandığı zaferin büyüklüğü ve buna karşılık düşman ordusunun düçar edildiği felaketin dehşeti beni çok duygulandırdı. Karşı ki sırtların gerilerindeki bütün vadiler, bütün dereler, bırakılmış toplarla, otomobillerle, sayısız donatım ve gereçlerle, bu kalıntıların arasında yığınlar teşkil eden ölülerle, toplanıp karargahlarımıza sevk edilen sürü sürü esir kafileleriyle, hakikaten bir kıyamet gününü hatırlatıyordu. Bu kadar şiddetli ateş ve saldırı çemberinden bugün için kurtulabilenler, bir kaç bin kişilik Kılıç artığından ibaretti. Fakat onlar da büyük Türk çemberinin içinden çıkmaya muvaffak olamayarak, başlarında Başkomutanları olduğu halde, beyaz bayrak çekmeye mecbur olacaklardı"*[146]

Böyle kesin sonuçlu bir muharebenin kazanılmasında Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın muharebelere yakın olması, sevk ve idare etmesinin, Yunan başkomutanı Hacı Anesti'nin tam tersi, Mehmetçiklerin yanıbaşında olmasının büyük etkisi olduğu muhakkakdır. Nitekim Başyaver Salih Bozok anılarında şöyle anlatır; *"Biz Dumlupınar'a yeni döndüğümüzde fırka kumandanı Kazım Paşa*

[146] **A.g.m.**, s.275.

muharebede esir edilmiş dört Yunan generalini getirdi. Bu generaller bir gün evvel Başkumandan Paşanın esir edilmelerini telefona Kemalleddin Sami Paşa'ya emir buyurdukları kolordu kumandanları idi. Gazi Pasa generallerle görüşerek icap eden malumatı aldı. Generallerden birisi kendilerine sorulan suallerin hitamini müteakip, kiminle teşerrüf etmekte olduklarını sordu. "Mustafa Kemal Paşa'dır" dedik. Hayretle gözlerini açtı inanmak istemiyordu. Sualini tekrarladı. "Fakat bu Mustafa Kemal Paşa bizim bildiğimiz Mareşal Mustafa Kemal midir?"dedi. Görüştüğü zatın hakikaten Başkumandan Mustafa Kemal Paşa olduğunu öğrendiğinde; "dün burda mıydı?" diye sordu. "Başkumandanlık muharebesini bizzat kendisi idare etmiştir" cevabini verdik. Düşman general bir müddet sustu. Sonra nazarlarını hürmet ve takdirle Gazi Paşaya atfetti ve dudaklarından şu sözler döküldü. "Zafer galibiyet, şeref ve topraklar...Her şey sizin hakkınızdır. Bizim Hacı Anesti İzmir'den kıpırdanamadı."[147]

Gerçekten de beş gündür bitmek tükenmek bilmeyen enerjisiyle savaşma azmi ve kararlılığı içinde olan Türk Ordusu'nun mücadelesi artık gaye noktasına gelmek üzereydi. Çünkü Anadolu'da kendisinden çok şey beklenen Yunan Ordusu için artık sona geliniyordu.

Nitekim Başkomutan Meydan Muharebesinde ağır kayıplar veren Yunan ordusunun imha edilen tümenleri; 4 ncu Kolordu karşısında savunma yapan Afyon güneyindeki 4 ncu Tümen, 16 nci Tümen karşısında savunma yapan Afyon kuzeyindeki 5 nci Tümen, muharebelere bile sokulamayan Yunan ihtiyat kolordusunun 9 ncu Tümeni, 17 nci Tümen karşısında savunma yapan 12 nci Tümen, ve yine muharebelere girmeyen ihtiyat kolordusunun 13 ncu Tümenidir.

İmha muharebesi gece yarılarına kadar sürmüştü. Artık kuvvetli bir Yunan Ordusu'nun varlığından söz etmek güçtü. Karanlığın basmasıyla birlikte taarruzlarda bir azalma olmamış, kolordu karargahları emir ve komutalarını kaybetmişler, canlarını kurtarabilen Yunan birlikleri panik halinde çekilmeye

[147] 30 Ağustos Hatıraları, s.34.

devam etmişlerdi. Türk Ordusunun elde ettiği bu parlak başarı azımsanmayacak ölçüde kesin ve büyük bir başarıydı.

Yunanlıların bugünkü muharebelerdeki insan kaybı kesin olmamakla beraber 20000 civarıdır.[148]

Taarruzun başından sonuna kadar yürütülen muharebelerin tümünü bu adla bilmek yanlış olacaktır. Nitekim Türk Ordularınca 26 Ağustos 1922'de başlatılıp beş gün süren ve 30 Ağustos'ta kesin sonuçla zafere ulaştıran muharebeler zinciri, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın deyimiyle;"Afyon–Dumlupınar Büyük Meydan Muharebesi" [149] olarak adlandırılmakta olup, bu Büyük meydan muharebesinin son evresini oluşturan ve bizzat Başkomutan Mustafa Kemal Paşa tarafından sevk ve idare edilen 30 Ağustos 1922 günkü muharebe de harp tarihimizde "Başkumandan Muharebesi" olarak anlamlı yerini almış bulunmaktadır.

Başkomutanın şu sözleri kazanılan zaferi en güzel ve en veciz şekilde anlatmaktadır; *"30 Ağustos Savaşı Türk tarihinin en önemli bir dönüm noktasını teşkil eder. Milli tarihimiz çok Büyük ve çok parlak zaferlerle doludur. Fakat Türk Milleti'nin burada kazandığı zafer kadar yalnız bizim değil cihan tarihinde de yeni cereyanlar veren kesin sonuçlu bir zafer hatırlamıyorum. Hiç şüphe etmemelidir ki yeni Türk Devleti 'nin Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli bu zaferle atıldı."*[150]

Özetle taarruz tertibini tekrar hatırlarsak; Yunan Ordusu karşısında 18 piyade, beş süvari tümenimiz vardı; Bunun 12 piyade, üç süvari tümeni, 36 km.lik dar bir cephede Afyon güneyinde toplanmış, geri kalan 200 km.lik cephe, altı piyade, iki süvari tümenine bırakılmıştı. Üstelik,Ankara ve Doğu Anadolu bölgesi genel stratejik ve lojistik ikmal yolları da zayıf kuvvetlerle örtülmüştü. Ne olursa olsun karar verilmiş her türlü itirazlara rağmen Türk Ordusu, "Sıklet Merkezi" ile Anadolu ve Ankara ana ikmal yollarından ayrılmış, arkasını Göller Bölgesine vererek, güneyden kuzeye doğru "Ters Cephe" ile taarruz etmişti. Genel strateji

---

148 Şükrü Erkal, **a.g.m.**, s.157.

149 **A.g.m.**, s.158.

150 Gazi Mustafa Kemal Atatürk, **a.g.e.**, 1996, s.328.

böyle bir manevranın, mutlaka ordunun kalan unsurlarıyla cepheden desteklenmesi gerektiğinden bahseder. Askeri talimnameler destekleyici yapılan bu tür taarruza daha önce de sözü geçtiği gibi "Tespit Taarruzu" derler.Yakup Şevki Paşa komutasında ki 2 nci Ordunun şiddetle yaptığı ve çok başarılı olan taarruzu bu taarruzdur.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, beş yıl sonra 1927'de Mecliste büyük nutkunu okurken, o günlerden şu duygulu sözlerle bahsedecektir; *"Her safhasıyla düşünülmüş, ihzar, idare ve zaferle intacedilmiş bu harekat, Türk Ordusunun, Türk zabitan ve kumanda heyetinin yüksek kudret ve kahramanlığını tarihte bir kez daha tespit eden muazzam bir eserdir. Bu eser, Türk Milleti'nin hürriyet ve istiklal fikrinin la-yemut abidesidir. Bu eseri vücuda getiren bir milletin evladı, bir ordunun Başkumandanı olduğumdan, ilelebet mesut ve bahtiyarım"*[151]

D. TAKİP HAREKATI

31 Ağustos 1922 tarihine gelindiğinde Türk'ün makus talihi artık dönmeye başladı. Millet umutlu ve sevinçli, birlikler son derece moralli bir şekilde komutanlarının verecekleri yeni emirleri bekliyorlardı. Bu cihette Batı Cephesi Komutanlığı yayımladığı yeni emirle 1 ve 2 nci orduların Nurettin Paşa emir komutasında düşmanı Elvanlar-Alaşehir istikametinde şiddetle takip etmesini istedi. Bu arada 2 nci Ordu'nun bir kısım unsurları (3'ncü Kolordu Karargahı ile Mürettep süvari Tümeni ve 1'nci Piyade Tümeni) Yakup Şevki Paşa emir komutasında derhal Kütahya istikametinde yürütmesini istemişti.

Fakat Yunan daha önce de belirtildiği gibi kaçarken eşkıyalığa devam ediyor, savunmasız silahsız insanları öldürüyor, genç kızlara tecavüz ediyor,

[151] Mustafa Kemal Atatürk, **a.g.e.**,s. 407.

kadın çocuk dinlemiyorlar, harp hukukuna aykırı davranarak, Uşak, Eskişehir, Aydın, Turgutlu, Ahmetli, Salihli ve Manisa gibi yerleri yakıyorlardı.[152]

Takip emri alan birliklerin tertipleri ve takip harekatındaki görevleri şöyleydi;

1 nci Kolordu 30 Ağustos günü Kaplangı Dağı-Hallaclar-Murat Dağı hattında tertiplenmiş olan üç tümen kadar olan Franko grubuna taarruza başladı. Fakat General Franko da, çekilmekte olan General Trikopis kuvvetleriyle birleşinceye kadar bulunduğu mevzilerde tutunması için İzmir'deki Ordu Komutanlığı'ndan emir almıştı. Hacıanesti 30 Ağustos akşamı, General Trikopis kuvvetlerinin Dumlupınar bölgesinde başarılı savaşlar vererek batıya çekilmekte olduğunu zannediyordu. Nitekim Trikopis daha sonraları Başkomutanlık Meydan muharebesini anlattığı anılarını Fahri Belen Paşa kitabında şöyle aktarmıştır.; *"...Erzak bitmiş bulunuyor, bilhassa cephane noksanı hissediliyordu...Bir taraftan bana verilen İzmir'e kadar araziyi adım adım müdafa etmek vazifesinin yapılması diğer taraftan bizden ayrılan Franko grubunun Dumlupınar sırtlarında olduğunu düşünerek sağ kanadımla mümkün ise bu tümenlerle irtibat tesisi, hakikatta bu tümenler Dumlupınar'da bulunuyorlarsa onlarla iş birliği yapmak maksadı ile Çal Köyünün güney ve doğusundaki sırtları tutmağa karar verdim...Muharebe pek şiddetli başladı..."*[153] Bundan sonrası bilindiği üzere, Trikopis Banaz istikametinde çekilme emri verdi ve saatler akşam altıya doğru olduğunda Yunan birlikleri artık panik halinde kaçmaya başlamıştı. İşte bu nedenle de bu çekilme tamamlanıncaya kadar General Franko'nun kesinlikle bulunduğu mevzide savunmasını istiyordu. Franko'nun bulunduğu savunma hattında Kaplangı Dağı, kilit araziydi. Fakat 1'nci Kolordu yaptığı başarılı taarruzlarla Kaplangi dağını düşürdü. Yunan'lılar gece karşı taarruzla burayı geri aldılar.[154] 31 Ağustos'ta yapılan yeni taarruzlarla Franko grubu bu hattan geri atılmış, Uşak istikametinde takip edilmeye başlanmıştır.

---

[152] Necati Fahri Taş, **a.g.e.**, s.160.

[153] General Fahri Belen, **a.g.e.**, s.68.

[154] Necati Fahri Taş, **a.g.e.**, s.263-264.

Cephe ihtiyatı olan 2'nci Kolordu iki tümeni ile bu günde kullanılmayarak geceyi (30-31 Ağustos gecesi) Dumlupınar ve Büyük Oturak bölgelerinde geçirdi.

3'üncü Kolordunun 1'inci Tümeni Altıntaş bölgesine getirilmiş geceyi burada geçirerek 31 Ağustos sabahı takip için kuzeye kaydırılmıştır. Bu tümen de bu güne kadar muhabereye katılmamıştı.

Mürettep Süvari Tümeni Kütahya doğusundaki Porsuk köprüsünde bir Yunan alayını imha ve esir ettikten sonra Alayunt ve Kütahya'yı işgalden kurtararak kuzey istikametinde ileri harekatına devam etmiştir.

31 Ağustos günü Eskişehir bölgesindeki 3'üncü Yunan kolordusu Bursa istikametinde çekilmeye başlamıştır.

Esas itibariyle 31 Ağustos'ta birliklerimiz "Hedefte Tertiplenme" harekatını icra etmişler, dinlenmişler ve takip için gerekli hazırlıklarını tamamlamışlardır.

Başkomutan 31 Ağustos 1922'de yaptığı genel durum değerlendirmesinden sonra hareket tarzı olarak, Bursa istikametinde çekilen birlikleri mahvetmekle beraber, ordunun büyük kısmı ile fasılasız İzmir'e yürümeyi[155] kararlaştırmıştı.

Bu kararını tarihi bir emir olarak da şöyle vermişti: *"Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!"*[156]

Batı cephesi komutanı İsmet Paşa 1 Eylül 1922 günkü harekat için 31 Ağustos 1922 saat 23:00'de Başkomutanın tarihi direktifi paralelinde ordulara şu emri yayınladı; 1'nci Ordu, 5'nci Suvari Kolordusu Murat dağlarının kuzeyinden Alaşehir doğrultusunda, kalan üç kolordusu ile de (1,2,4'ncü Kolordular) Murat Dağları'nın güneyinden Uşak doğrultusunda düşmanı hızla takip edecek, İkinci Ordu ise 6'ncı Kolordusu ile 5'nci Suvari Kolordusunu izleyecek, 3'ncü Kolordusu ile de Kütahya-İnönü doğrultusunda Yunan Eskişehir grubunun gerisini

---

155 **A.g.e.**, s.276.

156 **A.g.e.**, s.277.

kesecekti. Nihayetinde İsmet Paşa'nın da hatıralarında belirttiği gibi; *"Kıtaatı Uşak'a doğru sevkediyoruz. Takibe başladık, yürüyoruz..."*[157] diyordu

Artık guzel haberlerin beklenme zamanıydı. Mehmetcik önüne kattığı Yunan'ı denize (İzmir'e) doğru sürüklemeye başlamıştı. Nitekim ilk raporlar gelmeye başladı. Nureddin Paşa 1 Eylül 1922'de Batı Cephesi Karargahına gönderdigi raporda birliklerin İzmir istikametinde düşmanı takibe devam ettiğini, 1 nci Kolordu'nun düşmanı bozguna uğratarak ilerlemekte olduğunu, Müretteb Suvari Alayının Uşak'a girdiğini, düşmanın hızla takibine devam edildigini bildiriyordu.[158] Fakat ne yazık ki Yunan geçtiği yerleri yakmaya vatandaşlarımıza işkence ve tecavüz etmeye devam ediyordu. İşte canları sıkan, moralleri bozan tek durum bu tür haberlerdi.

Gerçekten de Franko Kuvvetleriyle temasa geçen 1 nci Kolordu birlikleri Kapaklar Mevki'nde tahkimli mevzideki düşmanı, mevzilerinden söküp atmış ve bu grup Elvanlar-Tokmak hattına çekilmek zorunda bırakılmıştı. Takip ara vermeksizin tüm şiddetiyle devam etmeliydi. "Basarıdan Faydalanma" bunu gerektiriyordu. Tüm uğraşlara alınan tedbirlere rağmen Yunan'ın Uşak'ı da yakmasına mani olunamadı. Burada 1785 ev, 836 dükkan ve 12 cami ile mescit yakılmıştı. İsmet Pasa hatıralarında şöyle anlatır. *"Şimdi Uşak'tayız İzmir'e doğru harekete devam edeceğiz. Her taraf yanıyor. Topları ile tüfekleri ile düşman kıtaları geliyor. Uğradıkları yerleri bir şey bırakmaksızın yakıyorlar. Halk canını dağlara atarak, köylerin şehirlerin dışına kaçarak kurtarabiliyor. Her tarafı yangın kaplamış....Geç vakit bir esir kafilesenin Banaz'a getirildiğini gördüm. Kafile içinde bir de tümen kumandanı varmış bana getirdiler...Etraftaki yangını gösterdim. Niçin yakıyorsunuz, muharebede böyle bir şey var mı? dedim. Şimdi siz bir tümen kumandanısınız. Bu kıtaat sizindir. Sizi divan-ı harbe veririm kurşuna dizerim. Harp kanunları her türlü kanunlar bunu emreder. Halka boyle muamele yapılır mı?...Çok ozur diledi. Söz dinletemiyoruz, orduda zaptırapt kalmadı, herkes bildiğini yapıyor, hiç bir suçumuz yoktur dedi. Velhasil uzun*

---

[157] İsmet İnönü, **a.g.e.**, s.292.

[158] Necati Fahri Taş, **a.g.e.**, s.160.

boylu özür diledi..."[159] Burada Ismet Paşa'nın anlattıkları aslında Yunan Ordusundaki keşmekeşliğin bir başka göstergesi olması bakımından da önemlidir.

Türk Süvari Kolordusu ise, her ne kadar çekilen düşmanı bugün de önleyip kuşatamadıysa da, onları batıya gitmekten alıkoymuş, güneye intikale zorlamış ve geciktirmişti. 1 Eylül 1922 akşam saatlerine gelindiğinde Türk Süvarileri yüzünden batıya çekilme imkan ve ümidini kaybeden General Trikopis ve kuvvetleri, Murat Dağları güneyi doğrultusunda yeni bir çekilme yolu bulma telaşı içindeydiler.

Bu arada 2 nci Ordu'ya bağlı 6 ncı Kolordu tümenleri de Süvari Kolordusunun ardından batıya doğru yanaşmaktaydı.

Bugün Yunan Eskişehir grubunun da çekilişi hızlanmıştı. Çünkü güneyden yaklaşan ikinci orduya bağlı 3 ncu Kolordu büyük bir hızla üstüne geliyordu.

Bugünün sonuna gelindiğinde düşman tarafındaki manzara telaşlı, ölüm korkusu içinde, panik halinde hem İzmir istikametinde, hem de Eskişehir-Bursa istikametinde kaçıştan ibaretti.

2 Eylül günü yine kaçmaca ve kovalamacayla başladı. Ama Yunan kuvvetlerinin kaçarken yaptıkları artık vahşet halini almaya başlamış, bu durum Mehmetçiklerde büyük bir öfke seline neden olmuştu. Düşman genç, yaşlı çocuk, kadın demeden katlediyor genç kadınları yanlarına alarak kaçıyor, kaçma yolunda bunları da öldürüyordu.

1 nci Ordu Komutanı Nureddin Paşa 2 Eylül 1922 tarihinde Batı Cephesi Komutanlığına gönderdiği raporda "14'ncü Tümen kıtaatı düşmanın döküntüsüyle cereyan eden muharebelerde pek çok zayiat verdirdi. Düşmanın Sorgun-Tokmak istikametinde çekildiğini, 4'ncü Kolordu bölgesinde ise düşmanın Karaca Köyünü yakarak, güneye doğru kaçmakta olduğunu Karacahisar'a gelen bir subayın bilgisine göre, iki general ve 4 bin erin teslim olacağını bildirdikten kısa bir süre

[159] İsmet İnönü, **a.g.e.**, s.293.

sonra, esirler teslim alınmaya başlandığını, düşmanın Uşak'tan çekilirken, yanlarında yüzlerce halkı da götürdükleri öğrenildiğini"bildiyordu.[160]

Nureddin Paşa'nın raporunda belirttiği esirler arasında Türk birliklerine teslim olan General Trikopis, General Diyenis, Albay Yuvanis, ve Albay Kalinas da bulunmaktaydı.[161] Aslında bir bakıma onlar için azap dolu günler sona ermişti.

Böylece imhadan kurtulabilen kuvvetlerden kalan kısımlarının da teslim olmasıyla 30 Ağustos Meydan Muharebesinin sonuçları alınmış oluyordu. Kaba bir hesapla meydan muharebesinde imhadan kurtulabilen 10 bin kişilik Trikopis kuvvetinden 8 bini esir veya imha edilmiş, 2 bin civarı da kaçmayı başarmıştır denilebilirdi.[162]

3 Eylül 1922, taarruzun dokuzuncu günüydü. 1 nci Ordu Komutanı Nureddin Paşa ileriye sürdüğü 2 nci kolordusu güneyde, zaten cephede olan 1 nci Kolordusu kuzeyde olmak üzere, iki kolordusu ile demiryolu boyunca, 5 nci Süvari Kolordusu ile daha kuzeyden kuşatıcı olarak Franko grubunu kovalamaktaydı. Şimdi sıra Franko'ya gelmişti.

2 nci Kolordu birlikleri nihayetinde günlerden sonra ilk kez Yunan'la savaşmak imkanına kavuşmuştu. Öğleden sonra Tokmak mevkiinde düşmanla karşılaşan kolordu erlerinin karşısında ne yazık ki bu kez sadece Yunan değil aynı zamanda asi eşkıya Çerkez Ethem ve 300 kişilik birliği de bulunuyordu.[163]

Franko Kuvvetleriyle devam eden kovalamaca esnasında komutanların Başkomutanın teklif ve TBMM'nin kabul etmesiyle birlikte hepsi bir üst rütbeye terfi ettirildiler. Buna göre: Fevzi Paşa Mareşalliğe, İsmet Paşa, Nureddin Paşa, Yakup Şevki Paşa korgeneralliğe, 5 nci Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa tümgeneralliğe terfi etmiş bulunuyorlardı.

4 Eylül günü de aynı hava içinde geçmeye başladı. 1 nci Ordu birlikleri 4 Eylül akşamına kadar Kula-Alaşehir doğusuna kadar 30-35 kilometrelik bir

---

[160] Necati Fahri Taş, **a.g.e.**, s.160-161.

[161] Türk İstiklal Harbi, s.54.

[162] İbrahim Artuç, **a.g.e.**, s.217.

[163] Türk İstiklal Harbi, s.59.

yürüyüşü müteakip varmışlar ve buraları da kısa zamanda düşman işgalinden kurtarmışlardı. Burada esas amaç taarruz hızının hiç kesilmeden devam ettirilmesi suretiyle başarıdan faydalanmaya devam etmek, düşmanı daha geride toparlanmasına fırsat vermemek ve İzmir'i en müsait durumdayken kurtarmaktı. Türk Orduları durmadan ilerlemek için her türlü gayreti göstermişlerdir.

Nihayetinde 5 Eylül 1922'de hızlı takip neticesini vermeye başladı ve Alaşehir yakılmadan kurtarıldı. Bilindiği üzere Yunan geçtiği her yeri yakarak terk ediyordu.

6 Eylül tarihinde Aydın'a çekilen Yunan birlikleri. Türk Birlikleriyle kısa süreli müsademeye girerek Menderes'e doğru kaçmaya başladılar.[164] Takip olanca hızıyla ve gerektiği gibi devam ediyordu.

Nureddin Paşa 7 Eylül 1922'de Cephe Komutanlığına gönderdiği raporda; Düşmanın Turgutlu'yu bırakarak çekildiğini ve Manisa'nın da keza yanmakta olduğunu belirttikten sonra takip kuvvetlerini kaçan düşmanın önünü kesmek maksadıyla Çaypınar dan Turgutlu istikametine çevirdiğini bildirmiştir.[165] Bu raporda en anlaşılmaz olanı Yunan'ın yaptığı zulmün çoktan insanlık sınırları dışına çıktığının anlaşıldığıdır. Öyle ki; raporda düşmanın örnek olarak Ahmetli'de sekiz genç kızın ırzına tecavüz ettiklerini, bir çok kişiye kloroform koklattıktan sonra midelerine benzin akıtmak suretiyle yakarak insanlık tarihinde örneği pek az bir zulmü sergilediği bildirilmekteydi.

Ama sonunda çok azı kurtulabildi. İkdam Gazetesi'nden Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 22 Eylül 1922'de Mustafa Kemal ile yaptığı bir söyleşide söylediği gibi perişan oldular: *"Yunan Ordusu'nu, senelerce kendi topraklarını bile müdaafadan aciz bırakacak bir surette müzmahil (dağıtıp) ve perişan ettiniz..."*[166]. Mustafa Kemal de, İleri Gazetesi'nden Gazeteci Celal Nuri'ye 24 Eylül 1922 günü verdiği beyanatta bu konudaki bir başka soruya şöyle cevap

---

[164] Necati Fahri Taş, **a.g.e.**,s.162.

[165] **A.g.e.**,s.163.

[166] Mustafa Baydar, **Atatürk'le Konuşmalar**, Cumhuriyet Gazetesi Kitapları, Ankara, 1991, s.71.

vermiştir: *"Artık Yunan Ordusu namına hiçbir şey mevcut değildir. Hatta Yunan Devleti bile yoktur*[167].

Yedek Teğmen Ali Galip Gençoğlu, hatıralarında, "Bu manzara insanlık için utançtır. Fakat ne yapalım ki bizi buna icbar ettiler ve ciğerlerimize el saldılar. Namuslarımıza kastettiler, köyler ve şehirlerimizi yaktılar. Bu sebeplerle bu cezayı hakkettiler. Büyük Tanrı'nın takdiri böyle imiş; "zulm ile âbad olanın âhiri berbat olur" demiştir[168].

Tarihler 8 Eylül 1922'yi gösterdiğinde birlikler Manisa civarındaydı. Fakat ne yazık ki Turgutlu ve Manisa yakılmaktan kurtarılamamıştı. 14 ncü Süvari Tümeni Menemen'e yaklaştı.[169] Cephe Komutanlığı 1 nci Ordudan İzmir'in teslim alınmasını emreden bir rapor gönderdi. Ordu Komutanı Nureddin Paşa, bunun gerçekleşmesi maksadıyla birlikleri gece dahil yürütmek suretiyle 9 Eylül 1922 sabah saat 09:00 da Bornova'yı alarak cevap veriyor ve cephe komutanlığına çektiği mesajla bunun müjdeliyordu. Artık Türk birlikleri her yerden gelerek şehre hakimiyeti kanıtlıyordu. Düşmanın bozguna uğratıldığı ağır kayıplar verdirildiği açıkça anlaşılır olmuştu. Şehirdeki bayram havası çok kısa zamanda her yere sırayet ediyordu. Düşman yenilmişti!

Kazanılan zaferin bir de teknik olçüsü vardır. Harp tarihleri gösterir ki, yenen ordular çok az, yenilen ordular çok fazla kayıplar verirler. Bununla ilgili Atatürk 13 Eylül 1922 tarihli "Millete Beyannamesinde" bu sayıları verir ve der ki; *"Düşman esirlerden başka insan zaiyati 100 bin'den ne kadar fazla olduğunu tayin etmek müşküldür. Fakat selahiyet-i resmiye ile milletimize tebsir ederim ki bizim insan zayiatımız dörtte üçü hafif yaralı olmak üzere 10 bin nüfusa baliğ olmaktadır..."*

Sonraları tarih göstermiştir ki Yunan kayıpları oldukca fazladır. Yunan kayıpları Yunan ordusunun 200 bin mevcutlu olduğu düşünülürse bunun 120 bin-130 bin kişisinin ölü, yaralı ve esir olduğu tahmin edilmektedir. Bizim kayıplarımızı sıralarsak; şehit sayımız 2318, yaralı 9360, esir 101, kayıp 1697,

---

[167] **A.g.e.**, s.74.

[168] Ali Galip Gençoğlu, **a.g.e.** , s.63.

[169] General Fahri Belen, **a.g.e.**, s.93.

toplam 13476 kişiyle Batı Cephesi mevcudunun %1.2'sidir. Büyük Taarruzda Türk ordusunun kayıp oranı %6.3 Yunan ordusunun kayıp oranı on kat fazlasıyla %65'tir.[170] Karşılıklı kayıplar karşılaştırıldığında Türk ordusunun yenilmezliği efsanesi yeniden canlanmıştır. Bu da geleceği güvence altına almıştır. Sakarya'da çok düzenli bir geri çekilme ve onun sonunda çok kanlı bir savunma yapan o asker; büyük taarruzda altı ayda sökülemez denen düşman mevzilerini altı günde çöktürmüş ve Afyon, İzmir arası 400 kilometrelik takip harekatını da on günde gerçekleştirmek suretiyle Batı Avrupa askeri yazarlarının da övgülerini çekmiştir.

26 Ağustos 1922'de başlayıp, 30 Ağustos 1922'de Başkomutan Meydan Muharebesi'yle hedefine varan Büyük Taarruz, Türk yurdunun büyük bir bölümünü işgal altına alarak, Yurdumuzun en verimli topraklarını ele geçirme amacı güden ve Antlaşma devletlerinin maddi ve manevi her türlü desteğe sahip olan istilacı bir ordunun yok edilmesiyle sonuçlanan askeri bir harekattır. Bu harekatta sadece ordular değil Türk ve Yunan ulusları çarpışmıştır.

Başkomutan bu muharebeyi şöyle tanımlar: *"Harp, muharebe, nihayet meydan muharebesi yalnız karşı karşıya gelen iki ordunun çarpışması değildir. Ulusların çarpışmasıdır. Meydan muharebesi ulusların tüm varlıklarıyla bilim ve teknik alanındaki düzeyleriyle, ahlaklarıyla, kültürleriyle, özetle bütün maddi ve manevi güç ve erdemleriyle ve her türlü vasıtalarıyla çarpıştığı bir sınav alanıdır."*[171]

---

[170] Sina Akşin, **a.g.m.**, s.102.

[171] Atatürk' ün Söylev ve Demeçleri, **a.g.e.,** s. 179.

IV. BÜYÜK TAARRUZ'UN TAKTİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. YIĞINAK SAFHASI

Büyük Taarruz içerisinde askeri anlamda taktik bakımdan çok değerli dersler çıkarılabilmektedir. Bu maksatla bu incelemeyi taarruzun başlamadan önceki yığınaklanma safhasıyla başlatarak, takip ve neticesinde düşmanın imhasıyla sona eren safhalar bütünü olarak görmek ve ona göre değerlendirme yapmak daha uygun olacaktır

Büyük Taarruz taktik bakımdan değerlendirilirken, öncelikle göz önünde bulundurulması gereken YIĞINAK safhasıdır. Bu safha son derece ustalıkla ve titizlikle planlanarak bizzat Cephe Komutanı İsmet Paşa tarafından sevk ve idare edilmiştir.

Gerek operatif ve gerekse stratejik seviyede yığınak; bir harekat için tahsis edilen büyük birliklerin (Ordu,Kolordu) lüzumlu muharebe destek ve muharebe hizmet destek unsurları ile birlikte tasarlanan harekat bölgelerine intikali ve burada sefer planlarına uygun bir şekilde tertiplenmeleridir.[172]

Yığınak, kuvvetlerin grup grup istenilen bölgeye intikali ve bu bölgelerde tertiplenmesiyle birlikte, başarı ihtimalini en üst düzeye çıkarılmasını sağlayacak

[172] Kara Kuvvetleri Talimnamesi, **KKT 100-5 Harekat Sevk Ve Muharebe**, KK.Yay., Ankara, 1998, s.2-7.

bölge ihtiyaçlarına uygun özel silah, araç, gereç ve malzemelerinde tasarlanan bölgeye intikalini ihtiva etmelidir. Bir seferin başlangıç safhalarında bu özel silah, araç, gereç ve malzemeler azami derecede fayda sağlamak ve baskın tesiri elde etmek için kati netice alacak şekilde kullanılırlar. Bu maksatla Cephe Komutanı İsmet Paşa , yığınak bölgesinde erkenden sağlam bir lojistik temel kurmaya gayret göstermiştir. Çünkü bilindiği üzere ikmalin devamı olmadığından elde mevcut ikmal maddelerinin en iyi şekilde dağıtılması ve kesin sonuç sağlayacak birlikler tarafından kullanılmasını sağlamak gerekmekteydi ve ismet Paşa bunu anılarında *"benim altımda otomobillerim, arkamda fabrikalarım yok"*[173] sözleriyle dile getirmiştir.

Yığınakta sürat ve gizlilik ve bunu takiben planın cesaretle ve süratle icrası, düşmanın mağlup edilmesinde kati bir amil olmuştur. Etkili bir taktik örtü ve aldatma harekatı uygulamak suretiyle Yunan istihbaratı aldatılmıştır.

Yığınaklanmanın gizlilik içinde yapılmasına alınan şu tedbirler etkili oldu:

- Birlik intikalleri tamamen gece yapıldı. Gündüz Yunan uçaklarının keşfine mani olacak şekilde, örtülü yerlerde dinlenildi. Hiçbir yerde yürüyüş izi bırakılmadı.

- Düşmanı aldatmak amacıyla, 2'nci Ordu'nun bazı birlikleri gündüz, güneyden kuzeye intikal ettirildi. Temas hattında savunma faaliyetlerine devam edildi.

- 1'nci Ordu bölgesinde topçunun yayılması ve mevzileşmesi için ihtiyaç duyulan yollar ve faaliyetler, 2'nci Ordu bölgesinde de aynen yapıldı.

---

[173] İsmet İnönü, **a.g.e.**, s.290.

- Ankara Hükümeti'nin taarruz konusunda kararsızlık içinde bulunduğuna dair söylentiler çıkarıldı. Basında da bu konu işlendi. Böylece Türk ordusunun daha bir süre, Herhangi bir harekette bulunamayacağı kanaati uyandırıldı." [174]

- Anadolu'da isyan, ihtilal, karışıklık varmış haberleri yayıldı.

- Anadolu'nun dış dünya ile muhabere ve ulaştırma irtibatı kesildi.

- Taarruza katılacak kuvvetler ancak 25/26 Ağustos gecesi cepheye, taarruz mevzilerine yanaştırıldı.

Bu ve buna benzer şekilde alınan bu tedbirlerle; stratejinin unsurları olan baskın ve hareketin başarısını sağlamak suretiyle doğa şartlarını yenmeyi; taktikle de düşmanın idaresini yok etmek suretiyle zaferin kazanılacağı planlanmıştı. Bir stratejinin mükemmelliği ağır bir çarpışmaya girmeden kesin sonuç sağlayabilmesi, muharebeyi en elverişli şartlar altında icra ettirmesi ve taktik faaliyetleri en küçük orana indirmesiyle ölçülür. Bu ölçülerin hemen hepsi Büyük Taarruzda oluşmuştur.[175]

Büyük taarruz her şeyi ile strateji üzerine ve onun unsurları olan **Baskın** ve **Manevra**ya dayandırılmıştır. Gerçekte Büyük Taarruz bize yanıltma ustalığını öğrenmiş olan kimselerin zafere ulaşacağını, Bu ustalığın ise manevra sanatında olduğunu göstermesi bakımından değer taşımaktadır.

Birlikleri yığınak bölgesinde karşılaşılması muhtemel her türlü duruma en iyi müdahale edilecek şekilde genel bir yığınak planı hazırlanmış ve uygulanmıştır. Bu konuda Cephe Komutanı İsmet Paşa'nın bizzat uygulamaları ve sevk idaredeki titizliğini vurgulamak önemlidir. Paşa anılarında şöyle anlatır:

"...Gerçekten büyük bir dikkat göstererek, kıtaları yığınak noktasına kaydırıyorum. Hiç bir kıtanın boşalttığı yerde, buranın boşaldığına dair bir işaret

---

[174] Hasan Tolunay ve Ali Sancar, **Türk İstiklal Harbi Tedrisat Notları**, İstanbul, Harp akademileri Yayını, 1963, s.282.

[175] **Atatürk'un Jeopolitik Ve Stratejik Görüşleri,** s.22.

olmasın istiyorum. Kıta kumandanlarına kesin talimat veriyorum... Bu ameliye esnasında bir defa, bir Süvari kıtasının talimat hilafına gündüz yürüyüş yaptığını gördüğümü hatırlarım...Sonra 5'nci Kolordu yani Süvari Kolordusu kumandanına şikayetlerimi en acı feryat şeklinde yaptım." [176]

Bu şekilde hazırlanan plan, düşmanın mümkün olan bir taarruzunu karşılamak veya müsait bir fırsat çıktığı takdirde, taarruza geçmek üzere tedbirleri de içermiştir. Böyle bir plan gerek yığınağın yapılması esnasında ve gerekse yığınağın tamamlanmasından sonra meydana gelecek durumlara karşı alınacak tedbirleri de ihtiva etmiştir ve başarısı şüphe götürmez bir uygulama ile devam ettirilmiştir.

Bu harekatta Türk ordusu, hakim bir arazide, normal koşullarda yerleşmiş, tertiplenmiş ve tahkimatını yapmış olan Yunan ordusunu tam bir baskın taarruzuyla söküp atmış; onu ihtiyaçlarını kullanmaya fırsat vermeden dağıtmış ve yenilgiye uğratmıştır. Bu arada düşmanın daha gerilerdeki mevzilerde tutunarak direnmesini de önlemiştir.

B. TAARRUZUN UYGULAMA SAFHASI

Büyük Taarruz'un taarruz planında, asıl taarruz grubu düşman gerisine düşerek, burada, serbestçe manevra yapmasını sağlayacak şekilde tertiplenmişti. 26 Ağustos sabahı saat 05.30'da topçu ateşiyle başlayan taarruzda, 1 nci Ordu'nun tümenleri başlangıçtaki dağlık sert kesimi kontrol altına aldıktan sonra, kuzeydeki düzlüğe inerek, düşman doğu grubunun gerisine düşmüşler ve kuzeye doğru serbest manevra olanağı kazanmışlardır. 1 nci Ordu'nun piyade tümenlerinden önce, 5 nci Süvari Kolordusu, Ahır Dağları'nı

[176] İsmet İnönü, **a.g.e.**, s.284.

aşarak, düşman gerisinde serbest manevra olanağını kullanmış ve özellikle bu ordunun, 1 nci Kolordu birliklerinin ilk ve önemli görevi olan cephenin yarılmasını kolaylaştırmıştır.

Başlayan taarruzumuzun ilk günlerinde kazandığımız en önemli taktik başarı şudur; Düşman ilk gün bir süre taarruzlarımızın sıklet merkezinin istikametini yanlış değerlendirmiş[177] ve ihtiyatını kendi cephelerinde muharebeye sokmuş özellikle ihtiyat kolordusunu esas cepheden çektiği kuvvetlerle biraz daha takviye ederek çok anlamsız yerlerde mevzi savunması esaslarıyla[178] bölgeleri tahkim ettirmiş, zaman zaman bu gücünü yama olarak kullanmış ve "inisiyatifi"[179] tamamen Türk Ordusuna ve dolayısıyla Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya kaptırmıştır. İşte can alıcı olan ve Yunan için sonun başlangıcı olan olay budur.

Türk Başkomutanlık karargahı, Başkomutanlarının verdiği isabetli kararın meyvelerini toplamaya başlamıştı. Beklenildiği gibi ilk gün cephe yarılamamıştı fakat, Yunan Ordusunun yok edilmesi esasına dayandırılmış planın aynı esaslarla devamına ve temasın kaybedilmemesine karar verilmiş olması yapılan planın, sürdürülen harekatın insicamı açısından oldukça önemliydi.

Başkomutan, büyük nutkunda taarruzun birinci ve ikinci gününü şöyle özetlemişir: *"Baylar, 26 ve 27 Ağustos günlerinde, yani iki gün içinde, Afyonkarahisar'ın güneyinde 50 ve doğusunda 20-30 kilometre uzunluğunda bulunan berkitilmiş (tahkimlenmiş) düşman cephelerini düşürdük."*[180]

---

177 **A.g.e.**, s.114.

178 "Tahkimat; engel ve ateşe dayanarak taarruz edeni asıl muharebe hattı önünde durdurmayı amaçlayan kuvvetlerin uyguladığı savunma şeklidir" Ayrıntılı bilgi için bk.**KKT 100-5,** s.9-8.

179 "Taarruzi harekatın ana özelliği savunan tarafın etrafından dolaşılması veya kuşatılması suretiyle inisiyatifi ele almaktır. Taarruzi muharebede, komutanın amacı karar vermeyi çabuklaştırmaktır. Baskın, sıklet merkezi, tempo ve cüret, Taarruzi harekatı tanımlarlar ve bunlar inisiyatifin ayrılmaz unsurlarıdır. İnisiyatif manevra ile birleştiğinde kesin sonuçlu Taarruzi harekatı mümkün kılar."Daha ayrıntılı bilgi için bkz. **KKT 100-5**, s.8-4,8-5.

180 Gazi Mustafa Kemal Atatürk, **a.g.e.**, s.328.

Başkomutanlık Meydan Muharebesi başlamadan önce Yunan kuvvetlerinin büyük bölümü 1'nci Ordumuz ile güney ve güneybatıdan, 2'nci Ordumuz ile kuzeyden ve batıdan, Süvari Kolordusu ile de kuzeyden ve kuzeybatıdan kuşatılarak çember içine alındı. Sadece Kızıltaş Deresinde batıya giden ve Murat Dağına dayanan dar bir yol açık bırakıldı. "Kuşatılan düşmana daima kaçabileceği bir açık yan bırakılmalıdır. Fakat bu yan ileride tabii bir engele dayanmalıdır"[181] harp sanatı kuralı burada tüm yönleriyle ortaya çıkmıştı. İşte 29 Ağustos gecesine gelindiğinde Türk Batı Cephesi'nin almış olduğu tertibat bu şekildedir.

Burada; Başkomutanın kesin sonuç yerinde uygun kuvvetlerini toplayarak, süvariyi de kullanmak suretiyle hızla taarruzu söz konusudur ki; parlak bir zekanın ürünü olan stratejik bir oyun oynanmıştır. Aksamın geç saatlerine kadar süren ve bizzat Başkomutan tarafından sevk ve idare edilmiş olan 30 Ağustos 1922 tarihli taarruz neticesinde, doğudan ve güneyden 2 nci ve 1 nci Ordularımızla, kuzeyden ve batıdan süvari birliklerimizle çember içine alınan Yunan asıl kuvvetlerinin (General Trikopis Grubu) büyük bir kısmi bütünüyle yok edildiler.

Hareket tarzının kuşatıcı karakteri, manevranın etkinliğini arttırmıştır. Büyük Taarruz'da, sol kanada doğru, birbirinin solunda muteaddit kuşatma kollarının kullanılmasını sağlayan durum, daima sağındaki birliğin harekatını kolaylaştırıcı bir etki yapmıştır. Zira, sağ kanadından kuşatıldığını gören düşmanın direnmesi gevşemiş bu manevra ile, dört gün süren muharebelerden sonra Çal Köyü' nün güneyindeki Kızıltaş Vadisi başlangıcında, düşmanın beş piyade tümeninin imhası sağlanmıştır.

---

[181] Sun Tzu harp sanatı kuralı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.İsmet Görgülü, **a.g.e.**, s.36.

General Trikopis çeşitli sebeplerle düşman gerisinde açık kalan 1.5 km'lik geçitten 6000 kişi ile kaçmayı başardı.[182] Fakat ne olursa olsun Başkomutan Meydan Muharebesi çok iyi hazırlanmıştı. Bazı sebeplerden dolayı bir takım gecikmeler oldu ve kuşatılan düşmanın tamamen imhası mümkün olmadıysa da kesin sonuçlu bir darbe indirilmiş oldu. Yunanlılar muharebe meydanlarında binlerce ölü ve binlerce esir bıraktılar. Kurtulanlar yalnız tüfeklerini götürebildiler. Zaten kaçanlar da İzmir yolunda esir edilmiştir. Nitekim Trikopis 5000 kişiyle Uşak'ta teslim olmuştur.

Yunan kuvvetlerinin Türk birlikleri karşısındaki yenilgisini General Trikopis anılarında şöyle anlatır; *"Muharebe pek şiddetli başladı. Uzun bir yürüyüş kolu halindeki ordu ve kolordu bağlı birliklerine düşman topçusu müthiş kayıp verdiriyordu. İhtiyat tamamen eridiğinden değişik birliklerden ve ağırlıklardan bir ihtiyat kurulmasını emrettim. Ve güneyden gelerek kuzey ve batı istikametinde bizi kuşatmak üzere düşman kollarının ilerlediğini görünce (23'ncu Türk Tümeni) elde piyade olmadığından, bulunduğum yerin yakınından, emir bekleyen dağ topçusunun mevziye girmesini ve düşmanı ateşle geriye atmasını emrettim. Saat 17:00'ye doğru Karamunis adında bir teğmen geldi ve Albay Plastras'i Dumlupınar'ın kuzey batısındaki sırtlarda bulunduğuna dair rapor getirdi. Fakat muharebenin cereyanı sırasında düşman bizi güneyden kuşatarak, Banaz doğrultusunda ilerliyor ve çekilme hattımızı kesecek gibi görünüyordu."*[183]

Taarruzdan önce yabancı askeri uzmanların geçilemez raporu verdiği mevziilerde Yunan ordusu perişan olmuş ve tutunamamıştı. Üstelik böylesine güçlü ve büyük bir hareket büyük bir gizlilik içinde hazırlanmış ve baskın tarzında uygulanmıştı. Türk Ordusu kuvvetlerini istediği yer ve zamanda top yekün olarak kullanmayı bilmiş ve düşmana kesin sonuç yerinde oldurucu darbeyi vurmayı bilmiştir. Harp prensiplerinden olan kuvvet tasarrufu prensibi burada çok iyi

[182] Türk İstiklal Harbi, **a.g.e.**, s.153.

[183] İbrahim Artuç, **a.g.e,** s.167.

uygulanmış ve sıklet merkezi prensibi ile de düşmanın beklemediği tarafına hızlı ve ağır bir darbe indirilmişti. Bu muharebelerin harp prensipleri bakımından değerlendirilmesi ileriki bölümde ayrıntılı olarak yapılacaktır.

Fahri Belen Paşa, hatıralarında *"Başkumandanlık Meydan Muharebesi'ni, yalnız Adatepe'de cereyan eden hareketlerden ibaret sayanlar için, alınan netice parlak değildir. Fakat biz Başkumandanlık Meydan Muharebesini yalnız Adatepelerdeki taktik hareketlerle değil, kuvvetleri kati netice yerinde toplayan, suvariyle de gerilere saldıran parlak bir stratejik hareket olarak kabul ediyoruz."*[184] diye belirtmiştir.

Daha önce de belirtildiği gibi parlak bir zekanın ürünü olan stratejik yönetim her haliyle kusursuz ve mükemmele yakın uygulanmıştır. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa harekatın başından sonuna kadar Mehmetciklerle ve onlara yakın olmuş taarruzun her aşamasına mudahil olmuş üstün komutanlık ve liderlik meziyetlerini hissettirmiştir. Nitekim Fevzi Paşa 30 Ağustos 1924'de Dumlupınar'da bir kutlama anında yaptıgı konuşmada, Baskomutan Mustafa Kemal Paşa'nın bugünkü muharebede yüklendigi büyük ve tarihi görevi anlatırken, bu harekat esnasında , Bati Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın, bütün komutanlıklara gönderdiği çok önemli ve önemli olduğu kadar da anlamlı bir beyanına da yer verir.[185] Bu bildirgesinde İsmet Paşa; "Afyonkarahisar ve Dumlupınar Meydan Muharebesi'nde düşmanın asıl kuvvetlerinin yok etme evresini oluşturan 30 Ağustos Muharebesi, bizzat Başkomutan Gazi Mustafa Kemal hazretlerinin gözetimi altında cereyan etmiş ve kesin sonuca ulaşılmıştır.

Bu muharebede, savaşın genel akışını kesinlikle kutsal davamiz lehine çevirmiş, Trikopis ve Diyenis gibi en büyük komutanları başta olduğu halde,

---

[184] General Fahri Belen, **a.g.e.**, s.74.

[185] Şükrü Erkal, **a.g.m.**, s.158.

düşman ordusunun altüst olmuş yıkıntıları, sürekli olarak her taraftan kıtalarımızın aguşuna düşmüştür.

Ordularımız için tarihi hatıra olmak ve Başkomutanımıza sevgi ve bağlılık ve sonsuza dek güvenimize yeni bir delil oluşturmak üzere, sözü edilen 30 Ağustos 1922 Muharebesi'ne "Başkomutanlık Meydan Muharebesi" adının verildiğine..." [186] işaret etmektedir.

Burada bahsedilmesi gereken askeri anlamda elde edilen başarının, azımsanmayacak derecede parlak bir başarı olduğudur. Nitekim askeri talimnamelerin bugün de, dün de bahsettiği nisbi muharebe gücü kıyaslamasında1/3 kuralının Türk Ordusu aleyhine olduğudur. Bu kurala göre taarruz eden daima asgari 3 katı güçlü olmak durumundadır. Aksi takdirde matematiksel anlamda başarının olasılığından söz edilemez. Fakat tarihler 26 Ağustos 1922'yi gösterdiğinde taarruza başlayan Türk ordusu Yunan kuvvetlerine nerdeyse denk miktarda idi. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa bu kıyaslamayı şöyle yapar; *"Yunan topta bizden fazla, makineli tüfekte bizden fazla, benim ağır toplarım var. Taarruza kadar kafi derecede ağır top topladım. Ve süvari kuvvetim çok. Esas itibariyle tertip bizim tertibimizdir; yani cephenin tertibidir. Taarruzdan önce Türk ve Yunan kuvvetleri aşağı yukarı denk bir hale gelmişti"*[187] Fakat her ne durumda olursa olsun harekat iyi planlanmalıydı ve mutlak başarı elde edilmeliydi. İsmet Paşanın da dediği gibi düşman mutlaka burada yenilmeliydi, durulmamalı takip edilip imha edilmeliydi. Çünkü bu şartlar çok zor sağlanmıştı, ve bu ordunun arkasında fabrikalar, komutanların altında otomobilleri yoktu.[188]

Askeri tarih, düşman ordularının yok edilmesinde "Manevranın çok büyük değeri olduğunu göstermiştir. Manevrayı sağlayacak olan "Taarruz Planı" çok

---

[186] Türk İstiklal Harbi, s.275,276,277.

[187] İsmet İnönü, **a.g.e.**, s.279,280,283.

[188] **A.g.e.**, s.285.

önemlidir. Nitekim plan öyle hazırlanmalıdır ki; manevra ile düşman ordusu, bir daha savaşamayacak kadar yok edilsin.

Manevra ile pek çok meydan muharebesi kazanılmıştır. Bunların pek çoğunda da "Kuşatma" yöntemi uygulanmıştır. Büyük Taarruzda da başarıyla uygulanan manevra "Kanat Kuşatması"dır.

Ayrıca planda göze çarpan hususlar şunlardır; Taarruz tertibi düşmanın beklemediği yandan, beklemediği istikametten planlanmıştı. Daha önce de belirtildiği gibi stratejik karar noktasında ya da kesin sonuç yerinde düşmana üç kat üstün kuvvet toplayarak harp prensiplerinden "Kuvvet Tasarrufu" prensibi başarıyla uygulanmıştır. Yunan Ordusu ile nerdeyse denk olan Türk Ordusunun kuşatma kanadında büyük bir gizlilik içinde sağladığı üstünlük gerçekten bir sanat eseridir. Taarruzun "Sıklet Merkezi" düşman ordusunun ve savunma mevziinin en hassas bir bölgesine tevcih edilmiştir. Öyle ki, Türk Ordusu düşman mevzii içinde 15 km. İlerlediğinde düşmanın ana ikmal ve stratejik çekilme yolu olan Afyon-Uşak demiryoluna varabilmiştir. Planın son derece cüretkar olduğu daha önce belirtilmişti. Planlama sırasında da pek çok üst rütbeli subay bu plana itiraz etmişti. Nitekim İsmet Paşa anılarında bu durumu şöyle anlatır; *"Taarruz planına Yakup Şevki Paşa (2'nci Ordu Komutanı) şiddetle itirazda bulundu. Planı çok tehlikeli buluyor, muvaffak olamazsak akıbeti çok fena olur, diyordu. Evet bu tertibin riski büyük. Fakat cepheden taarruz edersek hiç bir riski yok ama netice alamayız, bu tertip harbi bitirmez"*[189]

Sakarya Meydan Muharebesi'nde Yunan Ordusu ortalama günde 1 km. İlerlediği halde, Büyük Taarruzda Türk Ordusu bir günde 16 km. İlerlemiştir. Bu yapılan taarruzun şiddet ve hızı için iyi bir kanıttır. Hatırlanacağı gibi 28 Ağustos akşamı yayımlanan bir tebliğde Türk Ordusunun merkez ve sol kanadının 40 km. İlerlediğini ilan edilmişti. Bu da günde 13 km ilerlendiği anlamına gelmektedir ki

[189] **A.g.e.**, s.284.

bugünkü modern taktik anlayışında ancak zırhlı birlik taarruzlarında böyle bir hız, büyük bir hız olarak öngörülmektedir.

Birinci Dünya Savaşı bittikten 4 yıl sonra yapılan Büyük Taarruzda kesin sonucun meydan muharebesiyle alındığı düşünülürse başlangıcından meydan muharebesinin sonuna kadar geçen süre 5 gün olmuştur. Oysa daha 4 yıl önce yapılan meydan muharebeleri bir hafta (Marne Muharebesi), beş ay (Verdün Muharebeleri), 18 gün (Maruzi Bataklıkları Muharebesi) sürmüştü. Bu da oldukça dikkat çekicidir.

Atatürk Nutuk'da Büyük Taarruzu anlatırken daha önce de belirttiğim gibi taarruzun stratejik ve taktik bir baskın şeklinde yapıldığını söylemiş ve gizliliğe verilen önemi vurgulamıştı. O, Büyük Taarruzu şöyle özetler ; *"Taarruz harekatı, Afyonkarahisar güney cephesinde, düşmanın bir kısım tahkimli mevziini ezip geçen bir yarma harekatıyla başladı. Bundan sonra, düşman ordusunun asıl kuvvetlerinin bir araya gelerek hazır bulunduğu Afyonkarahisar – Dumlupınar – Altıntaş üçgeni içerisindeki harekatı, birçok kanlı mücadeleyle dolu meydan muharebesine dönüştü."*[190] Burada "stratejik baskın" üzerinde durmak istiyorum. Stratejik baskın nasıl sağlanmıştır? Öncelikle barış için siyasal girişimle, Fethi Bey'in Avrupa başkentlerine gönderilişi Atatürk'ün deyimiyle barışçı girişimimiz bizim zaafımız olarak algılanmıştır. Ordumuz zayıf zannedilmiştir. Gerçekten düşmanları böyle düşünmeye itecek aslında pek çok sebep vardı. Ama yanıldıklarını anladıklarında çok geç olacaktır. Böylece düşman aslında fikirde baskına uğrayacaktır. Gerçekten de Ağustos ayının sonlarına gelindiğinde düşmanın "yaz sonu gelmiş ve Türk Ordusu taarruz etmemiştir, bundan sonra da etmesi ihtimal dışıdır" düşüncesiyle fikirde stratejik baskına uğradığı görülmektedir. Çünkü taarruz zamanı düşmanı baskına uğratabilen bir öğedir.

---

[190] Atatürk, **Söylev,** TDK Yay.,C I,Ankara, 1966, s.37.

Stratejide ikinci bir öğe de "gizlilik"dir. Nitekim Büyük Taarruzda ustalıkla uygulanan gizlilik; İstanbul'da yayınlanan yanıltıcı haberler, tarihte benzeri çok az görülen bir ölçüde bu büyüklükteki süvari birliklerinin gece yer değiştirmeleri, gece yürüyüşleri, sahte ve şaşırtıcı hareketlerle elde edilmiştir. O kadar ki düşman uçakları Türk Ordusu'nun sıklet merkezini tespit edememişlerdir.

Düşman aynı zamanda taktik alanda baskına uğratılmıştır. Bu da taarruz planı ile sağlanmıştır. Atatürk daha sonra bu durumu önce düşmanın cephesinde yarma yapıldığını sonra kuşatıldığını belirtir. Fakat taktik alanda yapılan bu yarma düşmanın imha edilmesini sağlayacak cephesinin sağ kanadının en sağ bölgesinde yapılmıştır. Böylece düşman İzmir Ana İkmal yolundan ve demir yolundan kuzeye atılarak Murat Dağı-Kütahya-Afyon üçgeni arasında yok edilmiştir.

Süvari Kolordumuz ise, Ahır Dağı'nın geçilmez sanılan patikalarından gece geçerek[191] düşman gerilerine sarkmıştır ki bu da kuşatmayı tamamlamıştır. Atatürk, bir konuşmasında düşmanın geriye çekilmesinden şöyle bahsetmiştir: *"Düşman ordusu çekilmemiştir. Çekilen kıta yoktur. Yalnız bir takım firariler vardır. Kahraman askerlerimizin süngülerinden canlarını kurtaranlar cihana karşı ebediyen hacil olacak bir süratle ancak firar etmişlerdir. Bu firariler, asker değil, fakat; haydutlardır, canilerdir."*[192]

Başkomutanlık Meydan Muharebesi ile Türk Ordusu Mohaç'tan sonra en önemli bir imha meydan muharebesini kazanmıştır. Türk Ordusunun iyi sevk ve idare edildiğinde neler yapabileceğini tüm dünya bir kez daha görmüştür.

---

[191] İsmet Paşa Hatıralarında; Süvari Kolordusu'nun Komutanı Fahrettin (Altay) Paşa'nın müstesna kabiliyetlerinden bahseder. Hiç tahmin edilmeyen dağlık arazideki geçitlerden süvari tümenlerini hiç kimseye duyurmadan kuzeye geçirdiğini ve düşmanın arkasında cirit atmaya başladığından bahseder. Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmet İnönü, **a.g.e.**, s.293.

[192] Atatürk, **a.g.e.**, s.247-269.

Esas itibariyle 31 Ağustos'ta birliklerimiz "Hedefte Tertiplenme" harekatını icra etmişler, dinlenmişler ve takip için gerekli hazırlıklarını tamamlamışlardır.

Durum değerlendirildiğinde Türk Batı Cephesi kuvvetleri bütünü ile insiyatifi eline almış, duruma hakim, kuvvetlerinin çoğu ile toplandığı güney cephesinde istediği sonucu almış, beşinci gün gerçekleştirdiği bir meydan muharebesi ile düşmanı kesin bir yenilgiye uğratmış halde, 31 Ağustos 1922 günü yani savaşın 6'ncı günü iki kolordu ile (1nci Kol. Ve süvari Kol.) taarruz ve takip harekatını sürdürürken diğer üç kolordusu ile (2,4,6'ncı Kolordular) yeniden derlenip toparlanıyor, ve ileriye yanaşıyor, bu arada daha önce belirtildiği gibi 3'ncü kolordu ile kuzeye intikal ediyor ve böylece Yunan Ordusunun Eskişehir grubunun gerisini kesmeye çalışıyor bir durumdaydı. Artık sıra Yunan'ı önüne katıp kovalamaya gelmişti.

Başkomutan 31 Ağustos 1922'de yaptığı genel durum değerlendirmesinden sonra hareket tarzı olarak, Bursa istikametinde çekilen birlikleri mahvetmekle beraber, ordunun büyük kısmı ile fasılasız İzmir'e yürümeyi[193] kararlaştırmıştı. Başkomutan;*"Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!"*[194] emrini verdi.

Türk orduları Başkomutanı'nın takip emri; kısa ve öz sadece 5 kelimeden oluşan veciz bir cümleydi. Aslında daha önce de belirtildiği gibi Başkomutan burada "başarıdan faydalanmanın" devamı olan "takip"[195] harekatının emrini veriyordu. Bu doktrin bugün de geçerliliğini korumakta ve taarruzun önemli bir safhası olarak uygulanmaktadır. Başarıdan faydalanma demek; muharebede, başarıdan tam yarar sağlamak için daha önce elde edilen kazancı devam ettirmek demektir. Başarıdan faydalanma; taarruzun, düşmanı savunma için yeniden tertiplenme olanağından mahrum eden veya kuvvetlerinin yok edilme

---

193 **A.g.e.,** s.276.

194 **A.g.e.**, s.277.

195 Kara Kuvvetleri Talimnamesi, **KKT 194-5, Zırhlı, Mekanize Birlik Harekatı,** KK.Yay., Ankara, 1999, s.158.

veya tutsak edilme tehdidi karşısında düzgün şekilde çözülmesini önleme safhasıdır.[196]

Burada taktik anlamda "**Takip**"ten bahsetmek yerinde olacaktır. Takip daha önce de belirtildiği gibi başarıdan faydalanmanın son safhasıdır ve amaç düşmanın asıl kuvvetlerinin imhasına yönelik bir harekettir. Burada uygulanan harekat takip çeşitlerinden direk takiptir.[197] Direk takipte amaç düşmanın serbest kalıp savunmaya geçmesini önlemek ve azami zayiat verdirmek için sürekli taarruz etmektir. Düşmana, kuvvetlerini savunma için toparlanma ve tertiplenme fırsatı verilmez. Teması kesmesine hiç bir surette müsaade edilmez. Direkt takip kuvvetinin ileri elemanları, mevcut bütün yollardan faydalanarak, kollar halinde ileri atılırlar. Küçük direnek noktalarının etraflarından dolaşılarak geçilir. Nitekim Türk birlikleri baştan beri bunu uygulamaktadır.

Büyük Taarruz her şeyi ile strateji üzerine ve onun unsurları olan **baskın** ve **manevra**ya dayandırılmıştır. Gerçekte Büyük Taarruz bize "yanıltma ustalığını öğrenmiş olan kimselerin zafere ulaşacağını, bu ustalığın ise manevra sanatında olduğunu" [198] göstermesi bakımından oldukça değer taşımaktadır.

Yapılan taarruz genel hatlarıyla incelendiğinde; **yarma, kuşatma** manevra şekillerinin ustalıkla uygulandığı ve devamında **başarıdan faydalanmayla** gelen **takip** sürecinde düşmanın imha edildiği söylenebilir. Bunu biraz daha açarsak; ilk taarruz, baskın tarzında düşmanın beklemediği sağ cephesine yani biraz da zayıf tarafına yapılmış, düşman şaşırtılmak suretiyle takviye almasına imkan vermeden, cephesi yarılmıştır. Bu harekatta, Yunan kuvvetlerinin, tesis ve kontrol vasıtalarını ya yok etmek veya zararsız hale getirmek ve savunma mevziinin bütünlüğünü parçalamak için, Türk taarruz kuvvetleri, Yunan mevzilerinde dar bir cephede gedik açmak ve meydana gelen gediği genişletmek

---

[196] **A.g.e.**, s.159.

[197] Kara Kuvvetleri Talimnamesi,194-5 ,**a.g.e.**, s.6-43.

[198] Türk İstiklal Harbi, s.59.

için yarmadan faydalanmışlardır. Bu manevra, Yunan kuvvetlerini bir birinden ayırmış ve parça parka mağlup edilmelerine olanak vermiştir. Aynı zamanda dost kuvvetlerin, düşman geri bölgelerinde ve derinlikte başarıdan faydalanma harekatına girişmeleri için elverişli bir ortam yaratılmıştır. Taktik bir harekatta yarma üç safhadan ibarettir; düşmanın savunma mevziinin parçalanması, açılan gediğin genişletilmesi ve düşman savunmasının devamlılığını yok eden hedeflerin üzerinden geçilmesi veya bunların ele geçirilmesi. Bu safhaların arkasından başarıdan faydalanma gelebilir. Yarmanın safhaları ile başarıdan faydalanma, çoğunlukla devamlı ve birleşmiş bir harekat olarak sürdürülür. Yarmada, düşmanın zayıf noktasına darbe indirmek için kuvvet toplanır, mevzii yarılır, açılan gediğin omuzları tutulur ve süratle gedikten geçilerek ilerlenir. Büyük Taarruzda bu yapıldıktan sonra Başkomutanın iki seçeneği vardı; ya bir biri ardındaki Yunan savunma hatlarını parçalamak üzere ilerlemeye devam edilecekti ve en sonunda düşman geri bölgelerine girileckti veya düşman mevzilerini yanlardan kuşatmak için kuvvetler çark ettirilecekti.[199] Burada uygulanan da birinci doktrindir ve geçerliliği 2003 yılına gelindiği halde son derece önemle devam etmektedir.

Devamında Yunan kuvvetlerinin ilk saldırı şokunu atlatarak toparlanması, dengesini tekrar sağlaması, sıkı bir savunma oluşturmasını veya sonrasında karşı taarruzu engellenmek için, durmaksızın başarılı harekat sürdürülmüştür. Düşmanla yapılan mücadele, en az kayıp ile kesin zaferi elde edebilecek şekilde gerçekleşmesi mantığıyla planlanmış ve başarıya ulaşılmıştır.

Taarruz başlayınca, taarruz hızını elde tutmak ve bu hızı hedef ele geçirilinceye kadar sürdürmek için her türlü çaba sarf edilmiştir. Muharebe gücünün kullanılmasında sürat ve esneklik çok önemli olduğundan, komutanlar hedefleri en kısa zamanda ele geçirmek için mevcut bütün araçlardan yararlanmıştır. Taarruz normal olarak her tarafa aynı hizada ilerleyemeyeceği ve

[199] Kara Kuvvetleri Talimnamesi, **KKT 100-5**, **a.g.e.**, s.6-59.

bazı yerlerde diğerine nazaran başarılı olacağı bilindiği için, birlikleri taarruzda bir hizada tutmaya veya evvelden tasarlanmış taarruz planına sıkı sıkıya uymaya çalışılmamış böylece en üst seviyede bir elastikiyet sağlanmış, birliklerin hizasını korumak için ilerleme geciktirilmemiş, taarruzun en kolay ilerlediği noktalarda daha fazla şiddet ve sürat meydana getirmek için (ki bu daha önce de bahsedildiği gibi harp prensiplerinden sıklet merkezi prensibidir ve başarıyla uygulanmıştır) her türlü çaba sarf edilmiştir.

Burada biraz daha başarıdan faydalanma dan bahsetmek istiyorum. Başarıdan faydalanma genellikle bir yarma ya da kuşatmadan sonra düşmanın yeniden tutunmasına ya da düzenli bir şekilde çekilmesine olanak vermeden onu parçalamak ve yok etmek için taze kuvvetlerle taarruzun devam ettirilmesidir. Başarıdan faydalanma için uygun birlikler; süratle hareket etme kabiliyetine sahip birliklerdir.

Büyük Taarruzda bu maksatla 5 nci Süvari Kolordusu kullanılmıştır. Büyük Taarruz planlanırken, taarruz sırasında gelişen uygun fırsatlardan yararlanarak başarıdan faydalanmak temel prensip olarak ele alınmıştır. Temel doktrin sonucu tayin edici hareket için fırsat çıktığında, başarıya ulaşmak için bütün kuvvetleri muharebeye sokmak, düşman üzerinde sürekli baskı yapmak, onun kayıplarını karşılamasına veya inisiyatifi ele geçirmesine olanak vermemektir. Çünkü muharebede özellikle taarruzda sürate ve ihtiyata gereksinme vardır. Büyük Taarruz da birlikler bu planı azim ve sebatla uygulamış ve gelişmelerden yararlanmıştır.

"Eğer taarruz muharebe bölgesinin bir kısmında yavaşlarsa, bu bölgedeki başarısızlık üzerinde durulmaz ve düzeltmeye çalışılmaz, taarruzun sıklet merkezi başarı vadeden bölgeye kaydırılır" [200] prensibinden hareketle taarruzun ilk günü bulunduğu mevziilerde direnen düşmana uygulanan bu taktik doktrinle

[200] Kara Kuvvetleri Talimnamesi, **KKT 100-5 , a.g.e.**, s.6-9.

birliklerin ileri hareketi hemen hemen hiç durmamıştır. Çünkü düşmanın zayıf tarafı bulunduktan veya yaratıldıktan sonra 1 nci Ordu birlikleri buradan bütün hızıyla geçmiş, mümkün oldukça, hazırlanmış mevziler dolaşılarak geçilmiş, bunlar sadece gerektiği zaman temizlenmiştir. Eğer önde giden taburlar geçici olarak durdurulsa bile kolordular duraksamamıştır. Durdurulan taarruz birlikleri, taze birliklerle dolaşılıp geçilmiştir. Bu birlikler, saptayabildiklerinde düşmanın zayıf taraflarından yararlanarak, başarıyı genişletmişlerdir. Düşman üzerinden aşma ile veya dolaşılarak geçilinceye, imha edilinceye veya muharebeden vaz geçinceye kadar ateş ve manevra devam ettirilmiştir.

Burada yeri gelmişken Harp Prensiplerinden olan "manevra" prensibi üzerinde durmak faydalı olacaktır. Atatürk, önemli bir harp prensibi olan manevrayı da çok iyi uygulayan bir staratejistdi. O, iç ve dış hatlar üzerindeki manevralarla, kuşatma ve yarma manevralarını, kalıplaşmış kurallara bağlı kalmadan, yerine göre gerekli olanı uygulamıştır.

Atatürk' e göre manevra, bir meydan muharebesinin hazırlayıcısıdır. İçinde bulunduğu durumda hangisi çıkarlıysa ondan yararlanmıştır. Bunda amacı hareket, ateş ve darbe güçlerinin birleşimini sağlamaktır.

Atatürk, Büyük Taarruz planı ve uygulamasıyla en parlak stratejik manevra örneğini vermiştir.

Alınan tedbirlerle teşkilatta, idari destekte komuta ve kontrol sisteminde elastikiyet sağlamak suretiyle. Manevranın uygulanması kolaylaştırılmıştır. Atatürk, Nutuk' ta bu bölümü şöyle özetliyordu: "Ordularımız İzmir rıhtımında ilk gösterdiğim hedefe Akdeniz' e ulaştılar. Afyonkarahisar – Dumlupınar Meydan muharebesini ve ondan sonra düşman ordusunu tamamen imha veya esir eden ve kılıç artıklarını Akdeniz'e Marmara'ya döken harekatımızı açıklamak ve nitelendirmek için söz söylemi gerekli görmüyorum."[201]

---

[201] Gazi Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 282, 283.

Türk Ordusu planı gereği ve gelişen durum da buna müsait hale geldiği için "KUŞATMA" manevra şeklini benimseyerek cephesini yardığı düşman kuvvetlerinin zaaflarını iyi tahayyül ederek kesin imha prensibiyle başarıdan faydalanmış ve düşmanı kuşatılmaya uygun hale getirmeye çalışmıştır. Burada taktiksel anlamda kuşatmanın amacı; düşmanın asıl savunma kuvvetinden kaçınmak, gerisindeki çekilme yollarını kesen hedefleri ele geçirmek, ulaştırma yollarını tahrip etmek ve düşmanı bulunduğu mevzide yok etmektir.

Kuşatma manevrası; düşmanın tertibatı, arazi yapısı veya taarruz eden kuvvetlerin imkan ve kabiliyetleri, düşman savunma mevziine çatmadan yapılacak bir manevraya imkan verdiğinde uygulanır. Kuşatmada asıl taarruz, düşmanın elverişli bir yanına yöneltilir. Taarruza elverişli yan, kesin sonuçlu bir muharebeye girmeden düşmanın yanıltılabileceği bir yandır.[202] İşte Büyük Taarruzda uygulanan düşmanın elverişli yanı sağ yanıdır. Bu çok iyi değerlendirilmiştir. Normal olarak kuşatma, cephe taarruzu ile birlikte yapılır ve desteklenir prensibi 2 ci Ordu birlikleri cephe taarruzu yaparlarken 1 nci Ordu ve İhtiyat birlikleri kuşatmanın icrasına geçmişlerdir.

Büyük Taarruzda kuşatma icra edilirken , düşman kuvvetlerinin en fazla korunduğu, dikkatlerin toplandığı ve ateşlerin en fazla yoğunlaştığı düşman cephesine çatmaktan kaçınılmıştır.. Türk Ordusu, tali taarruzlarla düşmanı tespit etmiş Yunan kuvvetlerinin yanlarına ve gerisine darbe indirmek için asıl taarruz kuvveti ile düşman savunma mevziinin üzerinden veya etrafından dolaşarak manevra ile ilerlemiştir. Burada taarruza elverişli yanın; başarılı bir yarma ile oluşturulduğu unutulmamalıdır.

Zaman zaman düşmanın kuşatma kuvvetine karşı koymasını güçleştirmek için cepheden bir tali taarruz yapılarak düşmanın bulunduğu yerde tespit edilmesi ve böylece düşman, bir kaç istikamette muharebeye veya bulunduğu mevzii

---

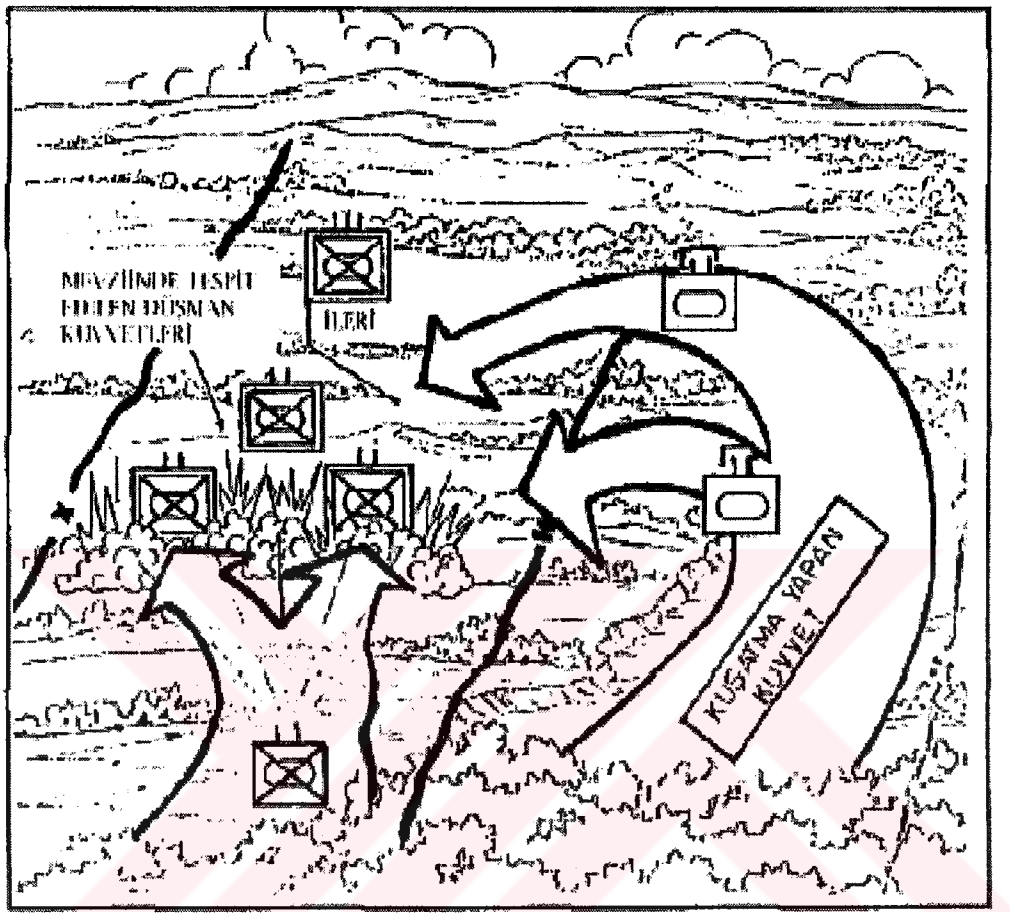
[202] Kara Kuvvetleri Talimnamesi, **KKT 100-5 , a.g.e.**, s.6-55.

terketmeye mecbur edilmesi sağlanmıştır. (Şekil-1) Kuşatma Büyük Taarruzda çok ustalıkla sevk ve idare edilmiş, düşmanın büyük kısmı bu manevra sonrası imha edilebilmiştir. Böylesine kesin ve parlak bir sonucun elde edilmesinde kuşkusuz Başkomutan'ın muharebeyi, birinci hatlarda yönetmiş olmasının etkisi büyük olmuştur.

Daha önce de belirtildiği gibi, kazanılan meydan muharebesinde en etkin strateji; kuvvetleri kesin sonuç yerinde toplayan ve süvariyi de düşman gerilerine yöneltmek suretiyle ezici ve hızlı taarruzları sürdüren stratejiydi ve ustalıkla da uygulandı.

Kaçabilenlerin ve geri bölgedeki düşmanın imhası büyük önem kazanmış, böylece yeni bir "Başarıdan Faydalanma" harekatı ve devamında "Takip"le sonuca ulaşılmıştır. Kuşatma sonrası uygulanan başarıdan faydalanma, esas itibarıyla eldeki tüm gayretin kullanılması suretiyle, kritik arazi[203] arızalarını ele geçirmek maksadıyla süratle hareket edebilme yeteneğine sahip Süvari birliklerinin kullanılması olarak uygulanmıştır. Devamında da bilindiği üzere takip uygulanmıştır.

[203] **Kritik Arazi** ; Elde bulundurana veya ele geçirene taktik anlamda üstünlük sağlayan arazi kesimidir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz ., **KKT 100-5, a.g.e.**, s.8-4.

Kuşatmanın Şekli

Kuşatmanın Şekli; düşmanı baskı altında tutmak için, engeller dahil olmak üzere mümkün olan tüm vasıtalar kullanılmalıdır. Sonuçta mevcut tüm ateşler ve vasıtalar kullanılarak düşmanın zayıflatılması teslim veya imha olması sağlanır.[204]

[204] Kara Kuvvetleri Talimnamesi, **KKT 100-5**, **a.g.e.**, s.8-19.

C. TAKİP SAFHASI

Takip, taktik bakımdan, başarıdan faydalanmanın son safhasıdır. Amaç düşmanın asıl kuvvetinin imhasıdır. Başarıdan faydalanma, beklenilen şekilde gelişip, düşmanın durumu etkileme yeteneği kaybolunca, suratli birliklere takip emri verilebilir. Takip ile başarıdan faydalanma arasındaki fark, genel olarak başarıdan faydalanmada kesin sonuca ulaşmak için düşmanın gerisi derinliğindeki bir arazi kesiminin taarruz hedefi olarak verilmesidir. Bu hedefin de ele geçirilmesi için birlikler, bütün gayretini, sadece tahsis edilmiş hedefin ele geçirilmesi üzerinde toplayarak düşman direnmesine çatmaktan kaçınır, etrafından dolaşır veya yarıp geçer.[205] Oysa Büyük Taarruzda uygulanan Takipte, birliklere bir arazi kesimi hedef olarak verilebilmişse de ; vazife, düşmanın asıl kuvvetinin yok edilmesine tevcih edildiğinden düşman kuvvetinin kendisi, asıl hedefi teşkil etmiştir.

Türk Birlikleri, taarruzun sürekliliğini korumak için mümkün olan bütün vasıtaları kullanıp ve Yunan kuvvetleri, mevzilerinde artık tutunamaz hale geldiği ve kaçma çareleri aradığı anda taarruza geçmişlerdir. Birliklerin, özellikle takipteki tümenlerin takipte başlıca hedefi; düşman kuvvetlerinin yok edilmesi olmuştur.

Başarılı bir takiple, dağılan Yunan birliklerinin yeniden tertiplenmesini ve savunma mevzileri hazırlamasını önlemek için, üzerinde sürekli baskıda bulunulmuş ve dost kıtalar ve donatımı, olanaklarının son haddine kadar düşmanı takipte kullanmışlardır. İlerleme hızının duraklamamasını sağlamak için komutanlar oldukça ilerde bulunmuşlar hatta bir seferinde Nureddin Paşa kendi

---

[205] **A.g.e.**, s.6-42; **Takip**; taktik bakımdan, başarıdan faydalanmanın son safhasıdır. Başarıdan faydalanmada olduğu gibi, takip; ademi merkezi kontrol ve hızla hareket etmeyi gerektirir. Başarıdan faydalanmanın aksine, komutanlar, takibi önceden düşünüp tahmin ederek, sadece takip için bir ihtiyat kuvveti ayırmazlar.

askerleri tarafından Yunan komutanı sanıldığı için vurulma tehlikesi geçirmiştir.[206] Kesin sonuçların elde edilmesi için komutanlar takipte, diğer taarruz harekâtından çok daha fazla tehlike göze almışlardır.

Tümenler takip harekâtını yaparken düşman üzerinde sürekli baskıyı sürdürecek büyüklükte ve tertipte bir direkt takip kuvveti teşkil etmişlerdir. Önleyici takip kuvveti, düşmanın hareket yeteneğine eşit veya ondan daha üstün bir hareket yeteneğine sahip kuvvetler olmuş ki genellikle bu maksatla muretteb suvari alayı daha çok kullanılmış ve yarı bağımsız bir harekatta bulunacak şekilde teşkil edilmiştir.

Büyük Taarruzda düşmanın etkili bir şekilde karşı harekatta bulunma yeteneğinden yoksun oluşu, karşılıklı destek ihtiyacını azaltmıştır. Aynı şekilde ilerleme hızı, düşmanın etkili karşı koyma yeteneğinden yoksun oluşu ve kuvvetlerin dağınık bulunuşu, emniyeti arttırmıştır.

Büyük Taarruzda takip, geniş bir cephe üzerinde yapılmıştır. Geri çekilen kuvvetler üzerinde direkt takip kuvveti ile amansız bir baskı sürdürülürken önleyici takip kuvveti ile de düşmanın çekilme yolları kesilmiştir. Aynı anlayış bugün de geçerliliğini sürdürmektedir.(Şekil-2)

Kesin sonuç vaat eden istikamette ileri hareket sürdürülmüş, düşman artçılarının veya yan mevzilerde bulunan kuvvetlerinin, asıl kuvvetin kesin sonuç vaat eden istikametten saptırmalarına müsaade edilmemiştir. Asıl düşman kuvvetlerinin yerleştiğinde sökülüp atılamayacak mevzilere girmesine müsade edilmemiş bunun için özel bir çaba sarfedilmiştir.

Burada direkt takip görevi alan birliklere; düşmanın serbest kalıp savunmaya geçmesini önlemek ve azami zayiat verdirmek için sürekli taarruz etmeleri görevi verilmiş hatta dinlenme maksatlı kısa molalar cephe ve ordu komutanlarının direktifleriyle yer yer iptal edilmiştir. Direkt takip kuvvetleri, düşmana, gece,

[206] Necati Fahri Taş, **a.g.e.** , s.160.

gündüz, nefes aldırmadan taarruz etmişlerdir ki toplamda 7-8 günü bulan Büyük Tarruzun takibinde bu hemen hemen imkansız gibi görünmektedir.

Bu birlikler; düşmana, kuvvetlerini savunma için toparlanma ve tertiplenme fırsatı vermemişler teması kesmesine hiç bir surette müsaade etmemişlerdir.[207]

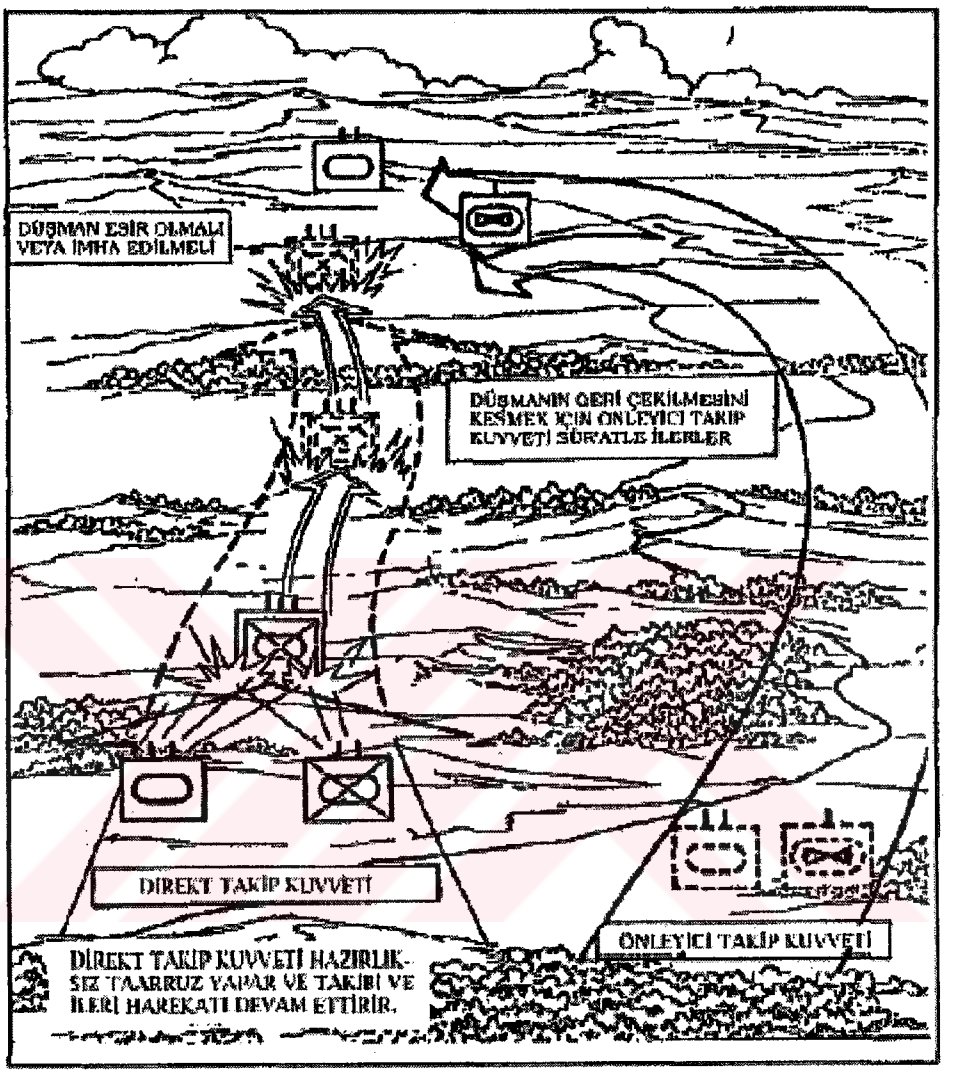
Direkt takip kuvvetlerinin ileri elemanları, kollar halinde ileri atılmışlardır. 2,4,6 ncı Kolorduların taarruzu bu tertipte gerçekleşmiştir. Yunan kuvvetlerinin küçük direnek noktalarının etraflarından dolaşılarak geçilmiş, bu noktalar,sonraları geriden gelen ve destekleyen birlikler tarafından temizlenmiştir. Bu kolordular, ayrıca ve kendi esas vazifelerini tehlikeye düşürmeden, manevra yapmak suretiyle düşman çekilmesini kesme ve parça parça düşmanı yok etme girişimlerinde de bulunmuşlardır.

Önleyici takip kuvvetleri ise (1 nci Kolordu ve Suvari Kolordusu); geri çekilen düşmanın çekilme istikametini, direkt takip kuvvetleri (2,4,6, nci Kolordular) ile önleyici takip kuvveti arasında yok edilecek şekilde tıkamıştır. Önleyici takip kuvvetleri düşmanın geri çekilme hattını kesme amacıyla teşkil edilmiş yüksek hareket yeteneğine sahip birliklerden: 1 nci Kolordu ile Suvari Kolordusu olarak belirlenmiş bu tertiple taarruz etmeleri sağlanmıştır.Bu birlikler önleyici takip gücü olarak kilit noktalara düşmandan önce vararak, buraları tıkamak suretiyle veya düşmanın çekilme yollarına paralel hareket ederek düşmanı parça parça imhaya çalışmış yanlara taarruz etmişlerdir.

Bu surette ve tertipte, düşman kuvvetleri İzmir'e kadar kovalanmış, takip esnasında parça parça temasa geçilebilenler imha edilmişlerdir.

---

[207] Sürati muhafaza etmek, diğer bir harekata geçiş yapmak ve taktik başarıyı operatif veya stratejik bir zafere dönüştürmek için, olağanüstü fiziki ve zihinsel çaba gereklidir. Burada uygulanan budur. Ayrıntılı bilgi için bkz. **KKT 100-5, a.g.e.**, s.8-14.

Takibin Şekli[208]

---

[208] Kara Kuvvetleri Talimnamesi, **KKT 100-5**, **a.g.e.**, s.8-14; **Takibin Şekli**: Takip, geri çekilmekte olan düşman kuvvetine karşı yapılan taarruzi bir harekattır. Takip başarılı bir taarruz veya başarıdan faydalanmayı takip eder; düşman, organize olmuş bir savunmayı yönetemeyecek durumda olduğunda, muharebeyi kesmeye teşebbüs ettiğinde emredilir. Takibin amacı, düşman kuvvetinin imha edilmesidir.

D. BÜYÜK TAARRUZUN HARP PRENSİPLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Buraya kadar taktik anlamda Büyük Taarruz'daki uygulamalar değerlendirilmeye çalışılmış, Başkomutan ve yanındaki üstün yetenekli silah arkadaşları komutanların, 1922 yılındaki taktik uygulamalarının halen modern anlamda taktik anlayışın parçaları olduğu gösterilmiştir. Bundan sonra her biri bir harbin vazgeçilmez öğeleri olan "Harp Prensipleri"[209] ve bunların Büyük Taarruz'daki uygulamaları biraz daha ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

Prensipler, harekatın her seviyesinin icra edilmesinde Kara Kuvvetleri'ne yön veren, yol gösteren temel fikirlerdir. Prensipler, askeri harekatın planlanmasında ve icrasında kullanılan bir başlangıç noktasıdır. Ancak, gösterdikleri yol kabul edilebilir veya reddedilebilir ve uygulaması mevcut duruma bağlıdır. Prensipler arasında öncelik yoktur. Aslında, bu prensipler birbirlerinden bağımsız düşünülmemeli, hatta bir bütün olarak topluca düşünülmelidirler. Prensipler bir kontrol listesi değildir. Bunlar her durum veya harekata eşit olarak uygulanamazlar. Ayrıca, her duruma karşı her zaman aynı şekilde uygulanmazlar. Stratejik hedeflere ulaşmak için çeşitli yollardan askeri güç uygulanır; askeri güç düşmanı caydırma, esir alma veya imha etme kabiliyetidir ve sadece kuvvet kullanımı ile sınırlı değildir. Harekat prensipleri tüm seviyelerde uygulanır.[210]

---

209 Harbin on prensibi Kara Kuvvetleri doktrininin temelini oluşturur. Prensipler, harekatı her seviyesinin icra edilmesinde Kara Kuvvetleri'ne yön veren, yol gösteren temel fikirlerdir. Prensipler, askeri harekatın planlanmasında ve icrasında kullanılan bir başlangıç noktasıdır. Ayrıntısı için bkz., **KKT 100-5**, **a.g.e.**, s.4-8.

210 **A.g.e.**,s.4-8.

Harbin ilk ve önemli prensibi **"Taarruz Prensibi"**[211] dir. Taarruz harekatı, kesin sonuç elde etmek için önemlidir. Taarruz, başarılı harekatın esasıdır. Harekatın doğasını, büyüklüğünü ve temposunu zorla dikte ettirmek için taaruzi harekat çeşitleri uygulanır. Taarruz, düşmanı etki değil tepki vermeye zorlar. Taarruz, maksadımızı düşmana zorla kabul ettirmek için kullandığımız vasıtadır. Taarruz, başarı için gerekli hareket serbestisini sağlamak için şarttır. Zayıf tarafı istismar etmeyi ve süratle değişen durum ve beklenmedik gelişmelere karşı hazırlıklı olmayı gerektirir.[212]

Büyük Taarruz oluşan şartlar sonucunda karar verilmiş bir taarruz değildir. Kurtuluş Şavaşı'nın başından beri böyle büyük çaplı bir taarruz fikri zaten sabitti. Yalnız bu taarruz o zamanki imkan ve şartlar da göz önünde bulundurularak, uygun şartlar ve koşullar hazırlandıktan sonra uygulanabilmiştir. Sonuç olarak bu taarrruz her yönüyle düşünülmüş ve hazırlanmış bir taarruzdu.

Muharebe gücü üstünlüğü sağlanmadan yapılacak bir taarruzun başarı şansı çok düşüktür. Büyük Taaruz'un başlandığı zamandaki koşulları inceleyecek olursak; müttefikler milli politikalarında ihtilâflara düşmüştü ve hükümetler, kendi kamu oylarının barış yönündeki baskıları altındaydılar. Ayrıca Yunan ordusu, politik iç bölünme ile zafiyete uğrayarak psikolojik alanda ciddi bir mücadeleyi sürdürme azmini yitirmişti. İşte bütün bu uygun şartların oluşması için de beklenilmişti.

Burada özellikle üzerinde durulan ve harpte hayati öneme haiz diğer bir harp prensibi de **"Sıklet Merkezi"**[213] prensibidir. Düşmana karşı üstünlük ve durum üstünlüğü sağlamak için her seviyedeki kuvvet muharebe gücünün etkilerini teksif eder. Hem yıkıcı hem de yapıcı etkileri yaratmak için askeri güç zaman ve mekanca teksif edilmelidir. Zamanında sıklet merkezi yapma, askeri gücün fiziki,

---

[211] **A.g.e.**, s.4-9.

[212] **A.g.e.**, s.4-9.

[213] **A.g.e.**, s.4-10.

manevi ve bilgi alanında etkilerini aynı anda biraraya getirerek çok üstün bir güç sağlar. Büyük Taarruz'da ise, ilk yapılması gereken, Yunan ordusu karşısında iyi bir sonuç almak için, Türk ordusunun muharebe gücünün kuvvetlendirilmesiydi. Bu çalışmalar sırasında ne yazık ki maddi güç üstünlüğünü sağlamak imkansızdı. Fakat şu da bir gerçektir ki; bir ordunun muharebe gücü yalnız maddi değerlerle ölçülmez. Maddi gücün yanı sıra, moral, eğitim, komutanların şahsiyetleri ile sevk ve idaredeki yetenekleri, milli hasletler, ve bunun gibi unsurlarda oldukça önemlidir. Türk ordusu maddi güç bakımından olmasa da moral bakımından daha üstün bir durumdaydı. Ayrıca maddi güçteki yetersizlik, iyi oluşturulmuş bir sıklet merkeziyle giderilebilirdi. Türk ordusu da bu konudaki açıklığı bu şekilde kullanarak, genel kuvvet mukayesesinde geride olmasına rağmen Afyon Güney Cephesi'nde düşmanın iki piyade tümeni ve iki piyade alayına karşı ezici bir kuvvet yığınaklandırdı ve kesin sonuç istikametinde kullandı.

Afyon güneyinde düşmanın iki tümen ve iki alay kadar kuvvetine karşın bizden 11 piyade tümeni ve 3 süvari tümeni toplandı. Bu 11 tümenin 4 adedi ordu ve kolordu ihtiyatındaydı. Ayrıca batı yan emniyeti için tahsis edilen 6 ncı Piyade Tümeni ve 3 üncü Süvari Tümeni de bulunmaktaydı. Sıklet merkezi uygulaması taktik seviyede 1 nci Ordunun 1 nci ve 4 ncü Kolordularının iç kanatlarında bulunan dört tümen bölgesinde (15, 23, 11, 5) tesis edildi.[214]

"Kesin sonuç yerinde ne kadar kuvvet toplansa azdır"[215] stratejik kuralına bağlı olarak, stratejik karar noktasında veya kesin sonuç yerinde düşmana nazaran yaklaşık beş kat üstün kuvvet toplanarak, sıklet merkez prensibi bir komutanlık sanatı olarak uygulanmıştır.

---

[214] İsmet Görgülü, **a.g.e.**, s.43.

[215] Oğuz Turan, **Türklerde Stratejik ve Taktik Düşünceler**, Belge Yayınları,İ stanbul,1986, s.279.

Sıklet merkezi düşman ordusunun ve savunma mevziinin en "hassas bölgesine"[216] yönetildi. Düşmanın ana ikmal ve stratejik çekilme yolu olan Afyon-Uşak demiryoluna, düşman mevzii içinde 15 km. İlerlendiğinde ulaşılmıştı.

Taarruz etme fikri kafalara yerleştiğinde hedef belirlenmeden yapılacak her türlü harekat boşa kürek çekmek anlamına gelir. Nitekim bunu en iyi tanımlayan harp prensibi **"Hedef Prensibi"**dir. Clausewitz'in belirttiği gibi, "Hiç kimse harpden (harekattan) ne kazanacağını tasarlamadan veya kişisel fikirlerine dayanarak harbi başlatmamalıdır." Normal olarak ulaşılmak istenen nihai politik durum budur. Stratejik seviyede komutanlar bu ulaşılmak istenen nihai durumun doğasına ve ulaşılan askeri şartların buna nasıl katkıda bulunacağını tam olarak değerlendirirler.[217]

Bu harekâtın çıkış noktası, işgal altındaki vatan topraklarının kurtarılması, milli egemenliğin ve barışın sağlanmasıydı. Bu amaçlanan hedef, dünya siyasi ortamında haklı bir sebepti. Eğer böyle bir denge sağlanmadan askeri bir kuvvet kullanılsaydı,elde edilen zafer bu hedefi gerçekleştiremezdi.

Taarruzun dayandığı plan, uygun bir manevra ile düşman kuvvetlerinin büyük bir kısmını yok etmekti. Büyük Taarruzun hedefi ise, "düşman silâhlı kuvvetlerinin ve döğüşme azminin yok edilmesi"ydi. Amaçlanan hedef kesin sonuçlu bir zaferdi ve bu hedef de eldeki güçle orantılıydı. Yani hedef, realist ve ulaşılabilinir bir hedefti.

Sakarya Zaferi halk, meclis ve ordu üzerinde büyük bir moral yaratmıştı ve bazılarına göre hemen taarruz edilmesi gerekirken, 10 ay beklenmişti. Bu hedefe ulaşmak için uygun şartların sağlanması amacıyla iki sene savunma hareket tarzı uygulanmıştı. Sonunda güç gerekli seviyeye getirildi. "Hedefin, güce

---

[216] Bu durum Napolyon'un *"Strateji, düşmanın ulaştırma sistemine hakim olmaya dayanır."* Sözünün gerçekleşmesidir. Ayrıntılı bilgi için bkz., **a.g.e**, s.281.

[217] KKT 100-5, **a.g.e.**, s.4-9.

uygunluğu, hedef prensibinin esasıdır" noktasından hareketle, nihai hedefin basamaklarını oluşturacak şekilde belirlenen fiziki hedefler, ordulara, kolordulara ve tümenlere iletilmiştir.

"Sıklet Merkezi"nin doğal bir sonucu olarak amaca yeterli seviyede ayrılmış bir kuvvet, asıl muharebe sahasında görevlendirilmemişti. Sıklet merkezi bölgesindeki 11 piyade ve 3 suvari tümenine karşılık, Afyon kuzeyinden kuzey Sakarya'ya kadar olan büyük ve geniş cephede, 5 piyade ve 1 suvari tümeni ile takviyeli 1 piyade alayı, düşmanın 5 piyade tümeni ve 1 piyade alayına tali taarruzla tesbit görevi verilmişti.[218] Burada uygulana harp prensiplerinden **"Kuvvet Tasarrufu"** prensibidir. Kuvvet tasarrufunda, mevcut muharebe gücünün azamisi asli gayrete yöneltilmeli; asgari yeterli muharebe gücü de tali görevlere tahsis edilmelidir. Kuvvet tasarrufu prensibi hiçbir gayretin boşa gitmemesini sağlar. Clausewitz'in belirttiği gibi "Taarruz zamanı geldiğinde, tüm unsurlar kesin sonuç için harekete geçirilmelidir."[219]

Kuvvet tasarrufu prensibi, karar verilirken üstünlüğü ele geçirmek için belirli alanlarda makul riski kabul eder. Kuvvet tasarrufu görevi, önemli kaynakların asgarisi ile harekatı yürütmek için yeterli kuvvetlere sık sık ihtiyaç duyar. Nitekim Büyük Taarruz'da Menderes Nehri boyunca oradaki düşman unsurlarını yerlerinde tesbit etmek, bu kuvvetlerin kuzeye kaydırılmasını önlemek maksadıyla Afyon güneyinden Ahır Dağı'na kadar olan bölgede sıklet merkezi, Afyon'dan Marmara Denizi'ne (Gemlik) kadar olan bölgede kuvvet tasarrufu uygulanmıştır. Yaklaşık 650 kilometrelik bir cephenin 30 km.lik kısmında 11 piyade tümeni ve 3 suvari tümeni toplanmış, geri kalan 590 km.lik kısımda 2 suvari tümeni, 7 piyade tümeni, 1 piyade alayı kadar kuvvetle kuvvet tasarrufuna gidilmiştir.

---

[218] İsmet Görgülü, **a.g.e.**, s.43.

[219] KKT 100-5, **a.g.e.**, s.4-10.

Büyük Taarruz'da muharebe gücü tasarruf edilerek kullanılmış birlikler ölçülü bir şekilde tahsis edilerek kuvvet tasarrufu prensibi harfiyen uygulanmıştır.

Büyük Taarruz'da muharebe gücü esnek bir şekilde uygulanarak düşman elverişsiz bir duruma düşürülmüş, harp prensiplerinden **"Manevra Prensibi"**nin uygulanması ile de değişen durumlara göre uygulanan manevra şekli değiştirilmiştir. Manevra, muharebe gücünün ve etkisinin avantaj sağlamak amacıyla yer değiştirmesidir. Manevra; muharebenin dinamik unsuru olup, düşmanı elverişsiz bir duruma sokarak muharebe gücünü bir noktaya teksif eder, böylece fazla zayiat verilmeden sonuca ulaşılır. Etkili manevra, düşmanı hızlı bir biçimde başedemiyeceği yeni sorunlar ve yeni tehlikelerle karşı karşıya bırakarak dengesini bozar.[220] Manevra, Büyük Taarruz'da hareket serbestliğimizi kazanıp korunmamızı, zayiatı azaltmamızı ve başarıdan faydalanmamızı sağlayan esas vasıta olmuştur. Manevra, sadece ateş ve yer değiştirmeden ibaret değildir. Muharebe gücünün tüm unsurlarının, ateşlerin ve liderliğin dinamik ve esnek uygulanmasıdır. Manevra; esnek düşünme, esnek planlama ve uygulama, sıklet merkezi, kuvvet tasarrufu ve baskın prensiplerinin uygun kullanılmasını gerektirir. Büyük Taarruz'da taarruz öncesi kuvvet kaydırmaları yapılarak düşman için gayri müsait fakat Türk Ordusu için kesin sonucu sağlayacak bir tertibatın alınması sağlanmıştır. Manevra prensibinin doğru kullanılması ile elde edilen başarılara harp tarihinde sayılamayacak kadar çok rastlanır. Nitekim Büyük Taarruz'da Yunan Ordusunun imha olmasını sağlayan hususlardan, belki de başta geleni Türk Ordusunun manevraları doğru ve zamanında kullanmasıdır.

Büyük Taarruzun planı hakkında Garp Cephesi Kurmay Başkanı Asım Gündüz hatıralarında şunları yazmıştır: " Başkomutanının bu dikte ettirdiği taarruz planı esas itibarıyla şu temel fikri ihtiva ediyordu: İkinci ordu ile düşmanın 2 nci ve 3 ncü kolordularını ve 1 nci kolordunun Akarçay kuzeyindeki birliklerini tutmak, Eskişehir Afyon irtibatını kesmek, eğer düşman taarruza geçerse, oynak

[220] KKT 100-5, **a.g.e.**, s.4-11.

bir savunma ile güneyde kesin bir sonuç alınıncaya kadar, düşmanı oyalamak, 1 nci Ordu ile Akarçay-Toklusivrisi bölgesinden kati neticeli bir taarruzla, düşmanı kuzeye atıp kuşatarak imha etmekti. Suvari Kolordumuz da, Yunanlıların boş bıraktığı Ahır Dağları geçitlerinden girerek, düşmanın geriyle irtibatını kesecek, arkadan hücumla yıpratılacaktı."[221] Görülüyor ki; Büyük Taarruz'da manevranın kuşatıcı karakteri ile elde edilen başarı kolaylaşmıştır.

Nitekim daha önce de belirtildiği gibi harp tarihinde kuşatıcı manevraya dönüşmüş hareketlerin ön planda olduğu taarruzlarda başarı mutlak olmuştur.[222] Büyük Taarruz'da takviyeli kuşatma da diyebileceğimiz veya birbirine sol kanatta bindirme yaparak taarruz hızının yavaşladığı yerde devreye giren kuşatma kollarını ihtiva eden bir manevra sözkonusudur. Dolayısıyla karşısında mukavim bir kuşatma kuvveti gören düşmanın çözülüşü uzun sürmemiştir. Büyük Taarruz'da uygulanan kuşatma manevrasını kısaca hatırlarsak; 1 nci Ordu cephenin ana kuşatma unsuru içinde ve esasen de bağlı birliği olan 1 nci Kolordu'nun kuşatıcı tertibi burada göze çarpmakta, bunun solunda ise yüksek hareket kabiliyeti olan 5 nci Suvari Kolordusu yine kuşatıcı bir manevra yapacak tarzda araziye yerleştirilmişti. 5 nci Suvari Kolordusu suratle hareket ederek Ahır Dağları'nı aşmış, düşmanın 1 nci Kolordu cephesindeki düşman 1'nci Piyade tümenini sağ kanadından kuşatmıştır, böylece 1 nci Kolordunun kuşatıcı taarruzu kolaylaşmış ve düşmanın büyük kısmının Afyon istikametine itilmesi sağlanmıştır. 1 nci Kolordunun gelişen bu harekatı; 4 ncü Kolordunun harekatını kolaylaştırmış, böylece tüm cephede asıl kuşatmayı yapan, 1 nci Ordu, düşmanın büyük kısmını doğuya doğru atarak batıdan dolayısıyla geriden kuşatma kanadını kapatabilmiştir. Bu manevra ile 4 gün süren muharebelerden

---

[221] Asım Gündüz, **Hatıralarım**, Kervan Yayınları, İstanbul,1973, s.147.

[222] İsmet Görgülü, **a.g.e.**,s.45.

sonra Çal Köyünün güneyinde, düşmanın 5 piyade tümeninin çembere alınarak imhası sağlanmıştır.[223]

Asım Paşa'nın da hatıralarında belirttiği gibi, bu plan; manevra ve baskın prensiplerinin en üst seviyede uygulanışına imkan vermiştir.

Büyük Tarruz'da başarı beklenmedik anda taarruz edilerek, sarf edilen gayretten daha fazla başarı elde edilmiştir. Atatürk, "Nutuk"da Büyük Taarruz'u anlatırken; "Taarruzumuz strateji ve taktik baskın halinde icra olundu"[224] demektedir. Başkomutan'ın sözünü ettiği baskın harp prensiplerinden **"Baskın Prensibi"dir** ve burada stratejik baskının gerçekleştirilme şekli şudur; Türk Hükümeti taarruz öncesi barış girişimlerinde bulunmuş, bu durum Türkler'in zaafı olarak yorumlanmıştı. Türk Ordusu'nun böyle bir hazırlık yapabileceği ya da buna cesaret edebileceği kafalardaki son ihtimaldi bu da kafalarındaki baskını hazırladı. Düşmanın hazırlıksız bulunduğu durumda taarruz edilirse baskın elde edilirdi.[225] Yaz o yıl da bitmek üzereydi. Türk Ordusu yine taarruz etmemişti, öyleyse bu yıl da taarruz etmeyecekti düşüncesi kafalardaki temel düşüncelerin baskına uğradığı anlamına geliyordu. Ayrıca taarruz başladıktan sonra düşman taarruzun yeri ve sıklet merkezini yanlış algıladı, yığınağın tam yerini ve büyüklüğünü tesbit edemediğinden tedbir alamadı ve baskına uğradı.

Zira baskın, beklenmeyen yer ve zamanda, düşmanın beklemediği bir kuvvetin kullanılmasıyla elde edilir. Baskın düşmanın dengesini bozmak için zorunlu bir unsurdur.[226] Manevra yönünden yapılan baskına örnek olarak da 5 nci Süvari Kolordusunun Ahır Dağlarının geçilmez sanılan patikalarını gece geçerek düşman gerilerine sarkması verilebilir. Baskın psikolojik alanla ilişkili olup hesaplanması güçtür. Her ne kadar strateji baskına oranla hareket

---

[223] **A.g.e.**, s.45.

[224] Mustafa Kemal Atatürk, **a.g.e.**, s.483.

[225] KKT 100-5, **a.g.e.**, s.4-10.

[226] Oğuz Turan, **Türklerde Stratejik ve Taktik Düşünceler,** Belge Yay., İstanbul, 1886, s.280.

faktöründen daha fazla yaranmayı amaçlayabilirse de bunun aksini de benimseyebilir. Büyük Taarruz'da her iki faktörden istifade edilmiş ve karşılıklı bir birini etkilemiştir. Bilhassa Yunanlıların Ahır Dağlarının geçilemeyeceğine ve Afyon' un güneyindeki arazinin taarruza elverişli olmadığı fikrine kapılmış olmaları, buna mukabil Süvari kolordusunun hareket kabiliyeti ve bu dağları aşabilmesi için gerekli tedbirlerin düşünülmüş olması hem baskın hem de harekete hız kazandırılacağı düşünülerek doğa şartlarının yenileceği hesaplanmıştır.

Büyük Taarruz'da büyük kuvvetleri riskli bir şekilde Afyon güneyinde toplamak ve asıl taarruzu burada kuzeye doğru yöneltmek, Yunan Komutanlığı'nın beklemediği bir hareket olmuştur. Baskının sağlanmasına yardım eden gizlilik ve aldatma faaliyetlerine son derece önem verilmiş, bilhassa düşmanın doğrudan kısa zamanda kuşatılmasını sağlayacak olan süvari kolordusunu tüm faaliyetleri düşmanı aldatacak şekilde planlanmıştır. Süvari kolordusu stratejik aldatma sağlayacak şekilde Ilgın'a yerleştirilmiş ve düşmanın haber alma teşkilatını yanıltmak için de kolordunun Aziziye'de kolordu karargahı için bina hazırlanması hususunda bir telgraf çekilmiştir. Yayılan bu yanlış haberler neticesinde Yunan Başkomutanlığı, süvari kolordusunun hareketi ve dolayısıyla kullanılma yeri hakkında zamanında haber alamadığı için yanılmış ve kolordunun hareketine ve başarısına mani olamamıştır.

Diğer bir önemli harp prensibi de "**Emniyet Prensibi**"dir.[227] Buna göre; Düşmanın beklenmedik bir avantaj elde etmesine asla müsaade edilmemelidir. Emniyet; muharebe gücünü korumak için gereklidir. Emniyet, kendini baskın, gözetlenme, tespit edilme, müdahale, casusluk, sabotaj veya tacizden korumak

---

[227] **"Emniyet Prensibi"** kendini baskın, gözetlenme, tespit edilme, müdahale, casusluk, sabotaj veya tacizden korumak için bir komutan tarafından yapılan değerlendirmelerin sonucudur. Daha geniş bilgi için bkz. KKT 100-5, **a.g.e.**, s.4-11.

için bir komutan tarafından yapılan değerlendirmelerin sonucudur. Ayrıca, emniyet müdahalede bulunan düşman gayretlerini dağıtmak ve karıştırmak için tasarlanan aldatma harekatından da elde edilir. Emniyet prensibi çatışmanın tabiatında olan riskten kaçınmayı veya fazla ihtiyatlı olmayı gerektirmez.[228]

Büyük Taarruz'da gerek yığınak gerekse harekat sırasında alınan tedbirler ile düşmanın istihbaratına mani olunmuştur. İyi idare edilen taktik aldatma harekatı uygulaması Yunan istihbaratını aldatmıştır. Yunan Ordusunda zamanında ve doğru istihbarat oluşturulamamıştır. Taarruz boyunca düşmanla devamlı surette temasta bulunularak, düşmanın beklenmedik bir hareket yapması durumuna hazırlıklı olunmuş ve bu önlenmiştir. Afyon güneyine yeterince ve uygun ihtiyatların ayrılmasıyla bu bölgenin emniyet derecesi arttırılmıştır. Yığınağın tamamlanmasıyla birlikte taarruz planı kendi içinde emniyet tedbirlerini de sağlamıştır. Çünkü yığınak yapılan bölgeye herhangi bir düşman taarruzu sonunun gelmesini kolaylaştırırdı.

Ayrıca taarruzun hızı ve süresi de emniyet sağlayıcı birer faktör olarak kullanılmıştır. Çünkü Büyük Taarruz'da Türk Ordusu'nun günde 16 km.lik hızına Yunan ihtiyatları ayak uyduramadığı için takviye edememişler ve böylece diğer birliklerle beraber onlarda kuşatılmak suretiyle imha olmuşlardır.

"Gayret Birliği" prensibi, ya da **"Emir Komuta Birliği"** prensibi, koordinasyon ve işbirliği yoluyla ortak amaç ve kuvvetlerin, muharebe gücü geliştirme ve ortak bir yöne doğru yönlendirmek amacıyla kullanılması anlamına gelmektedir.[229] Büyük Taarruz'da Başkomutanlık yetki ve sorumlulukları ile siyasi yetki ve sorumlulukları birleştirilmiştir. Böylece gayret birliği prensibiyle askeri gayret birliği ve koordinasyon en üst düzeyde gerçekleştirilmiş, askeri ve sivil tüm kuvvetleri ortak bir amaç veya hedefe doğru yönlendirilmiş ve koordine edilmiştir.

---

[228] KKT 100-5, **a.g.e.**, s.4-10.

[229] **A.g.e.**, s.4-11.

Bu prensip, bir muharebe sahasındaki harekat için mutlak gereklidir. Muharebe vasıtalarına sahip olmak, onların istenen amaç doğrultusunda arzu edilen etkiyi yaratacak şekilde kullanılmaları kadar önemlidir. Orduların harekatını müşterek gaye istikametinde sevk ve idare etmek için bir cephe komutanlığı teşkil edilmesi o zamanki yapı içinde emir komuta birliğinin uygulanıldığı anlamına gelir. Bu şekilde, karşılıklı destek sağlamak için kendi vasıtalarını en iyi şekilde kullanmaya çalışan komşu iki komutan tarafından paylaşılan muharebe sahası üst üste bindirilmiş olur. Burada örnek 1 nci ve 2 nci Ordu Komutanlıklarıdır. Komuta birliği, gayret birliği prensibi için çok önemli bir tamamlayıcıdır.

Tek bir komutana, ortak hedefe ulaşmaya çalışan tüm birliklerin koordine edilmesi ve yönetilmesi için gerekli otorite ile birlikte yetki verilmesi, gayret birliğine ulaşmak için önemli bir ilk adımdır bu da Büyük Taarruz'da Mustafa Kemal Paşa'ya Başkomutanlık yetkilerinin verilmesi ile siyasi ve askeri gayret birliği en üst düzeyde gerçekleştirilmiş olmuştur. Bu arada Başkomutanın zaman zaman cepheye gelerek harekatı yakından kontrol etmesi ve ihtilafları gidermesi işbirliğini ve koordinasyonu en üst düzeye çıkarmıştır. Emir komuta birliği sayesinde birlikler üzerinde tam kontrol sağlanmış olmuş ve böylece birliklerin etkinliği arttırılmıştır. Çünkü gerçekte de çok büyük bir öneme sahip bir prensip olan gayret birliği sayesinde komutanlar birlikleriyle daha yakından ilgilenmek fırsatı bulmuş ve birliğin gücü, imkan ve kabiliyetleri konusunda komutanların kafalarında soru işareti kalmamasını sağlamıştır.[230]

Açık, sade planlar, anlaşılması kolay emirler hazırlanmalıdır. Tüm seviyelerde, planlar ve emirler mümkün olduğunca basit ve açık olmalıdır

---

[230] **"Komuta Birliği"**, gayret birliği prensibi için çok önemli bir tamamlayıcıdır. Tek bir komutana, ortak hedefe ulaşmaya çalışan tüm kuvvetlerin koordine edilmesi ve yönetilmesi için gerekli otorite ile birlikte yetki verilmesi, gayret birliğine ulaşmak için önemli bir ilk adımdır.Bkz., **KKT 100-5, a.g.e.,** s.4-10.

prensibi harp prensiplerinden "**sadelik prensibi**"ni anlatır. Diğer etkenler aynı kalmak kaydıyla, basit hazırlanmış planlar normalde en iyisidir.[231] Birliklerin emir komuta bağlantılarında karmaşıklıktan kaçınılmak suretiyle ve manevrayı en basit şekliyle uygulama fırsatı yaratan taarruz planının yalınlığı sayesinde, görevlerin açıkca ve sadelikle belirtilmesi suretiyle harp prensiplerinden sadelik prensibine uyulur. Büyük Taarruzda açık, kısa emirler karışıklığı ve yanlış anlamayı asgari seviyeye indirmiş, bu prensip birinci düstur olarak belirlenmiştir. Gerek Başkomutan, gerek cephe komutanı, gerekse ordu ve kolordu komutanları, daha karmaşık plan veya emirlerin görünen faydalarıyla, karmaşıklıklarından dolayı anlaşılamamaları veya takip edilememeleri riskini daima göz önünde bulundurmuşlar ve emirlerinin anlaşılır ve kolay uygulanabilir olmasına dikkat etmişlerdir.

Sadelik prensibi içerisinde önemli olan başka bir nokta da bir birliğin başarısızlığından tüm birliklerin etkilenmemesi esasıdır ki Büyük Taarruz'da bu en iyi şekilde uygulanarak buna mahal verilmeyecek tarzda bir plan hazırlanmıştır. Tespit taarruzları sırasında daha taarruzun ilk günü karşılaşılan mukavemetten aynı cephe üzerinde tesbit taarruzu yapan diğer birlikler etkilenmemiş, verilen vazifenin başarılması böylece daha kolay bir hal almıştır.

---

[231] KKT 100-5, **a.g.e.**, s.4-11.

V. BÜYÜK TAARRUZUN SONUÇLARI

A. ASKERİ SONUÇLARI

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, üstün bir stratejist olarak, Büyük Taarruzun Harekat Planının yüksek komuta katında tartışılması sırasında planın esasına yön vererek, ona en son şeklinin verilmesinde etken olmuştur.

Başkomutan, Büyük Taarruz'un özellikle 30 Ağustos 1922 günkü muharebelerin, doğrudan sevk ve idare edeni olarak, yüklendiği sorumluluğun bilincinde olmuş, planın en baştan savunucusu ve uygulayıcısı olmuştur.

Başkomutan'ın son şeklini verdiği taarruz planının en verimli bir şekilde uygulanması sayesinde planın dikte ettirdiği gibi, hızlı hareket imkan kabiliyeti olan süvari birliklerinin düşman gerilerine yöneltilmesi suretiyle başlayan muharebelerde, cephede en kritik bölgede planlanan yarmanın oluşması ile, önce bir taraflı sonra çift taraflı kuşatma başarıyla uygulanmıştır. Bu herkese taarruz planının aslında ne kadar ince düşünülerek hazırlanmış olduğunu, her ayrıntının ve ihtimalin düşünüldüğünü göstermesi bakımından da önemlidir. Burada belli başlı harp prensiplerinin başarıyla plana ve dolayısıyla muharebelerin uygulamasına tatbik edildiği söylenebilir.

Başkomutan'ın bizzat yönettiği bugünkü muharebeler kendi deyimiyle; *"önemli kararların tatbik ve icrasının başkalarının ellerine ve tesadüflere*

bırakamayız."[232] İlkesinin hayata geçirilmiş olması da, bu zaferin kazanılmasının bir diğer önemli nedeni olmuştur.

Başkomutanın burada bahsettiği; dünyada pek eşi benzeri görülmemiş, cüretli bir taarruz planının cesaret ve her türlü fedakarlık gösterilerek uygulanması ve bu uygulamalar esnasında bizzat Başkomutanın dahi ileri hatlarda hayatını riske sokarak muharebelere çok yakın durması ve verdiği emirlerin etkili bir biçimde uygulandığını denetlemesi, zaferin elde edilmesinde başlıca faktör olmuştur.

Tarihte eşine az rastlanır bir biçimde Türk Ordusu, Yunan asıl kuvvetlerini Dumlupınar'da yenilgiye uğratmasını müteakip, gerçekleştirdiği süratli takiple, ikinci bir hatta tutunmasına imkan vermeden, kaçma yolu üzerinde son ve kesin darbeler indirerek, çok kısa zamanda İzmir'de denize dökülmelerine neden olarak, dünya askeri tarihine **"yıldırım harbi"** örneği verilmiştir.

Türk Ordusu'nun yüksek komuta kademesi, Başkomutan Gazi Mustafa Kemal dahil tüm komutanları, Birinci Dünya Savaşı'nda çeşitli cephelerde deneyim kazanmış genç ve enerjik bir kadrodan oluşmuş olup, Yunanlılardan daha üstün bir sevk idare yeteneğine sahipti.

Aynı şekilde kurmay kadrolarında görev alan kurmay subaylar her biri çok değerli ve muharebeler boyunca da yüksek komuta heyetinin takdirine layık genç dinamik ve özverili subaylardı. Bunlar da Birinci Dünya Savaşı'nda genç rütbeli birer subayken, tümen ve kolordu komutanlıklarına kadar yükselmişlerdir.

Büyük Taarruza katılan erlerin büyük bir kısmı, keza Birinci Dünya Savaşı'nda yetişmiş erlerdi. Yeni bu maksatla silah altına alınanlar ise altı aylık bir eğitimden geçirilmeyi müteakip taarruza katılmışlardır.

Genelde muharebeye hazırlık maksatlı yapılan eğitimlerde ferdi eğitimlerden çok topluca uygulanan muharebe düzenleri eğitimlerine önem verilmiş, aralıksız devam

---

[232] Türk İstiklal Harbi, s.232.

eden eğitimlerde yüksek disiplin anlayışı en üst düzeyde tutulmuş, yapılan eğitimlerin hasılaları tatbikatlarla ve komutan denetlemeleriyle görülmüştür.

Kuşkusuz moral motivasyon ve manevi duyguların en üst düzeyde olmasına çalışılmış ve bu sağlanmıştır. Komutanlar bunun için özel çaba sarf etmişlerdir. Beslenme ile ilgili problemler aşılmaya çalışılmış ve büyük ölçüde iyileştirilmiştir. Subaylara moral faaliyetleri kapsamında maaşları ödenmeye başlanmış, sosyal hakların dağıtılmasında adalete son derece önem verilerek birlik beraberlik duygusu geliştirilmiştir.

Kuşku yoktur ki zaferin kazanılmasında Türk askerinin tüm güçlüklerin yanında onun sabırlı kanaatkar her türlü yokluklara dayanma gücünün büyük payı olduğu bir gerçektir. Nitekim Yunanlı yazar Kanellopulos" Küçük Asya Mağlubiyeti" adlı eserinde Türk subay ve erleri hakkında şu görüşlere yer vermektedir: *"Etkili, bilgili, kahraman, açlığa ve susuzluğa dayanan bir düşman, ustaca ve cesaretle savaşan bir rakip."*[233]

Yunan Ordusu ise Büyük Taarruzda 207941 kişiden oluşan Türk Ordusuna karşı insan sayısı itibarıyla üstünlüğü (224978)[234] yanında sadece süvari gücü dışında makineli tüfek, top ve uçak bakımından üstünlüğünü korumuştur. Fakat Sakarya Muharebeleri sonrası Yunan ordusunda moral kırılmaları başlamış ve akabinde ordunun çeşitli birliklerinde firar olaylarında gözle görülür bir artış olmuştur. Nihayetinde erinden en yüksek rütbeli subayına kadar tüm askeri personelinde yorgunluğa ve bıkkınlığa neden olmuştur.

Firar olayları neticesinde megali-idea'ya olan inançta derin sapmalar olduğu anlaşılmış ve kendi kendilerine Anadolu'da ne işlerinin olduğunu sorgular hale gelmişlerdir.

---

[233] Şükrü Erkal, **a.g.m.**, s.164.

[234] **A.g.m.**, s.165.

30 Ağustos 1922'de elde edilen başarılı meydan muharebesi sonucunda; Türk Orduları Yunan asıl kuvvetlerini Dumlupınar'da yok ederek kılıç artıklarını ise İzmir'de denize dökmek suretiyle askeri ve milli hedeflere ulaşmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sonunda yıkılan altı yüz yıllık imparatorluğun üzerine yepyeni genç bir Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur.

Bu zaferin neticesinde Türk Ulusu, dört bin yıllık tarihin akışı içerisinde en uzun barış dönemini gerçekleştirmiştir. Türk Ordusu milletiyle bütünleşerek dünyaya "Türk esir edilemez ve özbe öz vatanı Anadolu işgal edilemez"[235] mesajını vererek, Türk gücünün ne demek olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır

B. SOSYAL VE SİYASAL SONUÇLARI

Büyük Taarruz'un Dünya ve Türk toplumu üzerinde sosyal etkilerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Tarih boyunca pek çok kez olduğu gibi, Türk ulusunun, "tutsak edilemez" bir ulus olduğunu dünya bir kez daha görmüştür.

- Türkler, dünyaya devlet kurucu, örgütçü, yokluktan bir ulus ve ordu var eden bir toplum olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır.

- Türklerin her zaman ve her koşulda büyük devlet adamları ve komutanlar yetiştiren "Asker Millet" olduğunu tekrar kanıtlamıştır.

- Bu mucize zafer, sömürgeci devletlerin baskısı altında yaşayan pek çok ulusa örnek teşkil etmiş, Türk ulusunun "Ulusal Kurtuluş ve Bağımsızlık Savaşı" bu ulusların kurtuluş ve bağımsızlık savaşları için tarihsel bir ışık olmuştur.

---

[235] **A.g.m.**, s.166.

Bu zafer; özellikle Türk inkılâbının temel taşı ve kurucusu olmuştur. Türk milletinin binlerce yıldır var olan teokratik yapısını değiştirerek, onlara yepyeni bir ufuk olmuştur.

Atatürk aslında yeni yapılanmayı Meydan muhaberelerinin ilk günlerinde kullandığı "Türkiye Büyük Millet Meclisi Orduları" tanımlaması ile haber vermiştir. Bu şekilde "Ordu-yu Hümayun" adını kullanmayarak elde edilen zaferi padişah parlamentoları yerine TBMM'ye mal etmiştir.

Bu zafer jeopolitik olarak "Anadolu İstila Edilemez" düşüncesini de kanıtlamıştır. Türk ulusu dünyaya "Anadolu Kalesi"nin zapt edilemeyeceğini göstermiştir. Şu da dikkat çekicidir ki, İkinci Dünya Savaşı'nda ne Hitler, ne de Stalin, Türkiye'ye taarruz edememiştir.

Büyük kurtarıcı Atatürk de 4 Ekim 1922 Nutku'nda şöyle demiştir:

"Bu meydan muharebesi hakikaten düşmanlarımız için çok Kahhar ve mucib-i havfü haşyettir. Bu muharebenin neticesi Yunanlıların ve Rumların kalbini sındırmıştır. Binaenaleyh; bu muharebeye Rum Sındığı Meydan Muharebesi demek çok muvaffık olur."

Burada bahsedilen "Sırp Sındığı" olayıyla Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun sağlandığını, Büyük Taarruzla da Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun sağlandığı açıklanmak istenmiştir.

Bu yenilgi Yunanlılar açısından öyle ağır olmuştur ki, bu savaştan sonra:Yunanlılar

1. Krallarını kovmuşlar,[236]
2. Yenilgiyle sonuçlanan bu savaş sonunda büyük bir askeri ihtilal olmuş,
3. "Büyük Yunanistan" hayaliyle kendi sonunu hazırlayan E. Venizelos Yunanistan'dan kaçmış,

[236] İsmet Görgülü, **a.g.e.**, s.54.

4. Bu yenilgiden sorumlu tutulan hükümetin Başkomutanı ve beş bakanı ölüme, bir amiral ve bir generali müebbet hapse mahkum etmişlerdir.

Ağır Sevr Antlaşması'nın yardımıyla Anadolu'yu paylaşmaya çalışanlar ağır bir yenilgi aldılar. Artık farklı şartlarda yeni antlaşmalar yapmak zorunluluğu doğmuştur.

Büyük Atatürk, o dönemdeki görüntüyü Mecliste okuduğu nutkunda şu cümlelerle dile getiriyordu : "Mirasçısı olduğumuz Osmanlı Devleti'nin dünya nazarında hiçbir kıymeti, erdemi ve onuru kalmamıştı. Uluslar arası hukuktan dışlanmış, koruma ve vasilik altına alınmış durumdaydı. Geçmişe ait hoşgörü ve yanlışlıkları yapan biz olmadığımız halde yüzyılların biriken hesaplarının bizden sorulmamsı gerekirken, bu hususta dünya ile karşı karşıya gelmek bize düşmüştü.

Millet ve memleketi gerçek bağısızlık ve egemenliğine sahip kılmak için, bu zorluk ve özveriye göğüs germek üstümüze yüklenmişti. Ben sonucun olumlu biteceğine inanıyordum. Türk milletinin varlığı, bağısızlığı ve egemenliği için her ne şekilde olursa olsun elde etmeye ve sağlamaya mecbur olduğu esasların bütün dünyaca onaylanacağından şüphe etmiyordum.

Aslında ve doğrusu bu esaslar, kuvvet ve iktidarla eylemli ve gözle görülür şekilde elde edilmişti. Konferans masasında isteklerimiz aslında kazanılmış olan hususların usulen ifade ve onaylanmasından başka bir şey değildi.

İsteklerimiz, açık ve doğal haklarımızdı. Bu haklarımızı korumak ve elde etmek kudretine de sahiptik.

En büyük kuvvetimiz ve en güvenilir dayanağımız, milli egemenliğimizi anlamış ve onu fiilen halkın eline vermiş ve halkın elinde tutabileceğimizi fiilen ispat etmiş olduğumuzdur."[237]

---

[237] M.Kemal Atatürk, **a.g.e.**, s.428.

Büyük Önder'in bu görüşlerinde ne kadar haklı olduğunu Türk ulusu, yüzyıllar boyu değerinden hiçbir şey kaybetmeden nesilden nesile iletecektir.[238]

Mudanya Mütarekesi ve Birinci Lozan Konferansında galip devletlerin seçilmiş üyeleriyle siyasi çekişmeleri başarı ile yürüten İsmet İnönü, 23 Nisan 1923'te yeniden başlayan görüşmeler ve 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması sonunda, Yunanistan'ın ödeyemeyeceği onarımlar karşılığında Edirne'nin Karaağaç istasyonu Türkiye'ye terkedilmiş, kapitülasyonlarla ilgili adli ve iktisadi sorunlarda egemenlik ve bağımsızlığımızla bağdaşmayan hiçbir husus kalmamış, yalnız beş yıl müddetle tarafsız devletler tebaasından adliye bakanına rapor vermekle yükümlü birkaç hukuk müşaviri bırakılmıştır.

Sahil sıhhiye adıyla anılan karantina idaresi için Avrupalı üç tabip Türk memuru olarak bu kurumda kalacak, kabotaj hakkımız tanınmış olacak başka bir deyimle kıyılarımız arasında yapılan deniz taşımacılığı Türk bayrağına geçmiş olacaktı.

Bu antlaşma ile, evvelce kıyılarımızda kabotaj hakkı yapan yabancı şirketlerin işlerini tasfiye etmeleri için iki yıllık bir süre tanınmıştı. Antlaşmanın imzalanmasından sonra, altı hafta içinde İstanbul ve boğazlardaki Bağlaşık kuvvetlerin orduları ve donanmaları, yurdumuzu terk edeceklerdi.

30 Ağustos Büyük Taarruz'un sonunda imzalanan ve esas hatları yukarıda açıklanan antlaşmalar sonunda Türk Devleti'nin bağımsızlık ve egemenliği bütün dünya devletlerince onaylanıyordu. Bu uluslararası vesika ve senetlerle tarihe karışan Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonra Türk devletlerinin sonuncusu olan bağımsız milli Türk Devleti doğuyordu.

Büyük Önder Atatürk nutkunda Lozan Sulh Antlaşması'nı şu veciz sözleriyle ifade etmiştir :

---

[238] Gani Özden, "Büyük Taarruz'un Siyasi Sonuçları", **Büyük Taarruz 70'nci Yıl Armağanı**, Genkur. Basımevi, Ankara,1992, s.365.

" *Türk Milleti aleyhine yüzyıllar boyu hazırlanmış ve Sevr Antlaşması'yla tamamlandığı zannedilen büyük bir suikastı anlatan bir vesikadır. Osmanlı tarihinde emsali görülmeyen bir siyasi zafer yapıtıdır.*"[239]

Bazı kafalarda Mudanya Mütarekesi'ne gitmeden Boğazları ve Trakya'yı istila edebilirdik gibi bir çıkartım olsa da o zamanki şartların iyi değerlendirilip bir zafer sarhoşluğuyla içinde bulunulan olumlu durumun tehlikeye atılmaması gerektiğini göz ardı etmemek gereklidir.

Atatürk, asla bir zafer sarhoşu olmamış, askeri harekâttan siyasi faaliyete geçilmesi gereken zamanı çok iyi kavramış ve uygulamıştır.

Geçici bir örgüt gibi görülen Türkiye Büyük Millet Meclisi, bu zaferden sonra yeni kurulan bir devletin parlementosu haline dönüşmüştür.

Gerçek zaferler, uzun süreli barış dönemlerini yaratırlar ve bu zaferle Türk tarihi en uzun süreli barış dönemini sağlamıştır.

Bir zafer elde edilmiş fakat bu zafer on iki yıldır savaşan bir milletin dört milyon evladına mal olmuştur. Bu ağır sorumluluğu bir maceraya dönüştürmek, o zaferden beklenilen amacı ne derece tehlikeye sokabileceğini de unutmamak gereklidir.

Başkomutanın zaferle ilgili şu sözlerini tekrar hatırlatarak devam etmek istiyorum.

"Her evresiyle düşünülmüş, hazırlanmış ve yönetilmiş ve utkuyla sonuçlandırılmış olan bu savaşlar, Türk Ordusunun, Türk Subaylarının ve komutanlarının yüksek güçlerini ve yiğitliklerini, tarihte bir daha saptayan ulu bir anıttır.

Bu anıt, Türk Ulusu'nun özgürlük ve bağımsızlık düşüncesinin ölümsüz anıtıdır. Bu sonucu yaratan bir ulusun çocuğu, bir ordunun Başkomutanı olduğum için, sevincim ve mutluluğum sonsuzdur."[240]

---

[239] **A.g.e.**, s. 465.

[240] Gazi Mustafa Kemal Atatürk, **a.g.e.**, s.329.

Nitekim, zaferden tam 11 yıl sonra 11 Kasım 1933'te Dünya Gazetesine verdiği demeçte şöyle demiştir: *"Hiç bir zafer gaye değildir. Zafer ancak kendisinden daha büyük olan gayeyi elde etmek için belli başlı vasıtadır.*

Gaye fikirdir! Zafer bir fikrin istihsaline hizmet nispetinde kıymet ifade eder. Bir fikrin istihsaline dayanmayan zafer payidar olmaz. O, boş bir gayrettir. Her büyük meydan muharebesinden, her büyük zaferin kazanılmasından sonra yeni bir alem doğmalıdır. Yoksa başlı başına zafer boşa gitmiş bir gayrettir."

Anlaşıldığı üzere Atatürk kazanılan zaferi bir araç olarak görmüş, kafasında çoktan planlarını yaptığı bir fikrin peşinden koşmuştur. Kafasındaki fikir; yeni bir Türk devleti kurmak ve uygar ve zengin sayılan uluslar arasında kendi tabiriyle "medeni alemde" büyük bir saygınlık görecek bir devlet bir cumhuriyet ve bir ulus yaratmaktır.

Nitekim savaşı kazanan Türkiye; kültürü, ahlaki, ilim ve fenni ile ne kadar büyük bir millet olduğunu Kurtuluş Savaşı sonunda yaptığı şu işler ile bir kez daha göstermiştir:

Yunanistan'da yenilginin sebebi gösterilen insanlar asılırken, Türkiye'de İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat 1923) yapılmış, yakılan yıkılan köy kasaba ve kentler onarılmış, saltanat kaldırılmış (1 kasım 1922), seçimler yapılmış (1 Nisan 1923), Türkiye Cumhuriyeti ilan edilmiş (29 Ekim 1923), laiklik ilan edilmiş, siyasi partiler kurulmuş, çağdaş bir yaşam için gerekli olan devrimler yapılmıştır.

Büyük Önder, 30 Ağustos 1928'de basın mümessillerine verdiği demeçte *"30 Ağustos'ta sevk ve idare ettiğim muharebe, Türk Ulusu'nun yanımda bulunduğu halde idare ettiğim ilk ve son muharebedir. Bir insan kendini, milletle beraber hissettiği zaman, ne kadar kuvvetli buluyor bilir misiniz? Bunu tarif müşküldür. Eğer ben izahta azhar-ı acz edersem, beni mazur görünüz."*[241] Diyerek ulusuna olan inancını dile getirmiştir.

---

[241] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, **a.g.e.**, s.205.

4 Ekim 1922'de ki Söylevinin son cümleleri oldukça anlamlıdır." *Bu Anadolu zaferi tarih arasında, bir ulus tarafından tamamen benimsenen bir fikrin ne kadar kadir ve ne kadar muhyi bir kuvvet olduğunun en güzel bir örneği olarak kalacaktır...Bu zafer bize bir imkan bahşediyor. Biz bu imkanı ülkemizin, ulusumuzun aydın, mutlu ve gönençli geleceği için kullanacağız..."*

SONUÇ

Büyük Taarruz bütünüyle Anadolu'yu ve Türk varlığını kurtarmıştır. Bu harekatın çekirdeği olan Başkomutan Meydan Muharebesi, bu bakımdan Malazgirt Meydan Muharebesi kadar önemli ve şüphesiz ondan daha meşrudur. [242]

Uygulanan yüksek strateji ile, süvarinin düşman gerisinde yer almasıyla başlayan taarruz, yarma sonucu önce bir yanlı, sonra iki yanlı kuşatmaya dönüşmüştür. Tesadüflerle değil, her safhası bilerek ve düşünülerek harp prensiplerinin uygulanışıyla elde edilmiş bir zaferdir. Bu taarruz neticesinde Yunanlıların 4 ve 11 nci tümenleri yokedilmiş, ötekiler çok ağır kayıplara uğratılmış, ama en önemlisi düşman parçalanarak stratejik direnmeden uzak bir hale getirilmiştir.

Askeri bakımdan Büyük Taarruz tam bir başarıydı, dahice planlanmış, kahramanca yürütülmüş, zaferle sonuçlanmıştı. Zafer, ezici ve kesindi. Düşman ezilmiş, perişan edilmiş, denize dökülmüştü.Taktik anlamda Yunanlıların 2 tümeni tamamenyokedilmiş, ötekiler ise çok ağır kayıplara uğratılmış, ama en önemlisi düşman parçalanarak stratejik direnmeden uzak bir hale getirilmiştir.[243] Anadolu işgalden temizlenmişti. Karşı tarafın bütün hesapları altüst edilmişti. Türk Ordusunu güçsüz görenler yanılmışlar, Yunan cephesini sökülmez, geçilmez sananlar yanılmıştı. Türk topçusu, düşman cephesini hallaç pamuğu gibi atmıştı.[244]

---

[242] Celal Erikan, **100 Soruda Kurtuluş Savaşımız Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1971, s.242.

[243] **A.g.e.**, s.242.

[244] Bilal N.Şimşir, **a.g.e.**, s.393.

Sonuç olarak, taktik anlamda Büyük Taarruz'daki uygulamalar değerlendirilmeye çalışılmış, Başkomutan ve yanındaki üstün yetenekli silah arkadaşları komutanların, 1922 yılındaki taktik uygulamalarının halen modern anlamda taktik anlayışın parçaları olduğu gösterilmiştir.

Yunan Ordusu'nun on beş gün içinde imhası ile sonuçlanan "Büyük Zafer", Başkomutan'ın büyük riski göze alarak, güçlü bir sıklet merkezi yapmak, taarruzda baskını sağlamak, denk kuvvetle, ateş üstünlüğüne sahip düşmana karşı, savaşta kesin sonuç yerini seçme, doğru karar verme, iç ve dış politikayı iyi yönetmek, ulusu ve orduyu kaynaştırıp savaşa hazırlamaktaki üstün başarısıyla kazanıldı. Türk Ordusu 4-5 ayda parçalanamaz denen Yunan Cephesi'ni bir kaç günde parçaladı. 15 günde 500-600 km. yol aldı. 150.000 kişilik bir düşman ordusunu imha etti. Bu büyük başarı içte ulusal bütünlüğü ve güveni sağladı. Öldü zannedilen Türk Ulusu'nun azmi, bu düşünceyi yıktı. Mudanya Ateşkes Antlaşması ve Lozan Atlaşması'nın imzalanmasını hazırlaması bakımından, büyük güç kaynağı oldu. Tam bağımsız Türk Devleti olan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve Türk Devrimi'nin güç kayanağı yine bu zafer oldu. Sevr ile "Doğu Sorunu"nu diledikleri gibi çözebileceklerini zanneden İtilaf devletleri, Türkiye'nin gücünü ve Lozan'da Doğu Sorunu'nun kapandığını kabul ettiler. Atatürk'ün dediği gibi, zaferler amaçları ve sonuçları bakımından önem taşırlar. Tarihte büyük meydan savaşları çok olmuştur. Fakat bunların çoğu aynı ölçüde büyük sonuçlar getirmemiştir. Başkomutan Meydan savaşı yalnızca, düşman ordularını denize dökmek ve ülkeyi kurtarmakla kalmamış, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu hazırlamıştır.

Atatürk, stratejik ve taktik kuralları kişisel deneyimlerle birleştirip, durum ve koşullara göre uygulayan ender komutanlardandı. O her şeyden fazla askerliğin sanat yönünü severdi. Her şeyde olduğu gibi, planlamada da gerçek gücü göz önünde tutardı. Muharebede kuvvetten ziyade, kuvveti amaca uygun yönetmenin önemini ve komutanların güçlü bilgili ve yaratıcı olmaları gerektiğini vurgulardı. Kısacası Atatürk sadece askeri bir kahraman değil, hasımlarının da kabul ettiği gibi, taktik, stratejik ve

politik düzeyde 20 nci yüzyılın en önde gelen komutanlarından ve liderlerinden birisidir.[245]

Atatürk, Nutuk' ta Büyük Taarruzu şöyle özetliyordu: "*Ordularımız İzmir rıhtımında ilk gösterdiğim hedefe Akdeniz'e ulaştılar. Afyonkarahisar – Dumlupınar Meydan muharebesini ve ondan sonra düşman ordusunu tamamen imha veya esir eden ve kılıç artıklarını Akdeniz' e Marmara' ya döken harekatımızı açıklamak ve nitelendirmek için söz söylemi gerekli görmüyorum.*

Her safhasıyla düşünülmüş, hazırlanmış, idare edilmiş ve zaferle sonuçlandırılmış olan bu harekat, Türk ordusunun, Türk subay ve komuta heyetinin yüksek kudret ve kahramanlığını tarihe geçiren büyük bir eserdir. Bu eser, Türk Milletinin hürriyet ve bağımsızlık fikrinin ölümsüz abidesidir. Bu eseri yaratan bir milletin evladı, bir ordunun başkomutanı olduğumdan dolayı sonsuzluğa kadar mutlu kalacağım."

Kazanılan zaferin ülkemiz için ne demek olduğu, hangi şartlarda kazanıldığının anlaşıldığını zannediyorum. Fakat bu zaferin ve bu zaferi kazananların değerlerini anlamamıza maddeten imkan yoktur. Bu hususta Falih Rıfkı Atay Çankaya adlı eserinde şöyle diyor:"*Mustafa Kemal'in azim, karar ve irade kuvvetini, 1922 Ağustosunun son haftasından bir iki ay önceden sahneden çekiniz, bu günkü Türkiye bu Türkiye olmazdı. Onun içindir ki bir defasında hasımları ile, şahıslara mı dayanmalıdır, yoksa yalnız millet mi vardır, gibi sık sık geri tepen tartışmalarda :- Adamlar vardır, adam diye haykıran Mustafa Kemal'e hak vermemek mümkün mü?*"[246]

Yine F. Rıfkı Atay kazanılan zafer için: " *Bu zafer, bu Millet Meclisine, Hükümete, ordu komutanlarına rağmen, Başkomutan Mustafa Kemal tarafından kazanılmıştır...Nemiz varsa, bağımsız bir devlet kurmuşsak, hür vatandaşlar olmuş*

---

[245] Suat İlhan, "Atatürk ve Atatürkçülük Karşıtları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, x/29 (Temmuz 1994), s.325.

[246] Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, Doğan Kardeş Yay, İstanbul, 1969, s.306.

isek, şerefli insanlar bibi dolaşıyorsak yurdumuzu batının, vicdanımızı ve kafamızı doğunun pençesinden kurtarmış isek, şu denizlere bizim diye bakıyor, bu topraklarda ana bağrının sıcaklığını duyuyorsak, belki nefes alıyorsak hepsini, her şeyi bu zafere borçluyuz."[247] Demiştir.

Ordularımız İzmir ve Bursa' yı geri aldıktan sonra Trakya' yı da Yunan ordusundan kurtardı[248], Atatürk o zamanki İngiltere Başkanı Llyod George'un Çanakkale için fiilen harbe karar vermiş gibi davranışını da umursamadı.

Atatürk, yüzyıllardan beri çekilen milli felaketlerin yarattığı uyanıklığın sonucu ve bu aziz vatanın her köşesini sulayan kanların karşılığında ulaşılan bu neticeyi, Türk Gençliğine emanet etmiştir.

Atatürk, Türk Kurtuluş Savaşı'na önderlik ederek, sadece kendi milletine egemenliği ve hürriyeti kazandırmakla kalmamış, dünya üzerindeki diğer milletlerin de kurtuluş fikirlerinin kaynağı olmuştur. Anadolu'nun Türk yurdu olduğunu ve sonsuza dek Türk yurdu olarak kalacağını tüm dünya devletlerine kabul ettirirken, milletinin özbenliğini açıklayarak şu uyarıyı yapmıştır:

"Kendilerine bir milletin talihi emanet edilmiş adamlar, milletin kuvvet ve kudretini yalnız ve ancak yine milletin gerçek ve elde edilebilmesi mümkün menfaatleri yolunda kullanmakla görevli olduklarını bir an hatırdan çıkarmamalıdırlar...

Bir milletin ruhu zaptolunamadıkça, bir milletin azim ve iradesi kırılmadıkça, o millete hakim olmanın imkanı yoktur."

Büyük Önder, 30 Ağustos 1928'de basın mümessillerine verdiği demeçte *"30 Ağustos'ta sevk ve idare ettiğim muharebe, Türk Ulusu'nun yanımda bulunduğu halde idare ettiğim ilk ve son muharebedir. Bir insan kendini, milletle beraber hissettiği zaman, ne kadar kuvvetli buluyor bilir misiniz? Bunu tarif müşküldür. Eğer ben izahta*

---

[247] **A.g.e.**, s.311.

[248] Mustafa Kemal Atatürk, **a.g.e.**, s. 282, 283.

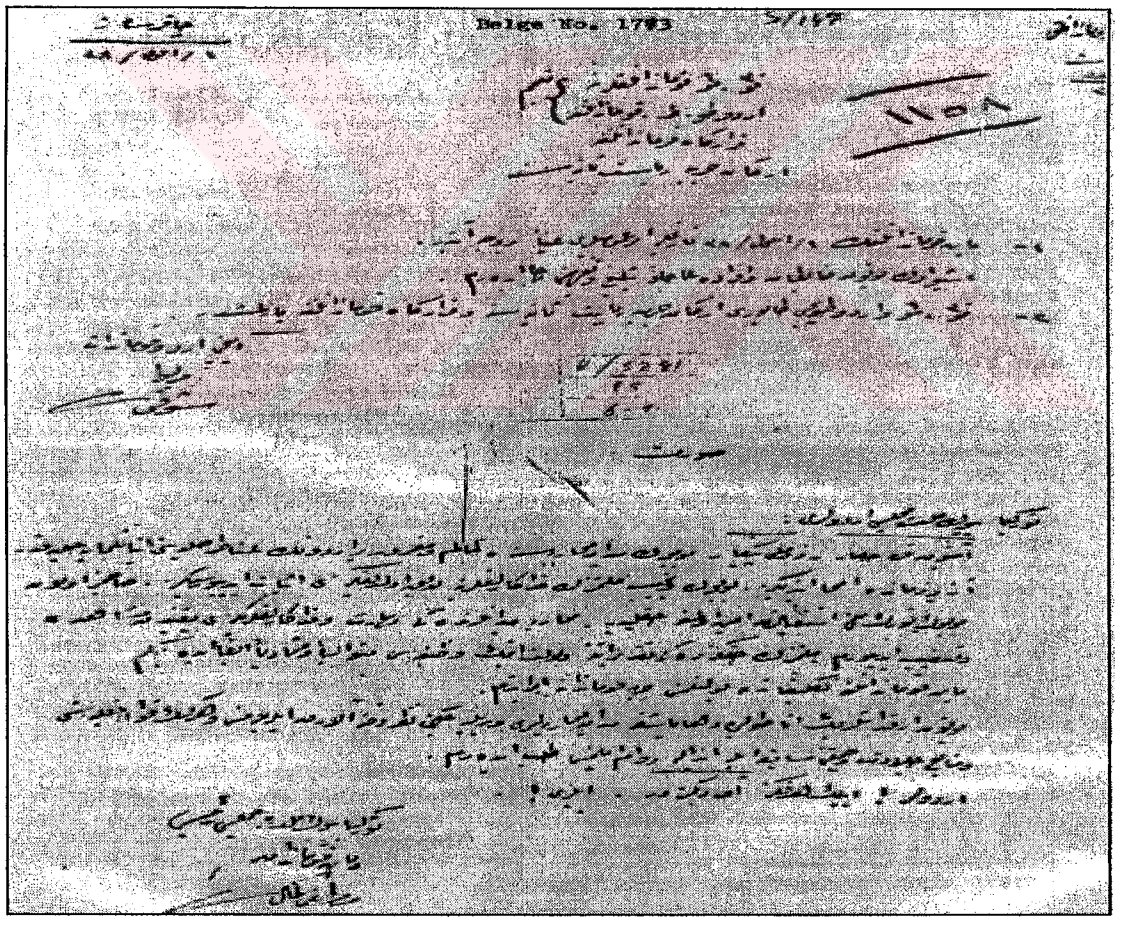
azhar-ı acz edersem, beni mazur görünüz."[249] Diyerek ulusuna olan inancını dile getirmiştir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz; 30 Ağustos zaferi Yunan Devleti'ni yıkmakla kalmamış, Türk Milletine tarihinde en uzun süreli bir barış dönemi sağlamıştır. Bu zafer Türkiye'yi İkinci Dünya Harbi'ne girmekten korumuş, ne Hitler, ne Stalin Türkiye'ye taarruzu göze alabilmiştir.

[249] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, **a.g.e.**, s.205.

EKLER

(EK : 1) BAŞKOMUTAN MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN DÜŞMAN ORDULARININ YOK EDİLMESİ DOLAYISIYLA VERDİKLERİ TARİHİ DİREKTİFLERİ [250]

[250] Nusret Baycan, **Atatürk ve Askerlik Sanatı**, Genkur. Yay., Ankara,1985, s.146.

Çakırsaz

1 Eylül 1922

2 nci Ordu Komutanlığı

Harekat...

Sayı 1158

3070

3 ve 6 ncı Kolordu Komutanlıklarına,

Ordu Topçu Taburu Komutanlığına,

Karargah Komutanlığına,

Ordu Kurmay Başkan Yardımcılığına,

1. Başkomutanlığın 1 Eylül 1922 tarihli genel emirleri olduğu gibi aşağıdadır. Bu emrin bütün subaylara ve erlere ivedi bildirilmesi ve anlatılmasını rica ederim.

2. 3 ve 6 ncı Kolordulara ve Ordu Topçu Taburu, Ordu Kurmay Başkan Yardımcılığına ve Karargah Komutanlığına Yazılmıştır.

İkinci Ordu Komutanı

Tümgeneral

Şevki

Suret

Türkiye Büyük Millet Meclisi Orduları!

Afyonkarahisar-Dumlupınar Büyük Meydan Muharebesinde zalim ve gururlu bir ordunun asıl kuvvetlerini inanılmayacak kadar az bir sürede yok ettiniz. Büyük ve soylu milletimizin fedakarlıklarına layık olduğunuzu kanıtlıyorsunuz. Sahibimiz olan Büyük Türk Milleti geleceğinden güvenli olmaya haklıdır. Muharebe meydanlarındaki ustalık ve fedakarlığınızı yakından görüyor ve izliyorum. Milletimizin hakkınızdaki değerlendirmesine öncülük etmek ödevini ardı ardına ve ara vermeden yapacağım. Başkomutanlığa önerilerde bulunulmasını cephe komutanına emrettim. Bütün arkadaşlarımın Anadolu'da daha başka meydan muharebeleri verileceğini göz önüne alarak ilerlemesini ve herkesin akıl gücünü, yiğitlik ve yurtseverlik kaynaklarını yarışırcasına esirgemeden vermeye devam eylemesini isterim.

Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir ileri!

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Başkomutan
Mustafa Kemal

(EK : 2) MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN (ATATÜRKÜN) DUMLUPINARDAKİ KONUŞMASI [251] (Başkumandanlık Savaşının İkinci Yıldönümünde) 30 Ağustos 1924

Efendiler,

Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa Hazretlerinin (Mareşal Fevzi Çakmak) değerli açıklamasını dinleyenler, Afyonkarahisar – Dumlupınar Meydan Muharebesi ile kesin sonucu sağlayan 30 Ağustos Zaferi'nin nasıl oluştuğunu kısaca kavramış oldular.

Beş gün, geceli gündüzlü aralıksız sürüp giden Meydan Muharebesi'nin gerçek niteliği bugünkü açıklamalardan çok, yakın tarihin hakemleri demek olan araştırıcıların incelemeleri ile daha belirli, daha etkili anlaşılabilecektir.

Beni, milletim, Türk Milleti, güvenine layık gördü de bu harekatın başında bulundurdu. Bu görevimin mutlu anısını, milletime en derin minnetle bir duygulu, ömrüm oldukça övünerek saklayacağım. Görevlerini milletin içten dileklerine, gerçek gereksinmelerine ve yalnız onun yüce istemine uygun olarak yapabilmiş olanlarda bulunan bir gönül rahatlığı ile karşınıza çıkarken duyduğum mutluluğu ne söylesem belirtmiş olamam.

Tıpkı bugünkü gibi 1922 yılı Ağustosun 30 uncu günü idi; saat 14:00'de şimdiki gibi hep birlikte bulunduğumuz yere gelmiştim. Bu üzerinde durduğunuz sırtlarda yiğit 11 inci Tümenimiz, şu karşıki tepelerde muhabereye zorlanmış olan düşman birliklerine saldırmak için yayılarak ilerlemekte idi. Şu gördüğünüz Çal Köyü alevler ve dumanlar içinde yanıyordu. O zaman, buraya kadar neden geldiğimi açıklamış olmak için hatırladığım bir iki şeyi burada tekrarlayacağım:

---

[251] **ATATÜRK'ün Söylev ve Demeçleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968, s.131.

29/30 Ağustos gecesi sabaha karşı Batı cephesi Harekat Şubesi Müdürü Kur. Bnb. Tevfik Bey (Kur. Alb. Tevfik Bıyıkoğlu), her zamanki gibi, o saate değin çeşitli karargahlardan ve her yandan gelen raporlara göre harita üzerine geçirip saptadığı genel durumu İsmet Paşa'ya (Orgeneral İsmet İnönü) göstermiş, O'da hemen "Paşaya göster" diye O'nu yanıma göndermişti. Afyonkarahisar belediyesinde bana ayrılmış olan odada yatmakta idim. Beni uyandıran Kur. Bnb. Tevfik Bey'in gösterdiği haritaya baktım; hemen yataktan fırladım. Haritada gördüğüm şey şu idi ki ordularımız düşmanın önemli birliklerini kuzeyden, güneyden ve batıdan sarmaya en elverişli bir duruma girmiş bulunuyorlardı.öyleyse tasarladığımız ve büyük sonuçlar sağlayacağını umduğumuz durum gerçekleşmiş oluyordu. Hemen, Fevzi ve İsmet paşaları çağırınız dedim. Üçümüz toplandık. Durumu bir daha gözden geçirdik ve kesin olarak hükmettik ki Türkün gerçek kurtuluş güneşi bütün parıltısı ile 30 Ağustos sabahı doğacaktır. Bu karara göre ordulara yeni emirler yazıldı (saat 06:30). Ama durum o kadar önemli idi, öylesine hızlı davranmayı gerektiriyordu ki, bu yazılı emirlerle yetinmek doğru bir davranış olmayacaktı. Bunun için Fevzi Paşa Hazretlerinden Altıntaş'tan, güneyden yürüyüşe geçen 2 nci Ordumuzla onun daha batısında yer almış olan Süvari Kolordumuzun yanı başında bulunarak ilerleyişi düşündüklerimize uygun bir düzene koymasını istedim.

4 Kolordusuyla düşmanın en önemli ve kalabalık birliklerini güneyden kovalamakta olan 1 nci Ordumuzun karargahına da ben kendim gidecektim. İsmet Paşa'nın karargahında kalıp genel durumu yönetmesini uygun gördüm. Fevzi Paşa Hazretleri kuzeye giderken bende otomobille demiryolu geçidi boyunca batıya ilerledim. Akçaşar'da 1 nci Ordu karargahına saat 09:00'dan önce ulaşabilmiştim. Ordu komutanına bir yandan yazılı emir verildi, bir yandan da ben konuşmamla durumu açıkladım; 4 ncü Kolordumuzun bütün tümenleriyle, hızlı ve kararlı, şu Çal köyünün batısındaki düşman birliklerini sarıp muhabereye zorlamasını istedim. Ne olursa olsun düşmanın yok edilmesi gerektiğini de

sözlerime ekledim. Ordu Komutanı benim yanımda Kolordu Komutanı Kemalettin Sami Paşa'yı buldu. Benim yanında olduğumu söyledi ve neyi emrettiğimi anlattı. Bir süre orada kaldım. Tutsak düşen subaylarla durmadan konuşuyordum. Bunlardan biri zavallı bir kurmay subaydı, sözleri arasında , başkomutan görevini alan General Trikopis'le 2 nci Ordu Komutanı General Digenis'in de bizim çevirmek istediğimiz çemberin içinde bulunduğunu ağzından kaçırdı. Hemen yanımda bulunan ordu komutanına" Kemalettin Sami Paşayı bulunuz, Trikopis'in kendisiyle birlikte bütün düşman generallerini ne yapıp yapıp esir etmesini söyleyiniz" dedim. Bu emir hemen telefonla bildirildi. Zavallı tutsak subay, benim bu emrimi işitir işitmez getirdiğim çayı içemeyerek büyük bir baygınlık geçirdi. Artık orada kalamayacaktım; savaş durumunu gözümle görmek benim için önüne geçilmez bir istekti artık. Ordu komutanını da yanıma alarak 4 ncü Kolordu Komutanının harekatı gözetlemek için bulunduğu bir tepeye geldik. (Arpalık yakınında)

Çal köyünün batısında ve kuzeyinde patlayan topların gürlemelerini işitiyordum. Oradan da durumu dürbünle incelemeye uğraşmak bana sıkıntılı geldi. Daha ileriye, ateş hattına gitmekten kendimi alamıyordum; yanımdakilere şimdi üzerinde bulunduğumuz bu tepeyi gösterdim, " oraya gitmek gerek; buyurun gidelim" dedim. Otomobillere atladık, bu tepeye çıkan yola girdik. Geçtiğimiz yerlerin yakınına düşman mermileri düşüyordu. 4 ncü Kolordunun tümenleri doğudan batıya önümüzden geçerek hızlı adımlarla ilerliyorlardı. Biraz önce söylediğim gibi saat 14:00 te şuraya çıkmış bulunuyorduk. Düşman birliklerini gündüz gözüyle büsbütün yok etmek, düşmanın inatçı bir savunma ile elinde tuttuğu yerleri süngü hücumlarıyla ele geçirmek, kesin sonucu almak gerekti. Bunun için bütün birliklerin canını dişine takıp ilerlemesini ve bütün bataryalarımızın gizlenip saklanmaya bakmaksızın ateş mevzilerine girip düşman siperlerini sarsmasını istiyordum. Yanımdaki komutanlar bu görüşümü kavrar kavramaz bütün hızları ve güçleriyle işe giriştiler. Ne yazık ki şimdi adını

hatırlayamadığım bir süvari subayına birkaç sözcük yazdırıp düşman mevzilerini kuzeyden saran 2 nci Ordu'ya gönderdim. Burada benden işittiklerini onlara da söylemesini istedim. Bu subay görevini yapmış ve birkaç saat sonra yanıma gelip bilgi vermişti. 11 nci Tümenin yiğit komutanı Derviş Bey birliğin başına geçmiş, bütün gücüyle düşmanın tuttuğu yere saldırıyordu. Kolordu Komutanı Kemalettin Sami Paşa güneyden ve batıdan düşman üzerine saldırdığı öteki tümenlerine hızlarını daha da arttırmaları için yeni emirler gönderiyordu. 2 nci Ordunun 16 ncı ve 61 nci Tümenleri de çevirme çemberini daraltıyordu. Bunları görüyordum. Süvari kolumuzun daha batıya kayıp, düşmanın arkasını kesmek üzere olduğunu da oraya gidip gelen o subay söylemişti.

Saat ilerledikçe gözlerimin önünde gelişen görünüş şu idi :

Düşman Başkomutanı'nın, şu karşıdaki tepede son çabalarıyla çırpındığını görüyor gibi idim. Düşmanın mevzilerinde büyük bir çabalama ve çırpınma vardı. Artık toplarının, mitralyözlerinin ve tüfeklerinin ateşlerinde sanki o eski öldürücü güç kalmamıştı.

Bu ovada, kuzeyden ve güneyden birbirini kovalayan avcı birliklerimizin, batmak üzere olan güneş ışıklarıyla parıldayan süngüleri her an biraz daha ileride görülüyordu. Düşmanı çepeçevre saran bataryalarımızın, aralıksız ve amansız ateşleri, ovayı içinde barınılmaz bir hale getiriyordu. Güneş batıya yaklaştıkça ateşli, kanlı ve ölümlü bir kıyametin kopmak üzere olduğunu bütün ruhlarda sezdiriyordu. Biraz sonra dünyada büyük bir çöküntü olacaktı. Ve beklediğimiz kurtuluş güneşinin çıkıp doğabilmesi için bu çöküntü gerekli idi. Karanlıklar içinde bu çöküş gerçekleşmeli idi. Gerçekten göğün karardığı bir sırada Türk süngüleri düşman dolu o sırtlara saldırıya geçtiler. Artık karşımda bir ordu, bir güç kalmamıştı. Büsbütün yok olmaya yüz tutmuş darmadağın bir kılıç artığı döküntü vardı artık. Kendilerinin de sonradan söylediği gibi, korkudan tir tir titreyen, biçimini yitirmiş bir topluluk, şaşırtıcı bir dağınıklık içinde, kaçacak delik

arıyordu. Artık gecenin koyulaşan karanlığı, bizi sonucu görebilmemiz için güneşin doğudan bir daha doğmasını beklemek zorunda bırakıyordu.

Ertesi günü, bu muharebe meydanını dolaştığımda, ordumuzun kazandığı zaferin büyüklüğü ve buna karşılık düşman ordusunun uğratıldığı yıkımın korkunçluğu beni çok duygulandırdı. Şu karşıki sırtların gerilerindeki bütün düzlükler, bütün dereler, bütün gizli kapaklı yerler, bırakılmış toplarla, sayısız araçlarla ve donatımlarla ve bunların aralarında yığın yığın ölülerle, toplanıp içerilere götürülmekte olan sürü sürü tutsaklarla gerçekten bir mahşeri andırıyordu.

Bu dar saldırı ve ateş çemberinden bir gün için kurtulabilenler, birkaç bin kişilik kılıç artığından başka bir şey değildiler. Daha büyük Türk çemberi içinden çıkmayı başaramayarak, başlarında Başkomutanları, beyaz bayrağı çekmek zorunda kaldılar.

Ağustosun otuz birinci günü, öğleye doğru idi, yine bu Çal Köyü'nde yıkık bir evin avlusu içinde İsmet Paşa ve Fevzi Paşa ile buluştuk. Kırık kağnı arabalarının döşeme ve oklarına ilişerek bundan sonra nasıl davranmamız gerektiğini konuştuk. Kazandığımız zaferin büyük savaşı sona erdirebilecek kadar büyük bir önem taşıdığında birleştik. Şimdi Bursa'ya doğru çekilmiş düşman birliklerini orada yok etmeyi başarıp, ordunun bütünü ile durmaksızın İzmir'e yürüyecektik.

Bugünden sonra, İzmir'de Akdeniz'i, Mudanya'da Marmara'yı görmek için 8-9 günlük bir zaman bize yetmişti. Ama hatırlatmalıyım ki bugüne, bu üzerinde bulunduğumuz tepeye, bu yanık Çal Köyü'ne gelebilmek için yalnız Sakarya'dan bu yana harcadığımız zaman tam bir yıldır. Bu kutladığımız zaferi kazanabilmek için bir yılı çok bulmazsınız umarım. Çünkü harp, muharebe, hele meydan muharebesi yalnız ve karşı karşıya gelen iki ordunun çarpışması değildir; ulusların çarpışmasıdır. Ulusların çarpışmasıdır. Ulusların bütün varlıklarıyla ve

teknik alandaki başarılarıyla, ahlaklarıyla, kültürleriyle, hırslarıyla, kısacası, göze görünür bütün güçleri ve varlıklarıyla, her türlü araçları ve olanakları ile çarpıştığı bir sınav alanıdır. Bu alanda çarpışan ulusların gerçek güçleri ve değerleri ölçülecek demektir. Sonuç, yalnız göze görünür güçlerin değil, bütün güçlerin, hele ahlaktan ve kültürden gelen güçlerin üstünlüğünü ortaya koyar. Bu nedenledir ki meydan muharebesinde yenilen taraf, milletçe ve ülkece, bütün güçlerince ve varlıklarınca yenilmiş, alt edilmiş sayılır. Böyle bir sonucun ne kadar korkunç olabileceğini kestirebilirsiniz. Dağılıp çöküş, yalnız savaş içindeki orduda kalmaz. Asıl o orduyu çıkaran millet bu korkunç sonuca uğramış olur. Tarih, başlarındaki taçlılarla, hırsını yenemeyen politikacılar elinde, birtakım boş ve yersiz isteklerle oyuncak olmuş istilacı orduların, istilacı milletlerin uğradığı bu çeşit korkunç sonuçlarla dopdoludur.

Türk yurdunu ele geçirmek düşüncesini, Türkü tutsak etmek isteğini bir toplumun ülküsü haline getirmek isteyenlerin de hak ettikleri sondan kurtulmamış olduklarını gözlerimizle gördük. Kendilerine bir milletin talihi emanet edilenler, o milletin gücünü ve kudretini, yalnız ve ancak, yine o milletin gerçek ve elde edilebilecek çıkarları yolunda kullanmakla yükümlü olduklarını hiçbir gün hatırlarından çıkarmamalıdırlar. Bu adamlar düşünmelidir ki, bir ülkeyi ele geçirmek, o ülkede oturanlara egemen olmak için hiç de yeterli değildir. Bir milletin ruhu ele geçirilmedikçe, bir milletin azim ve iradesi kırılmadıkça, o millete boyunduruk vurulamaz. Yüzyılların doğurduğu bu milli inanışa, güçlü ve sürekli bu milli dayanışa hiçbir güç karşı duramaz.

Mahkum olmak istemeyen bir milleti tutsaklığı altında bulundurabilecek kimseler artık bu yeryüzünde kalmamıştır. Türk Milleti son savaşlarıyla, hele burada kazandığı zaferle, açığa vurduğu azim ve iradesiyle, bu belli gerçeği bir kere daha tarihin bağrına çelik kalemle kazımış bulunuyor.

Afyonkarahisar - Dumlupınar Meydan Muharebeleri ve onun son parçası olan 30 Ağustos Zaferi Türk tarihinin en önemli bir dönüm noktası dır. Milli

tarihimiz çok büyük, çok parlak zaferlerle doludur, ama Türk Milletinin burada kazandığı zafer kadar kesin sonuçlu, yalnız bizim tarihimize değil, dünya tarihine yeni bir cereyan vermekte kesin etkili bir meydan muharebesi hatırlamıyorum. Besbellidir ki yeni Türk Devleti'nin, genç Türk Cumhuriyeti'nin temeli burada sağlamlaştırıldı; ölümsüz yaşayışı burada taçlandırıldı. Bu alanda akan Türk kanları, bu göklerde uçuşan şehit ruhları, Devletimizin, Cumhuriyetimizin ölümsüz koruyucularıdır. Burada temelini attığımız şehit asker anıtı işte o ruhları, o ruhlarla birlikte gazi arkadaşlarını, yiğit Türk Milletini göz önüne getirmek içindir. Bu anıt Türk yurduna göz dikeceklere Türkün 30 Ağustos günündeki ateşini, süngüsünü, saldırısını, gücünde ve iradesindeki kesinliği ve keskinliği hatırlatacaktır. Bu büyük zaferin türlü nedenleri üstünde en önemlisi, en köklüsü Türk Milletinin kayıtsız egemenliğini eline almış olmasıdır. Bu olayın tarihimizde ve bütün dünyada ne büyük ve ne verimli bir devrim olduğunu açıklamayı gerekli bulmuyorum. Milletimizin uzun yüzyıllardan beri hanlar, hakanlar, sultanlar ve halifeler elinde, onların istibdadı altında ne kadar ezildiğini, onların yersiz isteklerini yerine getirmek yolunda neler çektiğini, ne zararlara uğradığını düşünürsek, milletimizin egemenliğini eline almış olmasının bütün büyüklüğü, bütün önemi gözlerimizin önünde daha iyi belirmiş olur. Gerçi büyük zaferin ertesi gününe kadar İstanbul'da halife ve sultan adını taşıyan bir kişi ve onun doldurmaya özendiği bir halifelik ve sultanlık yeri vardı. Ama bu zaferden sonra millet o makamları, o makamı dolduranları söküp attı.

Millet egemenliği öyle bir ışıktır ki onun karşısında zincirler erir, taçlar - tahtlar yanar, yok olur. Milletlerin tutsaklığı üzerine oturtulmuş kurumlar her yerde er geç yıkılacaktır. Avrupa'nın ortasından ta doğunun öbür ucundaki binlerce yıllık ülkelere bakacak olursak, Osmanlı İmparatorluğu'nun bu kaderini daha iyi anlarız.

Sarayların içinde Türk'ten başka koruyuculara dayanarak, düşmanlarla anlaşıp birleşerek Anadolu'ya, Türklüğe karşı çıkan o çürümüş gölge adamların

Türk yurdundan kovulması, düşmanların denize dökülmesinden daha kurtarıcı bir davranıştır. Türk Milletinin, atalardan kalan bu topraklarda tam anlayışla özgür ve egemen olarak yaşaması, ancak o yersiz, gereksiz ve anlamsız olmakla kalmayıp da varlığı gittikçe zararlı ve yıkıcı olan makamların silkinip atılması ile gerçekleşebilirdi. Onlar yüzünden Türk Vatanının ve Türk Milletinin çektiği çileleri tatmamış bir tek insanımız yoktur. Bu kadar yaslara katlanıp yıkımlara uğradıktan sonra, Türk hiç kuşkusuz öğrenmiştir ki, yurdu yeniden yapmak ve orada mutlu ve özgür yaşayabilmek için egemenliği hiç elden bırakmamak ve cumhuriyet bayrağı altında bütün çocuklarını toplu ve dikkatli bulundurmak gerektir. Yüzyıllardan beri inleyip duran, ama aldatıcıların, bilgisizlerin, gericilerin çıkardıkları engeller ve yaptıkları gürültüler yüzünden yürek parçalayıcı sesini milletin kulağına duyuramayan zavallı vatan, bugün diyor ki : "Can kulağınızı yanmış, yıkılmış, bağrında en derin acılar duymuş annenizin içten seslenişine artık her gün açık bulundurun!"

Asya'da, Avrupa'da, Afrika'da hüküm sürmek gücünü ve yeteneğini göstermiş olan atalarımızın, bu sesi vaktinde işitmeleri önlenmemiş olsaydı, Türk toplumunun, Türklüğün ülküsünün verimli kaynağı, Türk Vatanı bizlere böyle yıkık ve bakımsız mı miras kalacaktı!

Vatan artık bayındırlık istiyor, varlık ve refah istiyor. Bilgi ve teknik, yüksek uygarlık, özgür düşünce, özgür anlayış istiyor. şeref, namus, bağımsızlık ve gerçek varlık, yurdun bu isteklerini bütünüyle ve olanca hızıyla yerine getirmek için ardsız arasız çalışmamızı istiyor.

Yüzyıllardan beri Türkiye'yi yönetenler, çok şeyler düşünmüşler ama yalnız bir şey düşünmemişlerdir : Türkiye'yi. Bu düşüncesizlik yüzünden,Türk Vatanının, Türk Milletinin uğradığı zararları ancak bir tek davranışla kapatabiliriz: Türkiye'de Türkiye'den başka bir şey düşünmemek; ancak bu davranışladır ki her türlü esenlik ve mutluluk hedeflerine ulaşabiliriz.

Bizim milletimiz, vatanı için, özgürlüğü ve egemenliği için en güçlü şeyleri göze alabilecek bir millettir. Bunu ispatlamıştır da. Milletimiz yaptığı inkılabın kıskanç savunucusudur da. Benliğinde bu faziletler yerleşmiş bir milleti, yürümekte olduğu doğru yoldan hiçbir kimse, hiçbir güç alıkoyamaz.

Bilmeyen kalmamıştır ki: Milletimiz, egemenliğini eline aldığı gün, en karanlık yoksulluğun, en derin uçurumun kıyısında idi. Bütün güçleri yıpranmış, bütün savunma araçları elinden alınmış, kutsal varlıkları saldırıya uğramış, pek acıklı bir durumda idi. Bütün bunları hiçe sayarak varlığını ve bağımsızlığını kurtarmaya karar verdi. Bu kararını başarıya ulaştırabilmek için kendine bir toplu davranış, bir belirli hedef seçmesi gerekiyordu. Milletin bütün varlığı ile, bütün inancıyla, canını dişine takarak o yolda birlikte yürümesi ve er geç başarıya ulaşması gerekti. İşte baylar o hedef bu yerdi, burasıydı. Umulan ve istenen başarı, işte burada kazanılan zaferdi.

Milletimiz, bundan sonraki çabalarında da başarıya ulaşabilmek için, milli hedefini kesinlik ve açıklıkla, bütün yurttaşların gözünde ve gönlünde bütün parlaklığı ile çizmiş ve kestirmiş bulunmaktadır. İsterseniz, benim burada hedef dediğimi siz ülkü diye adlandırınız. Ama bu adı koyarken dikkat ediniz, olmayacak şeylere kendinizi kaptırmış olmayasınız. Milletimizin hedefi, milletimizin ülküsü, bugünkü ileri dünya içinde, tam anlamıyla uygar bir toplum olmaktır.

Bilirsiniz ki dünyada bir milletin varlığı, değeri, özgürlüğü ve bağımsızlığı eskiden yaptığı ve ilerde yapacağı uygar eserlerle orantılıdır. Uygarca başarılar sağlamak yeteneğinden yoksun milletler, özgürlüklerini ve bağımsızlıklarını er geç yitirmek durumundadırlar. İnsanlığın tarihi baştan başa, bu söylediğimi ispatlamaktadır. Uygarlık yolunda yürümek ve başarıya ulaşmak, yaşamanın ilk koşuludur. Bu yol üzerinde duraklayanlar, durup da ileri değil geriye bakıp imrenmek bilgisizliğinde ve dalgınlığında bulunanlar, genel uygarlığın coşup gelen seli altında bir gün boğulacaklardır.

Uygarlık yolunda başarı, yenilikleri kavrayıp uygulamaya, yenileşmeye bağlıdır. Toplumsal yaşayışta; ekonomik davranışta, bilgi ve teknik alanında, başarılı olmak için ilerleme ve gelişme yolu budur. Yaşamayı ve geçinmeyi sağlayan hükümlerin, zamanla olgunlaşıp değişmesi, yenileşmesi kaçınılmaz bir gerçektir. Uygarlığın yeni buluşları, olağanüstü teknik başarıları, dünyayı değişmeden değişmeye sürükleyip durduğu bir devirde, yüzyılların eskittiği davranış ve düşünüşlerle, geçmişe saplanıp tapmakla, varlığımızı korumak olmaz.

Uygarlıktan söz ederken şunu da kesinlikle belirtmeliyim ki, uygarlığın ilkesi, ilerlemenin temeli, aile düzenindedir. Bu yaşamda aksaklık, milletçe ekonomik ve siyasal yaşayışta da başarısızlığın nedenidir. Aileyi kuran kadınla erkeğin, bu işe yararlı hakları ve bilgileri edinmiş olmaları, bu ödeve istekli ve yetenekli olmaları gerektir. Milletimiz, burada kazanıp kutladığımız zaferden daha önemli bir görev peşindedir. 0 görevin yerine gelmesi, o zaferin de kazanılması, milletimizin ekonomi alanındaki başarılarıyla sağlanmış olacaktır. Bilirsiniz ki, ekonomik bakımdan çelimsiz bir varlık, yoksulluktan kurtulamaz. Güçlü bir uygarlığa, gerçek refah ve mutluluğa kavuşamaz. Toplumsal ve siyasal yıkımlardan yakasını kurtaramaz. Ülkenin yönetimindeki başarı da ekonomi alanındaki olanaklarla orantılı olur. Hiçbir uygar devlet yoktur ki ordusundan ve donanmasından önce ekonomisini düşünmüş ve düzeltmiş olmasın. Yurdun ve bağımsızlığın korunması için, varlığı baş koşul olan bütün gereçler ve araçlar ekonomi alanındaki gelişmeler ve olanaklar aracılığı ile oluşur, olgunlaşır.

Milletimizdeki güçlü karakter, sarsılmaz irade, ateşli "milliyetçilik", ekonomik başarılardan doğup çoğalacak verilerle de gerektiğince güçlen dirilmelidir. Bu yüzyılın savaşma alanında ulusumuzu başarıya ulaştıracak bir ekonomik gelişmeyi göz önünde tutan genel öğretim ve eğitim sistemlerimiz, o gün daha ok kökleşip gelişecek ve er geç bu başarıyı sağlayacaktır. Bugün artık insanca yaşamanın koşulları bütün kesinliği ile ortaya çıkmıştır. Bunlara aykırı olan

söylentiler, doğruluk, iyilik ve iman ilkeleri sayılamaz artık. Gerçek belirdi mi yalan ortadan kalkar. Saçma sapan ve uydurma şeyler, kafalardan çıkmalıdır. Her türlü yükselmeye ve gelişmeye istekli olan milletimizin sosyal inkılap adımlarını kesmek, kısaltmak isteyen engeller ortadan kaldırılmalıdır.

Son sözlerimi, yalnızca, ülkemizin gençliğine yöneltmek istiyorum.

Gençler,

Geleceğe güvenimizi güçlendiren ve sürdüren sizsiniz. Siz almakta olduğunuz eğitimle, bilgi ile, insanlıktaki üstünlüğün, yurt sevgisinin, düşünce özgürlüğünün en değerli örneği olacaksınız. Ey yükselen yeni kuşak, gelecek sizindir. Cumhuriyeti biz kurduk, onu yükseltecek ve yaşatacak sizsiniz.

Arkadaşlar, bu kutsal savaş yerini, bu yüce amaçlar uğruna ölenlerin ülkesini bırakırken "Şehit Asker" i hep birlikte hürmet ve tazimle selamlayalım

BİBLİYOGRAFYA

A. Kitaplar:

30 Ağustos Hatıraları, Atatürk Kütüphanesi, Sel Yayınları, İstanbul 1955.

Akyüz, Yahya, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922), TTK. Yayınları, Ankara, 1988.

Altay, Fahrettin, İstiklal Harbimizde Süvari Kolordusu, İnsel Kitabevi, İstanbul,1925.

Apak, Rahmi, İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?, TTK Yayınları, Ankara, 1990.

Arıburnu, Kemal, Atatürk ve Çevresindekiler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1995.

Artuç, İbrahim, Başkomutan Meydan Muharebesi, İstanbul, Kastaş Yay.,1986.

Askeri Coğrafya, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul,1992.

Atatürk, Mustafa Kemal, Nutuk,C.II.,Milli Eğt.Basımevi,İstanbul,1970.

Atatürk, Gazi Mustafa Kemal, Söylev, c.I-II, Çağdaş yay., İstanbul, 1996.

Atatürk, Söylev, Türk Dil Kurumu Yayınları : 220, Ankara Üniversitesi Basımevi, 3 ncü baskı, c. I, Ankara, 1966.

Atatürk'ün Jeopolitik ve Stratejik Görüşleri, Harp Akademileri Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1981.

Atay, Falih Rıfkı, Çankaya, Atatürk Devri Hatıraları,C.I, Bateş Yayınları, Ankara 1982.

Aybars, Ergün, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, 2.Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1989.

Aydemir, Şevket Süreyya, Tek Adam Mustafa Kemal, Remzi Kitabevi, 11.Basım, C.II, 1919-1922, İstanbul, 1990.

Baycan, Nusret, Atatürk ve Askerlik Sanatı, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1985.

Belen, General Fahri, Büyük Türk Zaferi, Afyon'dan İzmir'e, Doğuş Matbaası, Ankara, 1962.

Coğrafi Etütler, C.III, Harp Akademisi Basımevi, İstanbul, 1952.

Çağdaş Stratejinin Yeni Boyutları, Genkur. ATASE Yayınları, Ankara, 1980.

Çalışlar, İzzettin, İstiklal Harbi Hatıratı, (Uşak Muharebesi), 82 Numaralı Askeri Mecmua, Genelkurmay Yayınları,C.I, Ankara, 1931.

Denk, Nevzat, Geçmişte ve 21'inci Yüzyılda Savaşlar, Stratejiler Ve Stratejler, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul,2002.

Erikan, Celal, 100 Soruda Kurtuluş Savaşımız Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1971.

Gazi Mustafa Kemal ; Nutuk, c.II, 3 ncü Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara,1966.

Gençoğlu Ali Galip, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1998.

Görgülü, İsmet, Büyük Taarruz , Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1992.

Gündüz, Asım, Hatıralarım, Kervan Yayınları, İstanbul,1973.

Hatipoğlu, Murat, Türk Yunan İlişkilerinin 101 Yılı,Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, No:85, Ankara, 1988.

İnan, Ali Mithat, Atatürk'ün Not Defterleri, Gündoğan Yay., Ankara, 1998.

İnönü, İsmet, Hatıralar, 1nci Kitap, Bilgi yayınevi, İstanbul, 1987.

Kara Kuvvetleri Talimnamesi, KKT 100-5 Harekat Sevk Ve Muharebe, Ankara Kara Kuvvetleri Yayınları, 1998.

Kara Kuvvetleri Talimnamesi, KKT 194-5, Zırhlı Mekanize Birlik Harekatı, Kara Kuvvetleri Yayınları, Ankara, 1999.

Kara Kuvvetleri Talimnamesi, KKT 30-17, Muharebe Sahası İstihbarat Hazırlığı ve İstihbarat,Kara Kuvvetleri Basımevi, Ankara, 1997.

Kara Kuvvetleri Talimnamesi, KKT 7-8, Piyade Manga ve Takımı, KK Basımevi, Ankara, 1998.

Karabekir, Kazım, İstiklal Harbimiz, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960.

Killi, Suna, Türk Devrim Tarihi, 3.Basım, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1982.

Kutay , Cemal, Ege'nin Kurtuluşu, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1981.

Lord, Kinross, Atatürk, Bir Milletin Doğuşu, Çev: Ayhan Tezel, Sander Kitapevi, İstanbul, 1966.

Niş, Kemal, Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi, Büyük Taarruz, c.II, Ks.6, Kitap 2, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1968.

Özalp, Kazım &Teoman, Atatürk'ten Anılar, İş Bankası Yayınları, Ankara ,1992.

Özalp, Kazım, Milli Mücadele (1919-1922), TTK Basımevi,Ankara, 1985.

Özçelik, Ayfer, Ali Fuad Cebesoy, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993.

Sabis, Ali İhsan Hatıralarla Yakın Tarih, İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri, C.6, Nehir Yayınları, İstanbul, 1993.

Selek, Sabahattin, Anadolu İhtilali , İstiklal Harbi ve Yeni Türk Devletinin Kuruluşu, C.II., Kastaş yay., İstanbul, 1987.

Sesli Belgelerden Harp Hatıraları, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1989.

Sonyel, Salahi, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, c.II, Ankara, TTK Basım evi, 1986.

Şimşir, Bilal N., İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e, Bilgi Yayınevi, İstanbul,1989.

Taş, Necati Fahri, Nureddin Paşa ve Tarihi Gerçekler, Nehir Yayınları, İstanbul 1997.

Tolunay , Hasan ve Sancar, Ali; Türk İstiklal Harbi Tedrisat Notları, İstanbul, Harp akademileri Yayını, 1963.

Turan, Oğuz, Türklerde Stratejik ve Taktik Düşünceler, Belge Yayınları, İstanbul, 1986.

Türk İstiklal Harbi ,Batı Cephesi ,C.2, 6. Kısım 1'inci Kitap, Büyük Taaruza

Hazırlık ve Büyük Taaruz, Genkur. Basımevi, Ankara, 1994.

Türk İstiklal Harbi ,Batı Cephesi ,C.2 6. Kısım 3'üncü Kitap, Takip Harekatı ,Genkur. Basımevi, Ankara, 1969.

Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, Genkur. Yayınları, 2.Baskı, Ankara,1989.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi, (23 Nisan 1920'den 29 Ekim 1923'e kadar)c.IV, ks. 1, ATASE Yayınları, 1984.

Yel, Selma,Yakup Şevki Paşa ve Askeri Faaliyetleri, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurulu, Atatürk Araştırma Merkezi, Başak Matbaası, Ankara, 2002.

B.Makaleleler

Akbay, Cemal, "Afyon Muharebesinde 27 Ağustos Harekatı", Büyük Taarruz 70'nci Yıl Armağanı, ATASE Yayınları Genelkur. Basım Evi, Ankara, 1992.

Akşin, Sina, "Sakarya ve Dumlupınar Meydan Muharebeleri Üzerine Bir İnceleme", Birinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler II, Genkur. ATASE Yayınları, Ankara 1983.

Borak, Sadi, "Mustafa Kemal Büyük Taarruz Gününü Bütün Dünyadan Nasıl Gizli Tuttu?", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, VI/17 (Mart 1990).

Durusu, Sabri, "Türk Ordusunun Büyük Taarruza Hazırlandığı Dönemde İç Siyasi Durum", Askeri Tarih Bülteni, Sayı 22(Şubat 1987).

Ercan, Tevfik, "Türk İstiklal Harbi Büyük Taarruza Hazırlık ve 26 Ağustos 1922", Büyük Taarruz 70'nci Yıl Armağanı, Ankara,1992.

Erkal, Şükrü, "Büyük Taarruz'da Başkumandan Muharebesi", Büyük Taarruz 70'nci Yıl Armağanı, Genkur. ATASE Yayınları, Ankara, 1992.

İlhan, Suat, "Atatürk Ve Atatürkçülük Karşıtları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, X/29(Temmuz 1994).

Kollu, Atilla, "Büyük Zafer (Öncesi ve Sonrası İle)", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, VIII/24 (Temmuz 1992).

Köymen, Mehmet Altay, "Başkomutanlık Meydan Muharebesi ve Diğer Meydan Muharebeleri Arasındaki Yeri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, X/29 (Temmuz 1994).

C. Tez Çalışmaları

Koca, Hüseyin, Fahrettin Altay Paşa, Hayatı-Faaliyetleri-Eserleri, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1990.

Gürler, Hamdi, Milli Mücadeleye Katılan Komutanların Hatıratlarının

Karşılaştırılması, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2002.

D. Web Siteleri

www.ataturk.net/mmuc

www.bucatarih.sitemynet.com

www.geocities.com

www.harpak.mil.tr

www.kho.edu.tr

www.mustafakemal.net

www.tekadam.8k.com

www.tsk.mil.tr